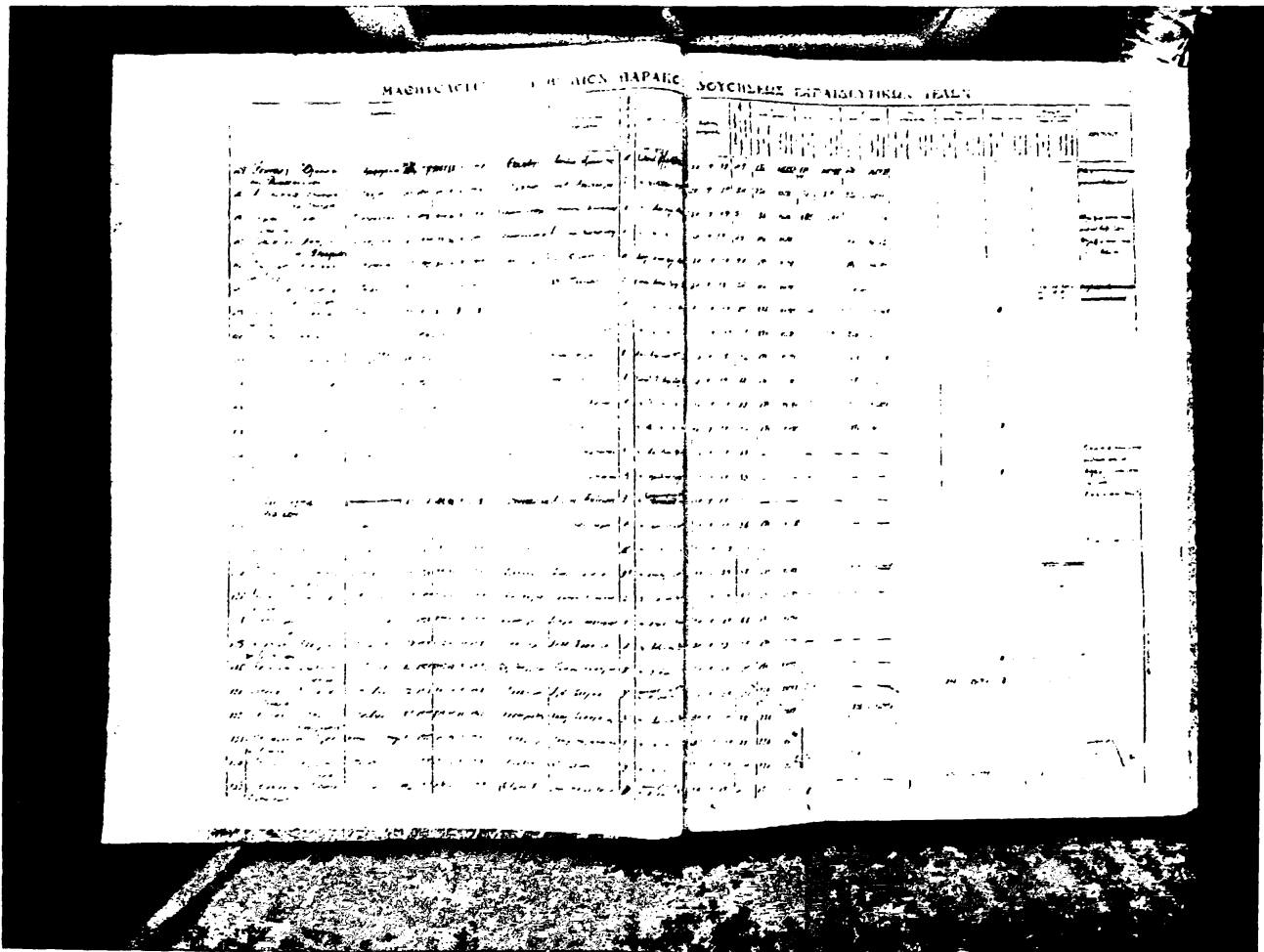

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΝΕΟΤΕΡΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ-ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΟΛΙΟΣ

ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ (1930-1950)

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Κ. ΚΟΜΗΣ

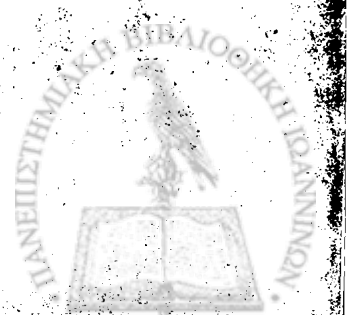
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2014

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000336531

Πίνακας περιεχομένων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: Το γεωγραφικό πλαίσιο.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: Το ιστορικό πλαίσιο.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ III: Πληθυσμιακή εξέλιξη Δήμου Πρέβεζας (1930-1950).....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: Επαγγελματική σύνθεση Δήμου Πρέβεζας (1930-1950)	34
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	109
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	112
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	122

Αρ. ερωτ. 11922 22/5/14

3..... ΠΡΟΛΟΓΟΣ

4..... ΕΙΣΑΓΩΓΗ

7..... ΚΕΦΑΛΑΙΟ I Το γεωγραφικό πλαίσιο

11..... ΚΕΦΑΛΑΙΟ II Το ιστορικό πλαίσιο

12..... ΚΕΦΑΛΑΙΟ III Παιδική εργασία στην Ελλάδα (1930-1950)

31..... ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV Εργασιακή κατάσταση στην Ελλάδα (1930-1950)

109..... ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

112..... ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΗΡΑΦΙΕΣ

122..... ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Πρέβεζα, χάρη στην προνομιά της γεωγραφική της θέση και το σημαντικό λιμάνι, υπήρξε ιδιαίτερα στα χρόνια της ξένης κυριαρχίας- οθωμανικής και βενετικής- αλλά και μέχρι τους νεότερους χρόνους μια από τις κύριες πύλες επικοινωνίας του ελληνικού και του ευρύτερου βαλκανικού χώρου με τη Δύση. Το λιμάνι της αποτέλεσε κατά το χρονικό διάστημα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία, δηλαδή κατά το 1930-1950, το διαμετακομιστικό κέντρο της πόλης, από το οποίο δεν διακινούνταν μόνο εμπορεύματα αλλά και άνθρωποι.

Για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας λοιπόν, θα ήθελα να ευχαριστήσω πρωτίστως τον επόπτη μου καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, κύριο Κωνσταντίνο Κόμη για τις πολύτιμες συμβουλές του και την κατανόηση με την οποία διηύθυνε την παρούσα εργασία μου. Οι μελέτες και η αναφοράς του κυρίου Κόμη για την πόλη της Πρέβεζας και για τον περίγυρο χώρο με βοήθησαν να κατανοήσω εις βάθος το πληθυσμιακό και επαγγελματικό γίγνεσθαι του πρεβεζάνικου πληθυσμού. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον πολύ καλό μου φίλο Δημήτριο Μαργαρίτη με τον οποίο οι κατ' ιδίαν συζητήσεις μου έδωσαν τη δυνατότητα να διευρύνω την προβληματική στα ερωτήματα που με απασχολούσαν. Για τον ίδιο λόγο οφείλω πολλές ευχαριστίες και στον προϊστάμενο των Γενικών Αρχείων του Κράτους, νομού Πρέβεζας, Σπυρίδωνα Σκλαβενίτη για την πολύτιμη βοήθεια, συνεργασία και συμπαράσταση του κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου στα ΓΑΚ. Τέλος, αισθάνομαι υποχρεωμένος να ευχαριστήσω τις συμφοιτήτριες και τους συμφοιτητές μου, με τους οποίους ο εποικοδομητικός διάλογος που αναπτύσσονταν μέσα στα μαθήματα, στάθηκε οδηγός μου για την δομή και το περιεχόμενο της παρούσας εργασίας.

Μάιος 2014

Κολιός Δημήτριος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Πρέβεζα βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο της Ηπείρου. Συνορεύει προς βορράν με τους νομούς Θεσπρωτίας και Ιωαννίνων, ανατολικά με το νομό Άρτας και δυτικά βρέχεται από τον Αμβρακικό κόλπο και το Ιόνιο πέλαγος¹. Ο πληθυσμός του νομού Πρέβεζας φτάνει τους 59.356 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2001² και έχει πρωτεύουσα την Πρέβεζα. Οκτώ δήμοι (Πρεβέζης, Ανωγείου, Ζαλόγγου, Θεσπρωτικού, Λούρου, Πάργας, Φαναρίου και Φιλιππιάδος), καθώς και μία κοινότητα (Κρανιάς), συνθέτουν διοικητικά τον νομό μέχρι το 2010, πριν τον νόμο "Καλικράτη"³. Με τον Νόμο 3852/2010 "Καλλικράτης" η διοικητική διαίρεση της Ελλάδας σε Νομούς καταργείται, οι Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις καταργούνται, και θεσμοθετείται η διαίρεση σε περιφέρειες, εδώ "Περιφέρεια Ηπείρου" με τρεις δήμους, Πρέβεζας (Πρέβεζα), Πάργας (Καναλάκι) και Ζηρού (Φιλιππιάδα). Ωστόσο, επειδή η παρούσα εργασία εκτείνεται ως την απογραφή του 1951, για τον λόγο αυτό θα ασχοληθούμε με το δήμο Πρέβεζας προ των τελευταίων αλλαγών του.

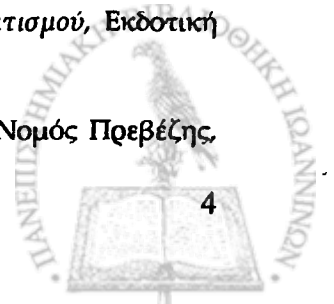
Η θέση της Πρέβεζας, η μορφολογία και το κλίμα της ήταν από τα βασικά πλεονεκτήματα που την έφεραν στην επιφάνεια και την ανέδειξαν σε σταυροδρόμι πολιτισμών. Τα διάσπαρτα σε όλο το νομό αρχαιολογικά κατάλοιπα και ιστορικά ευρήματα των αρχαίων χρόνων, δίνουν ένα μοναδικό χαρακτήρα που συνδυάζει την ιστορική εξέλιξη του νομού με το σήμερα. Η Πρέβεζα κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950 αποτελεί διαμετακομιστικό κέντρο. Αυτό σημαίνει ότι ακμάζουν επαγγέλματα, τα οποία αποτελούσαν την οικονομική βάση της πόλης, όπως οι λιμενεργάτες, οι εργάτες ξηράς, οι λεμβούχοι, οι καραγωγείς καθώς και επαγγέλματα κοσμοπολίτικου περιβάλλοντος, όπως οι υπάλληλοι καφεστιατορίων. Η άνοδος αυτών των επαγγελμάτων οφείλεται ως επί το πλείστον στο λιμάνι της Πρέβεζας. Το λιμάνι της Πρέβεζας έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο για την ανάδειξη της πόλης σε διαμετακομιστικό κέντρο.

Στην παρούσα εργασία μελετάται η πληθυσμιακή εξέλιξη του δήμου Πρέβεζας

¹ Μ. Β. Σακελλαρίου (επιμέλεια), *Ήπειρος 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών 1997, σ. 19-22.

² ΕΣΥΕ, *Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος, Απογραφή 2001*, Αθήνα 2003, σ. 194.

³ ΚΕΔΚΕ, *Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων*, τόμ. 39^{ος}, Νομός Πρεβέζης, Αθήνα Αύγουστος 1962, σ. 3-161.

και των οικισμών που υπάγονται σ' αυτόν, κατά τους νεώτερους χρόνους, μέσω των επίσημων απογραφών του 1928, 1940 και 1951. Επίσης, αναλύεται, μέσα από τα μεταγραμμένα μαθητολόγια που παρατίθενται στο παράρτημα, η επαγγελματική σύνθεση των κατοίκων του δήμου Πρέβεζας κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950.

Η εργασία ακολουθεί την εξής διάρθρωση: Στο πρώτο μέρος ορίζεται το γεωγραφικό πλαίσιο της Πρέβεζας, για να κατανοηθούν αφενός τα γεωγραφικά όρια του δήμου και αφετέρου να διαπιστωθεί το κλίμα της Πρέβεζας, καθώς και οι πρόσφορες συνθήκες που επικρατούσαν για τη μετατροπή του λιμανιού της Πρέβεζας σε διαμετακομιστικό κέντρο, κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950.

Στο δεύτερο μέρος αναλύεται το ιστορικό πλαίσιο της Πρέβεζας από την δημιουργία της Νικόπολης το 31 π.Χ από τον Οκταβιανό Αύγουστο μέχρι την καταστροφή της πόλης της Νικόπολης και τη δημιουργία της Πρέβεζας, για να διαπιστωθεί ότι η δημιουργία της Πρέβεζας λίγο διάστημα μετά την καταστροφή της Νικόπολης δεν θα πρέπει να συνδεθεί με την προϋπαρξη της τελευταίας.

Στο τρίτο μέρος μελετάται μέσα από τις επίσημες απογραφές η δημογραφία της Πρέβεζας κατά τους νεώτερους χρόνους (1930-1950). Μέσα από τη μελέτη αυτή θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τους λόγους της πληθυσμιακής πύκνωσης των οικισμών του δήμου Πρέβεζας, αλλά και του ομώνυμου δήμου κατά τους νεώτερους χρόνους, αλλά και τους λόγους για τους οποίους παρατηρήθηκε στασιμότητα και μείωση του πληθυσμού του δήμου όπως ήταν η γερμανική κατοχή, ο εμφύλιος πόλεμος και η μετανάστευση.

Στο τέταρτο μέρος που καταλαμβάνει και το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας, εξετάζεται μέσα από τα μαθητολόγια του δήμου Πρέβεζας, η επαγγελματική σύνθεση του δήμου το χρονικό διάστημα 1930-1950, έτσι ώστε να διαπιστωθεί, αφενός η επαγγελματική σύνθεση του πληθυσμού του δήμου το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και αφετέρου η μετατροπή του λιμανιού της Πρέβεζας σε διαμετακομιστικό κέντρο της πόλης. Στη παρούσα εργασία εντάχθηκαν όλα τα επαγγέλματα κατά κατηγορία. Έπειτα, αναλύονται όλα τα επαγγέλματα που ακμάζουν ιδιαίτερα το χρονικό διάστημα που μελετάμε στην εργασία.

Έτσι, στην παρούσα εργασία, όπως θα δούμε στους πίνακες που συντάξαμε στο κεφάλαιο IV, αναλύονται διεξοδικά όλα τα επαγγέλματα που ανήκουν σε μία από τις ακόλουθες κατηγορίες: Λιμάνι, Ελαιώνας-Γεωργία, Θάλασσα, Εξοπλισμοί, Τρόφιμα-Προμηθευτές, Πλανόδιοι, Οικοδομές-Κατασκευές, Έμποροι—Επιχειρηματίες, Μεταφορές, καθώς και στη κατηγορία "διάφορα" κάποια επαγγέλματα που εμφανίζουν υψηλές συχνότητες στις επαγγελματικές προτιμήσεις των Πρεβεζάνων. Αυτές οι κατηγορίες των επαγγελμάτων γνωρίζουν ιδιαίτερη άνθιση κατά την εικοσαετία 1930-1950 λόγω του διαμετακομιστικού χαρακτήρα του λιμανιού. Αντίθετα οι κατηγορίες των επαγγελμάτων: Δικαστικοί, Νομικοί, Εκπαιδευτικοί, Νοσηλευτές, Ιερείς, Στρατιωτικοί, Δημόσιοι-Ιδιωτικοί υπάλληλοι και Συνταξιούχοι, λόγω της μικρής συχνότητας που παρουσιάζουν τη δεδομένη χρονική περίοδο στη Πρέβεζα, δεν αναλύονται διεξοδικά στη παρούσα εργασία, διότι θα ξεπερνούσα κατά πολύ τις δυνατότητες έκτασης της. Λόγω της θεματικής περιεκτικότητας αυτών των επαγγελμάτων τους αξίζει μία ξεχωριστή και πολύ εκτενέστερη διερεύνηση.

Στον επίλογο γίνεται μία σύνοψη όλων όσων ελέχθησαν και εξάγονται ορισμένα συμπεράσματα, σχετικά με την πληθυσμιακή εξέλιξη και επαγγελματική σύνθεση του δήμου Πρέβεζας από το 1930 έως το 1950.

Στο παράρτημα δίνονται από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, οι επίσημες απογραφές μαζί με το υψόμετρο και την έκταση των οικισμών που ανήκουν στον δήμο Πρέβεζας, καθώς και τα μεταγραμμένα μαθητολόγια του δήμου, κατά το διάστημα 1930-1950 για την καλύτερη κατανόηση της παρούσας εργασίας, αλλά και για την ενδελεχέστερη κατανόηση των λόγων της εποικιστικής πύκνωσης του πληθυσμού του πολεοδομικού συγκροτήματος της πόλης κατά τους νεώτερους χρόνους. Τέλος, δίνεται μία απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη από τον πληροφορητή, τυροκόμο και διευθυντή της γνωστής Γαλακτοβιομηχανίας ΚΑΡΑΛΗΣ Α.Ε, Κωνσταντίνο Καράλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Το γεωγραφικό πλαίσιο

Η Πρέβεζα (βλ. χάρτη 1), πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού, πόλη και λιμένας της Ηπείρου, αποτελεί το νοτιότερο άκρο της Ηπείρου⁴, που συνδέει την ηπειρωτική ενδοχώρα με τη νότια Ελλάδα⁵. Η χερσόνησος της Πρέβεζας γειτνιάζει με μία πεδιάδα, την οποία διασχίζουν ο Άραχθος και ο Λούρος ποταμός⁶. Στην πεδιάδα αυτή καλλιεργούνται σήμερα πρώιμα φρούτα και λαχανικά, εσπεριδοειδή, ελαιόδενδρα και δημητριακά, που αποτελούν τα κύρια προϊόντα του νομού. Μάλιστα η ελαιοκαλλιέργεια στην Πρέβεζα έχει τις ρίζες της στο παρελθόν ακόμη, με κυριότερο τον ελαιώνα της Πρέβεζας, που φυτεύτηκε από κατοίκους της Πρέβεζας κατά τον 18^ο αιώνα⁷. Βασικά επαγγέλματα των κατοίκων είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία⁸.

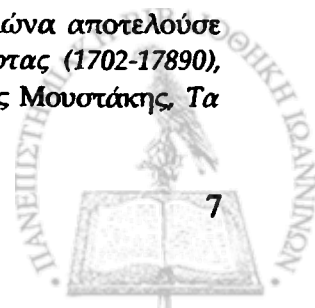
⁴ Το όνομα Ήπειρος δόθηκε στην περιοχή που ορίζεται από το Ιόνιο πέλαγος στα δυτικά, την οροσειρά της Πίνδου στα ανατολικά, το Ακρωκεραύνιο ακρωτήριο και τα σύνορα της Ιλλυρίας και της Μακεδονίας στα βόρεια και τον Αμβρακικό κόλπο στα νότια. Για τα γεωγραφικά όρια της Ηπείρου βλ. *A Dictionary of Greek and Roman Geography*, Νέα Υόρκη 2006, σ. 831 κε. και N. G. L. Hammond, *Ήπειρος. Η γεωγραφία, τ' αρχαία ερείπια, η ιστορία και η τοπογραφία της Ηπείρου και των παρακειμένων χωρών*, τόμ. Α', Αθήναι 1971, σ. 3-45 Ήπειρος 4000 χρόνια *Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, 1997, σ. 19-22.

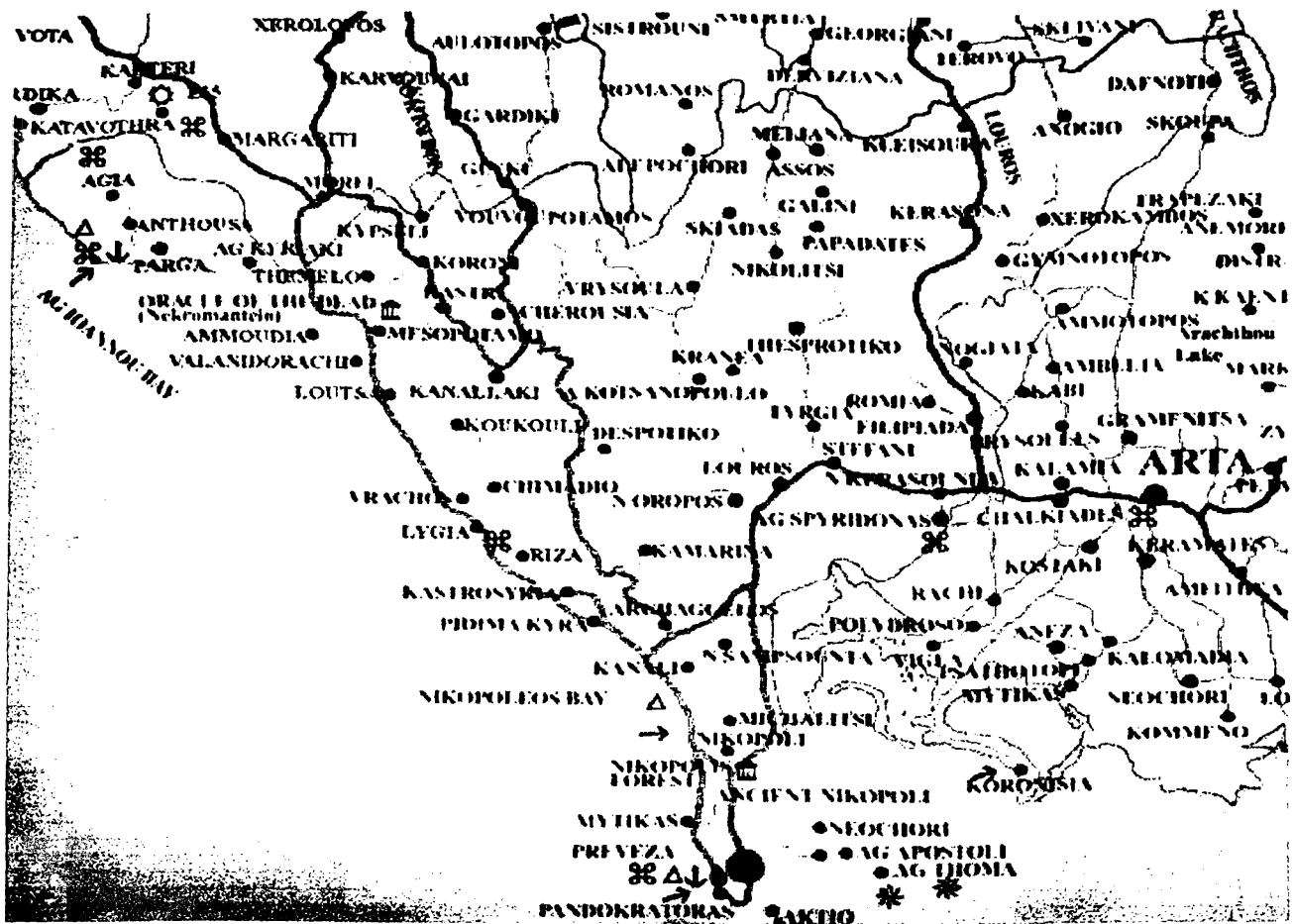
⁵ Βαγγέλης Αυδίκος, *Πρέβεζα 1945-1990, Όψεις της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης, Λαογραφική εξέταση*, Πρέβεζα 1991, σ. 48 Κώστας Κόμης, *Δημογραφικές όψεις της Πρέβεζας 16^{ος}-18^{ος} αιώνας*, Ιωάννινα 1999, σ. 15.

⁶ Hammond, *Ήπειρος*, τόμ. Α', σ. 157.

⁷ N. G. L. Hammond, *Ήπειρος*, τόμ. Α', σ. 52. Η Πρέβεζα σε όλο σχεδόν τον 18ο αιώνα αποτελούσε βενετική κτήση. Βλ. περισσότερα Γιώργος Σιορόκας, *Το γαλλικό προξενείο της Άρτας (1702-17890)*, Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1981, σ. 75-77 Γιώργος Μουστάκης, *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα 2002, σ. 16-19, σ. 57-69 Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 15-17 σ. 24-39, 55-61.

⁸ Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 15-17 *Ήπειρος*, σ. 24-26.

Χάρτης 1: Πρέβεζα.

Η οικονομική ζωή της Πρέβεζας κατά το διάστημα 1930-1950 που εξετάζουμε, βασιζέται στη θάλασσα, το λιμάνι (βλ. εικόνα 1)⁹ και τον ελαιώνα (βλ. εικόνα 2) και γενικώς με τη γεωργία¹⁰ και κτηνοτροφία. Το λιμάνι της Πρέβεζας με τις διαμετακομιστικές του λειτουργίες αποτελούσε πόλο έλξης για τους κατοίκους της περιφέρειας πριν από το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο¹¹. Από το 1950 και εξής το λιμάνι χάνει τον διαμετακομιστικό του ρόλο. Η απώλεια αυτού του ρόλου υπονόμωσε και την κυρίαρχη θέση της πόλης στην περιφέρεια¹². Μέχρι το 1950 λοιπόν το λιμάνι αποτελεί το κέντρο της πόλης. Εκεί γίνονται όλες οι οικονομικές λειτουργίες, που τροφοδοτούν όλα τα επίπεδα της οικονομικής δραστηριότητας. Εργάτες του παραθαλάσσιου χώρου, φορτοεκφορτωτές, εκτελωνιστές, έμποροι, υπάλληλοι, μέσα μεταφοράς κινούνται και αποκτούν οντότητα μέσω του λιμανιού. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι ο διαμετακομιστικός ρόλος του λιμανιού επηρέασε την επαγγελματική

⁹ Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 121-150.

¹⁰ Αύτ., σ. 151-184.

¹¹ Πάνος Τζιώβας, Χριστόφορος Κ. Ρίζος, ο ευεργέτης της Πρέβεζας και του Συρράκου, Ιωάννινα 2010, σ. 13-14, σ. 177.

¹² Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 73.

Εικόνα 1: Μέρος του λιμανιού.

Η οικονομία της Πρέβεζας και της ευρύτερης περιοχής της στηρίζεται όπως είπαμε στα επαγγέλματα του λιμανιού, αλλά και στη γεωργία και την κτηνοτροφία, κυρίως των ορεινών χωριών που υπάγονται στον νομό. Παράγονται τριφύλλι, βαμβάκια, καλαμπόκι, όσπρια, καπνός, εσπεριδοειδή και πολλά φρούτα όπως μήλα, αχλάδια, κεράσια, ροδάκινα, βερίκοκα, μούρα, αμύγδαλα και καρύδια. Εξαιρετικής ποιότητας είναι τα γαλακτοκομικά προϊόντα, όπως ξινόγαλο, μυζήθρα, γραβιέρα και φέτα¹³. Σημαντική είναι επίσης η καλλιέργεια της ελιάς -μικρότερης έκτασης βέβαια σε σχέση με το παρελθόν- απ' όπου παράγεται εξαιρετικής ποιότητας ελαιόλαδο. Η κτηνοτροφία είναι ένας σημαντικός τομέας ενασχόλησης των κατοίκων της περιοχής. Η Ήπειρος¹⁴ προσφέρει ιδανικές συνθήκες για την νομαδική κτηνοτροφία¹⁵. Εξάλλου, η κτηνοτροφία στην Ήπειρο ασκείται από την αρχαιότητα, καθώς τα βοοειδή και τα άλογα, οι βοσκοί και τα περίφημα είδη σκύλων Μολοσσών, αποτέλεσαν από τότε αντικείμενο θαυμασμού¹⁶.

Το κλίμα της περιοχής χαρακτηρίζεται από αρκετές χειμερινές βροχοπτώσεις και από μία παρατεταμένη ξηρή περίοδο, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Οι βροχοπτώσεις περιορίζονται κυρίως στους χειμερινούς μήνες, αλλά το καλοκαίρι ενίοτε σημειώνονται μεγάλες καταιγίδες με καταρρακτώδεις βροχές¹⁷. Το χειμώνα χιονίζει στα ορεινά, σπάνια όμως στη Πρέβεζα.

¹³ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΔ', *Νεότερος Ελληνισμός (1881-1913)*, Εκδοτική Αθηνών 1977, σ. 386.

¹⁴ Η λέξη Ήπειρος σημαίνει τη στεριά (ξηρά). Αυτή τη σημασία έχει η λέξη όχι μόνον στον Όμηρο, αλλά και στη γραμματειακή παραγωγή της εποχής του Πελοποννησιακού πολέμου, όπως στον Θουκυδίδη: Όμηρος, Β', στ. 635 (οὐτ' ἠπειριο μελαιίνης/ οὐτ' αὐτῆς Ἰθάκης) και Ξ, στ. 97(οἱ τ' ἠπειρον ἔχον ἠδ' ἀντιπέρατα νέμοντο). Βλ. ενδεικτικά και Θουκ. Ι, 5 (ἐλήζοντο δέ καί κατ' ἠπειρον ἀλλήλους).

¹⁵ Νομαδική κτηνοτροφία ασκούσαν και οι Σουλιώτες κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, πράγμα που σήμαινε, την απομάκρυνση των ανδρών από την οικογένεια, με μικρές τοπικές μετακινήσεις του κοπαδιού τους ανάμεσα στους χειμερινούς και θερινούς βοσκότοπους της περιοχής λόγω του άγονου εδάφους του Σουλίου: Π. Σαλαμπάντας, *Σούλι ἦτοι τα Ηρωικά θαύματα των Σουλιωτῶν και Σουλιωτιδῶν*, Αθήνα 1860, σ. 3: <<Αἰγοβοσκοὶ τινές ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἀνέβαινον βόσκοντες τὰ κτήνη των εἰς τὰ βουνά>> Σπ. Π. Αραβαντινός, *Ιστορία Αλή πασά Τεπελενλή*, εν Αθήναις 1895, ανατύπ. 1979, τόμ. Ι, υποσ. 1, σ. 72: <<Χειμεριναὶ καὶ θεριναὶ βοσκήσιμοι γαῖαι ὑπῆρχον ἐν ταῖς κοιλάσι καὶ τοῖς ὄροπεδίοις τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Λάκκας ἄφθονοι>> Β. Ψιμούλη, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα 1998, σ. 122: Ι. Λαμπριδης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, Ιωάννινα 1971, τχ 3^ο, σ. 23 και τχ 10^ο, σ. 10-11: Ήπειρος, σ. 24.

¹⁶ Πίνδαρος, *Νενεόνικος* iv, στ. 82: Οβίδιος, *Μεταμορφώσεις*, στ. 282: <<Quanto maiores herbida tauros non habet Epirus>> Βιργίλιος, *Γεωργικά* Ι, στ. 57: <<Eliadam palmas Epiros equarum>> Οράτιος, *Σάτιρες* II.6. στ. 114: <<Domus alta Molossis personuit canibus>> Βιργίλιος, *Γεωργικά*, III. στ. 405. Βλ. αναλυτικά Ρ. Κροή, *Λεξικό αρχαίων συγγραφέων. Ελλήνων και Λατίνων* μτφ. Δ.Λυπουρλής-Λ. Τρομάρας, Θεσσαλονίκη 1996: *A Dictionary of Greek and Roman Geography*, σ. 831: Ήπειρος, σ. 25.

¹⁷ Ήπειρος, σ. 23.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Το ιστορικό πλαίσιο

Η πρώτη μνεία της Πρέβεζας γίνεται για πρώτη φορά στο Χρονικό του Μορέως, όπου περιγράφεται η λεηλασία της πόλης από τους Γενουάτες στα τέλη του 13^{ου} αιώνα, το 1292: <<...έπέζεψαν στην Πρέβεζαν κουρσεύουν τά χωρία...>>¹⁸. Η ονομασία της πόλης πιθανότατα οφείλεται στην αλβανική λέξη *preveza*, που σημαίνει πέρασμα¹⁹, διότι η θέση αυτή, προφανώς μεσολαβούσε κατά τη διέλευση των Αλβανών προς την Ακαρνανία²⁰.

Ορισμένοι συγγραφείς, όπως ο Π. Φουρικής, συνηθίζουν να ταυτίζουν τη <<Παλαιοπρέβεζα>> με την ερειπωμένη Νικόπολη από την λεηλασία του 1292. Σύμφωνα με τον Φουρική, η ονομασία <<Παλαιοπρέβεζα>> αποδόθηκε στα ερείπια της Νικόπολης, μετά την ίδρυση της (νέας) Πρέβεζας. Η Νικόπολη δεν αναφέρθηκε ποτέ ως κατοικημένη με την ονομασία Πρέβεζα. Η επικρατέστερη άποψη που κυριαρχεί είναι ότι η Νικόπολη ερημώθηκε από τους Βουλγάρους, οι οποίοι πραγματοποίησαν επιδρομές στην περιοχή. Ακριβή χρονολόγηση του γεγονότος δεν υπάρχει, αν και σύμφωνα με τις πηγές έχουν προταθεί τα έτη 980 και 1080 μ.Χ²¹.

Η δημιουργία της Πρέβεζας λίγο διάστημα μετά την ολοκληρωτική έκλειψη της Νικόπολης δεν θα πρέπει να συνδεθεί με την προϋπαρξη της τελευταίας καθ' ότι η ίδρυσή της απαντά στις νέες ανάγκες που εμφανίστηκαν αυτή την εποχή. Συνεπώς η παρουσία της Νικόπολης απηχεί ανάγκες και διάθεση ικανοποίησης μιας δεδομένης εποχής σε μια δεδομένη θέση, χωρίς να σημαίνει αναγκαιότητα της ύπαρξής της και

¹⁸ Παναγιώτης Φουρικής, <<Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν. Νικόπολης – Πρέβεζα. Β' Πρέβεζα>>, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 4, (1929), σ. 263 κε' Ν. Καράμπελας, *Πρέβεζα μέσα από το συλλεκτικό αρχείο του Ν. Δ. Καράμπελα και το φωτογραφικό αρχείο του Δήμου Πρέβεζας*, Πρέβεζα 1991, σ. 1-2 John Schmitt, *The Chronicle of Morea*, London 1904, σ. 589 *Το Χρονικόν του Μορέως*. Το ελληνικόν κείμενο κατά τον Κώδικα της Κοπεγχάγης μετά συμπληρώσεων και παραλλαγών εκ του Παρισινού, Εισαγωγή, Υποσημειώσεις και Επεξεργασία υπό Πέτρου Π. Καλονάρου, Αθήναι 1940, σ. 365.

¹⁹ Α. Σαββίδης, <<Η τουρκική κατάληψη της Πρέβεζας από τα βραχέα χρονικά>>, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Η ιστορία της Πρέβεζας (Πρέβεζα 22-24 Σεπτεμβρίου 1989)*, Πρέβεζα 1993, σ. 28-29· Π. Φουρικής, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 265-266· Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 19· Ν. Καράμπελας, *ό.π.*, σ. 1.

²⁰ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 35· Hammond, *Ηπειρος*. τόμ. Α', σ. 52· Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 19-21.

²¹ Π. Φουρικής, <<Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν. Νικόπολης-Πρέβεζα>>, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 3 (1928), σ. 137-139 ο ίδιος, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 263-266 ο ίδιος, <<Η Πρέβεζα. Θέσις – Κτήσις – Ονομα>>, *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τόμ. Α' (1924), σ. 292-294· Ν. Καράμπελας, *ό.π.*, σ. 1-2.

σε άλλες εποχές με διαφορετικές συνθήκες²². Το πιθανότερο είναι ότι η Παλαιοπρέβεζα διαδέχτηκε σε σημασία στην περιοχή του Αμβρακικού τη Νικόπολη, σημαντικότερο ναυτικό κέντρο κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο (8ος-11ος αιώνας), η οποία περιέπεσε σε παρακμή και μααρασμό από τα μέσα του 11ου αιώνα. Η Πρέβεζα υπήρξε αρχικά το "επίνειο" της Νικόπολης και η εξέλιξη της περιγράφηκε χαρακτηριστικά από τον Φουρική ως εξής: <<σταθμός εμπορικός (σκάλα) – συνοικισμός-χωρίδιον-χωρίον-κώμη-κωμόπολις>>²³.

Μετά την πρώτη μνεία της Πρέβεζας στο Χρονικό του Μορέως²⁴, αποτελεί γεγονός ότι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα αποσιωπάται από τις πηγές. Ως συνέπεια αυτού δεν μπορούμε να υπολογίσουμε με ακρίβεια το έτος κατάκτησής της από τα οθωμανικά στρατεύματα, διότι έχουν διατυπωθεί πολλές απόψεις γύρω από αυτό το θέμα²⁵. Πάντως, ως πιθανότερο έτος προτάθηκε το 1477/1478, δεδομένης της οχύρωσης της Πρέβεζας από τους Οθωμανούς κατά το 1486/1487 και 1495²⁶.

Η προσάρτηση της Πρέβεζας στην οθωμανική επικράτεια είχε ως αποτέλεσμα την ανάδειξή της σε ναύσταθμο του οθωμανικού στόλου και ορμητήριο-καταφύγιο των μουσουλμάνων κουρσάρων²⁷. Το 1684 οι Βενετοί κατέλαβαν την Πρέβεζα²⁸. Η κυριαρχία τους στην Πρέβεζα κράτησε έως το 1699, καθώς με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς υποχρεώθηκαν να παραδώσουν την πόλη στους Οθωμανούς²⁹. Αργότερα όμως, το 1717 η Πρέβεζα καταλήφθηκε ξανά από τα βενετικά στρατεύματα με τη συνθήκη του Πασάροβιτς³⁰, σύμφωνα με την οποία τα βενετικά στρατεύματα παρέμειναν στην Πρέβεζα μέχρι το 1797, οπότε η Πρέβεζα καταλήφθηκε από τον Αλή

²² Μετά την καταστροφή της Νικόπολης γίνεται λόγος μόνο για θέμα Νικόπολης (τα Νικοπόλεως), στο οποίο θα πρέπει να συμπεριλαμβανόταν και η Παλαιοπρέβεζα, η οποία φυσιολογικά θα πρέπει να ακολούθησε τις τύχες του υπόλοιπου θέματος: Α. Σαββίδης, *ό.π.*, υποσημ. 11, σ. 28· Ν. Καράμπελας, *ό.π.*, σ. 1-2.

²³ Π. Φουρικής, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 263-264.

²⁴ Βλ. ανωτ. υποσημ. 18.

²⁵ Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 21· Π. Φουρικής, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 273.

²⁶ Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 21· Α. Σαββίδης, *ό.π.*, σ. 35-36.

²⁷ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 38· Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 22· Α. Σαββίδης, *ό.π.*, σ. 37· Π. Φουρικής, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 276-278.

²⁸ Α. Καρζής, *Πρέβεζα (Ιστορικογραφική αναδρομή)*, Πρέβεζα 1993, σ. 21-22· Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 24· Π. Φουρικής, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 280-284.

²⁹ Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 24· Π. Φουρικής, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 284-285· Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 23, 52-53.

³⁰ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 38· Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 25· Π. Φουρικής, *Μικρά συμβολή, Β' Πρέβεζα*, σ. 284-285· Γ. Μουστάκης, *Πρεβεζάνικα*, σ. 15, 273· Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 24-25, 53-54, 55-58.

πασά³¹.

Η άνοδος του Αλή πασά στάθηκε αποφασιστικής σημασίας για την ανάδειξη του λιμανιού της Πρέβεζας σε διαμετακομιστικό χαρακτήρα της πόλης καθόλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα³², διότι το λιμάνι αναπτύσσει ένα ευρύ δίκτυο εμπορικών σχέσεων με αρκετές πόλεις, ευρωπαϊκές και μη (Τεργέστη, Βενετία, Μάλτα, Γένοβα, Λιβόρνο, Πάτρα, Κορώνη, Μεσολόγγι)³³. Η διαμετακομιστική λειτουργία δέχεται καίριο πλήγμα το 1881³⁴ όταν η Θεσσαλία ενσωματώνεται στο ελληνικό κράτος, καθώς ο ρόλος του λιμανιού περιορίζεται στην Ήπειρο, στη ΒΔ Ελλάδα και την Αλβανία. Η κατάσταση αυτή συνεχίζεται ως την απελευθέρωση από τους Τούρκους το 1912. Τότε περιορίζεται αποκλειστικά στο ρόλο του επιλιμένιου χώρου όλης της Ηπείρου και ιδιαίτερα των Ιωαννίνων.

Όπως φαίνεται λοιπόν από τα παραπάνω, ο χώρος και οι ιστορικές συγκυρίες επηρέασαν την οικιστική μορφή και την πληθυσμιακή σύνθεση της πόλης και συντέλεσαν στη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης οικονομικής λειτουργίας, η οποία βασιζόταν ως επί το πλείστον στα επαγγέλματα του λιμανιού, κάτι που κράτησε ως τις αρχές της δεκαετίας του 1950. Τότε σημειώνονται ανακατατάξεις στην οργάνωση του ελλαδικού χώρου. Η Ελλάδα στα πλαίσια του παγκόσμιου καπιταλιστικού εμπορίου³⁵, δέχεται αμερικανική βοήθεια³⁶, μεγάλο μέρος της οποίας διατέθηκε για την ανασυγκρότηση της αγροτικής οικονομίας και τη διάνοιξη οδικών αρτηριών³⁷ για την εξυπηρέτηση των εμπορικών δραστηριοτήτων. Έτσι, μέσα σ' αυτά τα πλαίσια χαράσσεται η εθνική οδός Αντιρρίου-Ιωαννίνων. Αυτό κάνει ταχύτερη την

³¹ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 41-43 Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 25 Γ. Μουστάκης, *Πρεβεζάνικα*, σ. 54.

³² Γ. Παπαγεωργίου, <<Ηπειρωτικά λιμάνια στην ύστερη Τουρκοκρατία: Η περίπτωση της Πρέβεζας>>, *Συνέδριο Ιστορίας <<Ηπειρος: Κοινωνία – Οικονομία 15ος – 19ος αι.>>*, Γιάννινα 4-7 Σεπτ. 1985, Γιάννινα 1986, σ. 148.

³³ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 41.

³⁴ Γ. Παπαγεωργίου, *ό.π.*, σ. 163.

³⁵ Μ. Μάλλιος, *Η σύγχρονη φάση ανάπτυξης του καπιταλισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα 1975, σ. 58-59 Λ. Καμαρινού, *Γεωργία και αναπτυξιακή διαδικασία στην Ελλάδα*, Αθήνα 1977, σ. 32-39 Ν. Μουζέλης, *Νεοελληνική κοινωνία. Όψεις υπανάπτυξης*, Αθήνα 1978, σ. 50 Σ. Μπαμπανάσης – Κ. Σούλας, *Η Ελλάδα στην περιφέρεια των αναπτυσσόμενων χωρών*, Αθήνα 1976, σ. 130.

³⁶ Γ. Σταθάκης, *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Αθήνα 2004, σ. 403-414 Κυριάκος Βαρθαρέσος, *Έκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος*, πρόλ. Ι. Πεσμαζόγλου – εισαγ. Κ. Κωστής, Αθήνα 2002, σ. 62-75, 338-354, 419-503 Κ. Κόμης, *Νησιωτικά, πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις, από την οθωμανική περίοδο στον 20ο αιώνα*, Ιωάννινα 2004, σ. 98-99.

³⁷ Σ. Μπαμπανάσης – Κ. Σούλας, *ό.π.*, σ. 69.

επικοινωνία με την Αθήνα. Έτσι, η επικοινωνία Πρέβεζας-Αθήνας δεν είναι πλέον θαλάσσια. Η εξέλιξη αυτή ανατρέπει τη διαμετακομιστική σχέση της Πρέβεζας με τα αστικά κέντρα και την περιφέρεια. Οι χερσαίες συγκοινωνίες καταργούν την εξάρτηση της ενδοχώρας κι έτσι η Πρέβεζα χάνει τη βασική της λειτουργία, που καθόριζε την οικιστική, οικονομική και κοινωνική της συμπεριφορά επί 250 χρόνια περίπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Πληθυσμιακή εξέλιξη Δήμου Πρέβεζας (1930-1950)

Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου τον Αύγουστο του 1913, με την οποία τερματίζονταν οι Βαλκανικοί πόλεμοι³⁸, Έλληνες από τη Βουλγαρία, καθώς και από τη Δυτική Θράκη και το τμήμα της Ανατολικής Μακεδονίας, που είχαν κατακυρωθεί στη Βουλγαρία, καθώς και από περιοχές που είχαν κατακυρωθεί στη Σερβία, έφθασαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδος, όπως στην Ήπειρο και συγκεκριμένα στη Πρέβεζα.

Η Μικρασιατική καταστροφή του 1922³⁹ υπήρξε μεγάλης σημασίας στην ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Η εισροή του ενός και πλέον εκατομμυρίου προσφύγων στο ελληνικό κράτος⁴⁰ υπήρξε αποφασιστικής σημασίας για τον εκσυγχρονισμό και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας⁴¹. Οι επιπτώσεις της εισροής των προσφύγων υπήρξαν ιδιαίτερα εμφανείς στην αύξηση καταρχάς του συνολικού πληθυσμού, αλλά και στην πληθυσμιακή τόνωση περιοχών με εξαιρετικά χαμηλή πυκνότητα κατοίκων, όπως χωριών της Ηπείρου, έστω και με μικρό αριθμό προσφύγων. Επίσης, οι πρόσφυγες έδωσαν νέα ώθηση στις γεωργικές, κτηνοτροφικές και βιομηχανικές δραστηριότητες. Σημαντικό ρόλο εκτός της διαθεσιμότητας της γης,

³⁸ Για Βαλκανικούς πολέμους βλ. Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Η εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν 1919-1922, ο ελληνικός στρατός εις την Σμύρνην (Μάϊος 1919-Μάϊος 1920)*, Αθήνα 1957, σ. 2-3· Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Ανεφοδιασμοί και μεταφοραί κατά την Μικρασιατικήν εκστρατείαν (1919-1922)*, Αθήναι 1969, σ. 14-25· Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Ιστορία του ελληνικού στρατού 1821-1997*, Αθήνα 1997, σ. 118-137· *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΔ', *Νεότερος Ελληνισμός (1881-1913)*, Εκδοτική Αθηνών 1977, σ. 352-355· Α. Παρασκευόπουλος Α., *Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-1913), επιστολές προς τη σύζυγο του Κούλα*, Αθήνα 1998, σ. 37-578.

³⁹ Για τη Μικρασιατική καταστροφή και τις συνέπειες της βλ. περισσότερα Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Επίτομος ιστορία της εις Μικράν Ασίαν εκστρατείας 1919-1922*, Αθήναι 1967, σ. 3-485· Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Επιχειρήσεις προς Άγκυραν 1921*, μέρος Α', Αθήναι 1965, σ. 1-254 και μέρος Β', Αθήναι 1965, σ. 1-178· ΓΕΣ, *Η εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν 1919-1922, ο ελληνικός στρατός εις την Σμύρνην (Μάϊος 1919-Μάϊος 1920)*, σ. 32-314· ΓΕΣ, *Ανεφοδιασμοί και μεταφοραί κατά την Μικρασιατικήν εκστρατείαν (1919-1922)*, σ. 49-186, σ. 191-266· ΓΕΣ, *Ιστορία του ελληνικού στρατού 1821-1997*, σ. 182-192.

⁴⁰ Βλ. περισσότερα για την εγκατάσταση και ενσωμάτωση των προσφύγων της Μικράς Ασίας στην Ελλάδα, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΕ', *Νεότερος Ελληνισμός (1913-1941)*, Εκδοτική Αθηνών 1978, σ. 301-302· Κ. Κόμης, *Νησιωτικά*, σ. 80-82· Guy Burgel, *Αθήνα η ανάπτυξη μιας μεσογειακής πρωτεύουσας, μετάφραση Πέτρος Ρυλμόν*, Αθήνα 1976, σ. 153, σ. 160-163· Θ. Σακελλαρόπουλος, *Κείμενα οικονομικής και κοινωνικής Ιστορίας*, Αθήνα 2003, σ. 114-121· Κ. Βεργόπουλος, *Εθνικισμός και οικονομική ανάπτυξη, Η Ελλάδα στο μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1978, σ. 40.

⁴¹ Κ. Βεργόπουλος, *ό.π.*, σ. 17-18, 21, 40, 43-44, 98· Guy Burgel, *ό.π.*, σ. 169· Θ. Σακελλαρόπουλος, *ό.π.*, σ. 114-121.

έπαιξε η δυνατότητα απορρόφησής τους σε αγροτικές ή βιομηχανικές εργασίες. Πολύ σύντομα μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, ενώσεις εργοδοτών διεκδικούν από την κεντρική εξουσία την εγκατάσταση προσφύγων για να διευρύνουν την αγορά φθηνής εργασίας⁴² στα τοπικά βιομηχανικά κέντρα αλλά και στις περιοχές ανάπτυξης της συγκέντρωσης και επεξεργασίας εμπορικών γεωργικών καλλιεργειών.

Από το σύνολο των 1.222.000 περίπου προσφύγων το 1.070.000 (87,6%) ήταν πρόσφυγες εξαιτίας της Μικρασιατικής καταστροφής. Οι υπόλοιποι 152.000 (12,4%) είχαν εγκατασταθεί στην Ελλάδα πριν από το 1922. Η συντριπτική πλειοψηφία του προσφυγικού πληθυσμού σε ποσοστό 87,2% προερχόταν από τις περιοχές της Μικράς Ασίας, της Ανατολικής Θράκης και του Πόντου. Ωστόσο, στην Ήπειρο δεν εγκαταστάθηκε μεγάλο μέρος του προσφυγικού πληθυσμού, καθώς το ποσοστό των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στον ηπειρωτικό χώρο ανέρχεται σε ποσοστό 0,7%, συμπεριλαμβανομένου μάλιστα και του μικρού ποσοστού προσφύγων που είχαν εγκατασταθεί πριν το 1922⁴³. Αυτό οφείλονταν στην έλλειψη βιομηχανικών δραστηριοτήτων, καθώς το ηπειρωτικό ανάγλυφο ευνοούσε ιδιαίτερα τις κτηνοτροφικές ασχολίες, ειδικά οι ορεινοί οικισμοί με την πλειάδα των βοσκοτοπίων τους⁴⁴. Τέλος, η άφιξη προσφύγων στη περιοχή της Πρέβεζας είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία καινούριων οικισμών στην ευρύτερη περιοχή, όπως ο Παντοκράτορας.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1928 (βλ. παράρτημα) ο πολεοδομικός ιστός του δήμου Πρέβεζας, αποτελείται από την Πρέβεζα, τον Μύτικα και τον Παντοκράτορα. Πρόκειται για πεδινούς οικισμούς, που η έκτασή τους αγγίζει συνολικά τα 52.814 στρέμματα. Αξιοποιώντας τον πίνακα 1 μπορούμε να δούμε ότι το μεγαλύτερο

⁴² ΙΕΕ, τ. ΙΕ', *Νεότερος Ελληνισμός (1913-1941)*, Εκδοτική Αθηνών 1978, σ. 298: <<Νέα ώθηση στη βιομηχανική παραγωγή θα δώσει μετά το 1922/3 η εισροή των προσφύγων, που είχε σαν αποτέλεσμα την υπερπροσφορά εργασίας, πράγμα που σήμαινε χαμηλά ημερομίσθια και κατά συνέπεια χαμηλότερο αναλογικά κόστος παραγωγής>>, σ. 338: <<Σε όλη την περίοδο 1923-1928, η ελληνική βιομηχανία παρουσίασε εντυπωσιακούς ρυθμούς ανάπτυξεως. Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι λόγοι που συνέβαλαν σ' αυτό το αποτέλεσμα ήταν δύο ειδών: η μαζική άφιξη των προσφύγων και η διεθνής ύφεση>>.

⁴³ Για τις περιοχές εγκατάστασης των προσφύγων στην Ελληνική επικράτεια καθώς και για τα ποσοστά συμμετοχής του στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα βλ. περισσότερα Διον. Φράγκος, *Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Ελλάδος, Διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών*, Αθήνα 1980, σ. 55-58.

⁴⁴ ΙΕΕ, τ. ΙΔ', *Νεότερος Ελληνισμός (1881-1913)*, Εκδοτική Αθηνών 1977, σ. 386: <<Στην ανάπτυξη της κτηνοτροφικής παραγωγής συντέλεσε πολύ η μεταβολή των ορεινών αγρών σε βοσκές>> Κ. Βακατσάς, *Η γενική διοίκηση Ηπείρου, η αγροτική ιδιοκτησία (1913-1918)*, Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2001, σ. 468-508.

ποσοστό του πληθυσμού βρίσκεται στον οικισμό της Πρέβεζας με 8659 κατοίκους, ακολουθεί ο Μύτικας με 344 κατοίκους και τέλος ο Παντοκράτορας με 174 κατοίκους. Σύμφωνα λοιπόν με τον πίνακα ο συνολικός πληθυσμός του δήμου Πρέβεζας αποτελείται από 9177 κατοίκους. Μάλιστα, από την περίοδο 1913 έως το 1940 στον πληθυσμό συμπεριλαμβάνονταν και οι Μουσουλμάνοι, σύμφωνα με το Δημοτικό συμβούλιο Πρέβεζας⁴⁵, αφού οι Μουσουλμάνοι στα πλαίσια των ανταλλαγών με τους Χριστιανούς της Θράκης, ανέρχονταν σε 750. Δεν μπορούμε ακόμα να μιλάμε για αστικό πληθυσμό αφού σε κανένα οικισμό οι κάτοικοι δεν υπερβαίνουν τους 10000 χιλιάδες⁴⁶. Έτσι, ο πληθυσμός της Πρέβεζας χαρακτηρίζεται ως ημιαστικός και οι πληθυσμοί των Μύτικα και Παντοκράτορα ως αγροτικοί. Ο Μύτικας, που αποτέλεσε ξεχωριστή κοινότητα στα μέσα της δεκαετίας του 1970, αναπτύχθηκε στα βόρεια, δηλαδή προς την πλευρά του Ιονίου πελάγους, στη θέση που υπήρχε παλιά το λιμάνι της Νικόπολης, Κόμαρος. Αντίθετα, ο Παντοκράτορας δημιουργήθηκε έξω από την τάφρο και στην προέκταση της εισόδου του Αμβρακικού κόλπου στην ακτή του Ιονίου και δέχτηκε πρόσφυγες από την Ανατολική Θράκη, των οποίων οι βασικές τους ασχολίες ήταν αραμπατζήδες, εργάτες γης, αγρότες, λιμενεργάτες, όπως θα δούμε παρακάτω στο κεφάλαιο IV.

⁴⁵ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας, 13 (26.5.1926).

⁴⁶ Αστικός πληθυσμός ονομάζεται ο πληθυσμός των δήμων και κοινοτήτων των οποίων ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει 10.000 κατοίκους. Ημιαστικός ονομάζεται ο πληθυσμός των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει 2.000-9.999 κατοίκους. Αγροτικός ονομάζεται ο πληθυσμός των δήμων και κοινοτήτων, των οποίων ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει λιγότερους από 2.000 κατοίκους. Είναι αξιοσημείωτο πάντως το γεγονός η αυξανόμενη άνοδος του πληθυσμού της Πρέβεζας, οδήγούσε στις σκέψεις του δημοτικού συμβουλίου Πρέβεζας, να ενταχθεί η πόλη στην ανώτερη οικιστική κατηγορία. Αυτές οι σκέψεις άρχισαν να διατυπώνονται κυρίως μετά την άφιξη των προσφύγων το 1920, που άρχισαν να ενισχύουν σημαντικά τον πληθυσμό της Πρέβεζας. Έτσι, παραθέτουμε το αίτημα του δημοτικού συμβουλίου προς το Υπουργείο Εσωτερικών, σχετικά με την υπαγωγή της πόλης στην ανώτερη οικιστική κατηγορία: <<Υποβάλλει θερμήν παράκλησιν προς τήν Α.Ε τόν κ. Πρόεδρον τής Δημοκρατίας καί τά Υπουργεία Οικονομικών καί Εσωτερικών όπως αναγνωρίζοντα συνεπεία τών ανωτέρω ότι ό πληθυσμός τής πόλεως Πρεβέζης ανέρχεται σήμερα εις έπτά χιλιάδες έννεακοσίας έξ (7906) κατά τε τήν επίσημον άπογραφήν τού κράτους τού 1920 καί τούς έν τή ένταϋθα Νομαρχία Πίνακας τούς έμφαίνοντας τόν αριθμόν τών εύρισκομένων σήμερα έν Πρεβέζη καί τών αναχωρησάντων Τούρκων ήτοι ότι ό πληθυσμός ό πραγματικός τής πόλεως Πρεβέζης είναι έλάσσων τών 10000 κατοίκων εδραεστηθώσι διατάξωσι τόν ένταϋθα οίκονομικόν έφορον όπως προβή εις τήν έπιβολήν τού φόρου έπιτηδεύματος επί τη βάσει τού πραγματικού πληθυσμού τής πόλεως Πρεβέζης, καθόσον πρόκειται περί πτωχών βιοπαλαιστών καί ούχι περί μεγάλων έπιχειρηματιών καί είναι ού μόνον τυπικώς αλλά καί οίκιστικώς άδικος ή έπιβολή τής μεγαλυτέρας φορολογίας επί τή βάσει άνυπάρκτου πληθυσμού τών δεκάδεις χιλίων κατοίκων>>. Βλ. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας, 13 (26.5.1926).

Πίνακας 1

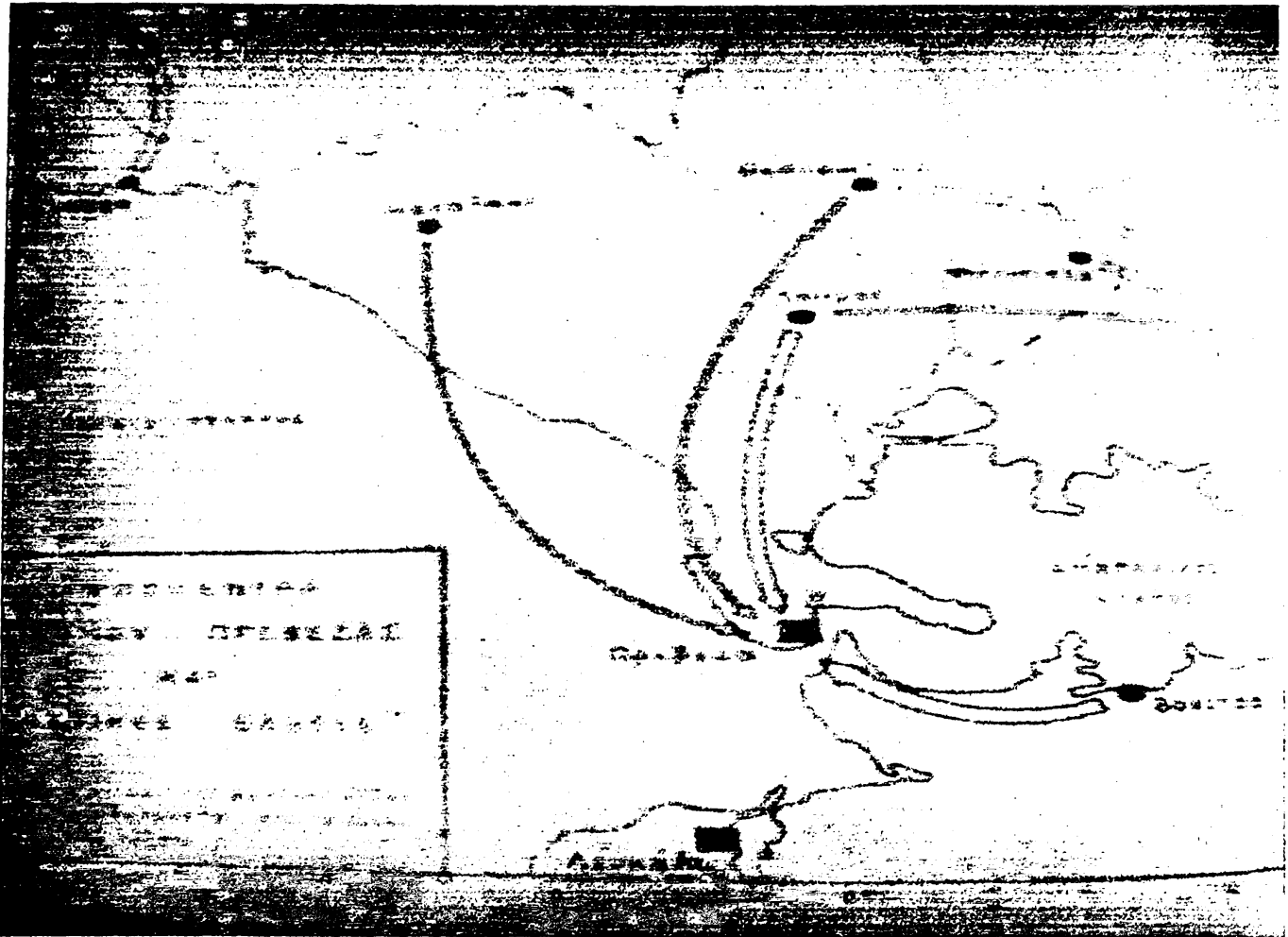
Οικισμοί	Απογραφή 1928 Άνδρες	Απογραφή 1928 Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες/Γυναίκες
Πρέβεζα	4835	3824	8659	26,43%
Μύτικας	176	168	344	4,76%
Παντοκράτορας	89	85	174	4,70%
Σύνολο	5100	4077	9177	25,09%

Το σημαντικότερο όμως στοιχείο που μπορούμε να εξάγουμε από τον πίνακα 1 είναι η μεγαλύτερη αναλογία του ανδρικού πληθυσμού με συνολικό ποσοστό 25,09% έναντι του γυναικείου σε όλους τους οικισμούς. Ειδικότερα στον οικισμό της Πρέβεζας η διαφορά ανδρών και γυναικών ανέρχεται στο 26,43%, στον Μύτικα στο 4,76% και στον Παντοκράτορα στο 4,70%. Οι λόγοι για τους οποίους ο ανδρικός πληθυσμός εμφανίζεται μεγαλύτερος έναντι του γυναικείου, όπως αναφέρει και ο Κ. Κόμης για την περίπτωση της Πρέβεζας στις απογραφές του 18ου αιώνα και κατά συνέπεια και για τις γύρω περιοχές, ίσως να οφείλονται στους εξής παράγοντες: α) Οι αντιλήψεις της εποχής (και όχι μόνο) σχετικά με την ελλιπή καταγραφή του γυναικείου πληθυσμού, β) η ανάγκη καταγραφής του ανδρικού πληθυσμού για στρατολογικούς και φορολογικούς κυρίως λόγους, γ) η υψηλότερη θνησιμότητα του γυναικείου πληθυσμού, ειδικά στην νεαρή ηλικία λόγω των δυσκολιών των τοκετών. Ωστόσο είναι γενικά αποδεκτό ότι όσον αφορά τις απογραφές του ελλαδικού χώρου από το 1920 και εξής, οι άνδρες εμφανίζονται στις πραγματικές τους διαστάσεις, δηλαδή λιγότεροι των γυναικών⁴⁷.

Η σταδιακή εποίκηση των πεδινών οικισμών της Πρέβεζας το 1928, οφείλεται στο γεγονός της οργάνωσης της οικονομίας της Πρέβεζας κατά κύριο λόγο στο λιμάνι της πόλης. Έχει ήδη τονιστεί ότι η Πρέβεζα ως το 1950 αποτελούσε διαμετακομιστικό κέντρο της Ηπείρου. Άνθρωποι και προϊόντα διακινούνταν μέσα από την Πρέβεζα. Όπως βλέπουμε και από τον χάρτη 2 πολλοί άνθρωποι μετακινούνταν από τα γειτονικά χωριά προς την Πρέβεζα για εξεύρεση εργασίας δεδομένου του διαμετακομιστικού ρόλου του λιμανιού της Πρέβεζας. Η οικονομική ζωή της Πρέβεζας

⁴⁷ Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 123-125.

ραδίζεται σε τρεις τμήματα, όπως θα δούμε καλύτερα παρακάτω στο κεφάλαιο IV, ο οποίος είναι: ο ελαιώνας-γεωργία, η θάλασσα και το λιμάνι. Ως το 1950 το λιμάνι αποτελούσε το κέντρο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της Πρέβεζας⁴⁸. Η δυνατότητα του λιμανιού για επαγγελματική στήριξη και απορρόφηση αναδεικνύεται έμμεσα, καθώς πολλά άλλα επαγγέλματα όφειλαν την ύπαρξή τους στο ότι το λιμάνι αποτελούσε βάση της οικονομικής ζωής της πόλης.

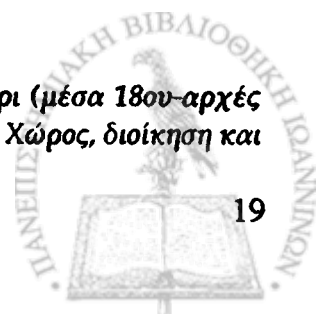

Χάρτης 2: Η Πρέβεζα ως πόλος έλξης για την επαρχία, όπως χαρακτηριστικά αποτυπώνεται από τον Β. Αυδίκο.

Η απογραφή του 1928 μας βοηθάει να κατανοήσουμε την σταδιακή εποίκηση πεδινών οικισμών, η οποία αυξανόταν ολοένα και πιο γρήγορα σε σχέση με το 1913. Από το 1920 και εξής η πυκνότητα της ενότητας Αρτας-Πρέβεζας (32,6) έχει ξεπεράσει εκείνη των Ιωαννίνων (29,8). Καθοριστικό ρόλο σε αυτό έπαιξε η απελευθέρωση της Πρέβεζας και της Ηπείρου γενικότερα, το 1913, αφού προηγουμένως οι Οθωμανοί δεν ενδιαφέρονταν για τον εκσυγχρονισμό των καλλιεργητικών μεθόδων⁴⁹. Επιπλέον,

⁴⁸ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 108.

⁴⁹ Γ. Παπαγεωργίου, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο Ζαγόρι (μέσα 18ου-αρχές 20ου αιώνα)*, Ιωάννινα 1995, σ. 69-83 Μ. Κοκολάκης, *Το ύστερο γιαννιώτικο πασαλίκι. Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820- 1913)*, Αθήνα 2003, σ. 71-78.

από το 1917, άρχισε σταδιακά η απαλλοτριώση (διανομή) εθνικών γαιών και η διανομή της σε ακτήμονες αγρότες, η οποία και εντατικοποιήθηκε από το 1922 και εξής, με την εγκατάσταση των προσφύγων στην αγροτική ενδοχώρα⁵⁰. Αποτέλεσμα όλων αυτών λοιπόν, ήταν η αύξηση των καλλιεργούμενων πεδινών εκτάσεων της Ηπείρου κατά την τετραετία 1926-1929⁵¹. Εξάλλου, ένας επιπλέον ανασταλτικός παράγοντας που αποτελούσε νωρίτερα τροχοπέδη για την ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής, ήταν και το φαινόμενο των συνεχών πολέμων με όλες τις συνέπειες τους για τον ανδρικό πληθυσμό (θάνατοι, πληθυσμιακές μετακινήσεις, έλλειψη εργατικών χεριών). Ειδικότερα: <<οι Βαλκανικοί πόλεμοι, ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η Μικρασιατική εκστρατεία λόγω της απουσίας των περισσότερων αγροτών στο μέτωπο προξένησαν μείωση των καλλιεργειών>>⁵².

Η απαλλοτριώση λοιπόν, εθνικών γαιών σε συνδυασμό με τους λόγους που αναφέρει ο Μ. Κοκολάκης, ήταν λογικό να προσελκύσουν κατοίκους σε πεδινούς οικισμούς. Οι λόγοι που οδήγησαν στην αύξηση του πεδινού πληθυσμού όπως εύστοχα αναφέρει λοιπόν ο Μ. Κοκολάκης ήταν: α) η εξαγορά των τσιφλικιών, β) η βελτίωση των καλλιεργητικών μεθόδων, γ) η καταπολέμηση της ελονοσίας που αποδεκάτιζε τον πεδινό πληθυσμό, δ) η περιθωριοποίηση μεθοριακών περιοχών (Φυλιατών, Κόνιτσας) και ε) η εκδίωξη της μουσουλμανικής κοινότητας⁵³. Όλοι αυτοί οι λόγοι λοιπόν συντέλεσαν στη ριζική αντιστροφή της παλαιότερης κατανομής του πληθυσμού, ευνοώντας τη συσσώρευσή του σε πεδινούς οικισμούς της Πρέβεζας, προ του 1928, που προσφέρονταν περισσότερο στην γεωργική εκμετάλλευση.

Το 1940 βρισκόμαστε στις παραμονές της γερμανικής κατοχής και του εμφυλίου⁵⁴. Ο πολεοδομικός ιστός του δήμου Πρέβεζας διευρύνθηκε καθώς τώρα αποτελείται από 6 οικισμούς (βλ. χάρτης 3). Συγκεκριμένα από τον οικισμό της

⁵⁰ Κ. Κωστής, *Αγροτική οικονομία και γεωργική τράπεζα (όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο 1919-1928)*, Αθήνα 1987, σ. 45-46, 48· Κ. Κόμης, *Νησιωτικά*, σ. 88· Κ. Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα-Το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης της γεωργίας*, Αθήνα 1986, σ. 173-199· ο ίδιος, *Εθνικισμός και οικονομική ανάπτυξη, Η Ελλάδα στο μεσοπόλεμο*, σ. 21-22, 43, 45-48· Θ. Σακελλαρόπουλος, *Κείμενα οικονομικής και κοινωνικής Ιστορίας*, σ. 57-58, 201, 266-270, 282, 295·

⁵¹ Κ. Κωστής, *ό.π.*, σ. 34, 84-85.

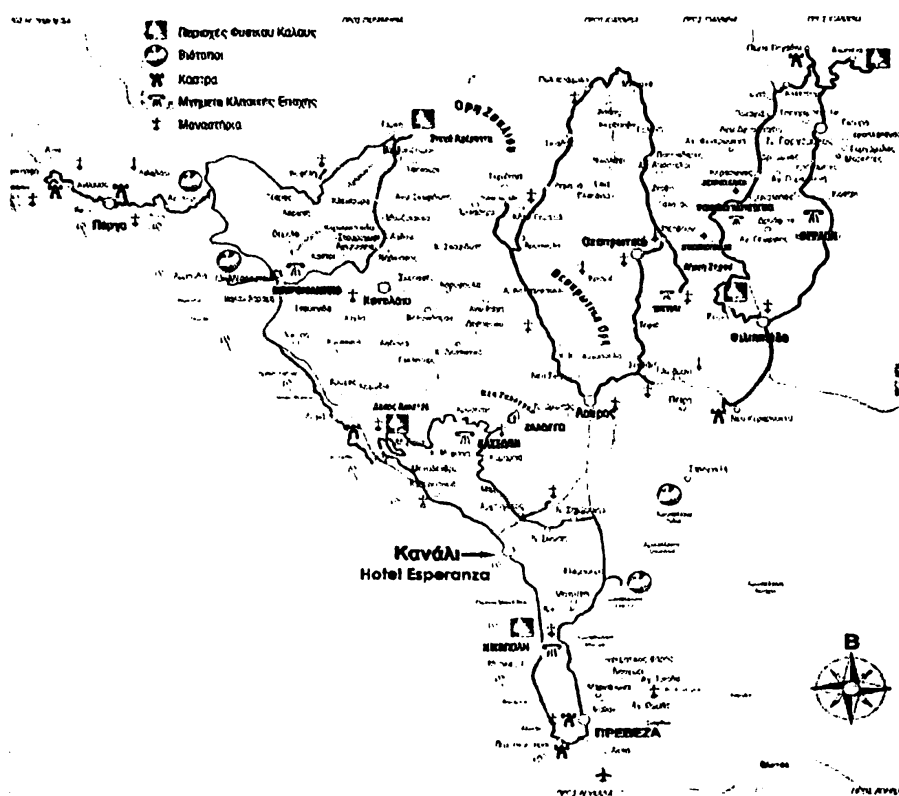
⁵² Θ. Σακελλαρόπουλος, *ό.π.*, σ. 130.

⁵³ Μ. Κοκολάκης, *ό.π.*, σ. 333-334.

⁵⁴ Για τις συνέπειες της κατοχής και του εμφυλίου πολέμου βλ. περισσότερα Α. Αγγελόπουλος, *Οικονομικά προβλήματα ελληνικά και διεθνή*, Αθήνα 1986, σ. 12-13· ΓΕΣ, *Ιστορία του ελληνικού στρατού 1821-1997*, σ. 243-274· Κ. Κόμης, *Νησιωτικά*, σ. 96-97.

Πρέβεζας, της Αγίας Τριάδας, του Αγίου Θωμά⁵⁵, του Μύτικα, του Νεοχωρίου, και του Παντοκράτορα. Η συνολική έκταση αυτών των οικισμών ανέρχεται σε 85039 τετραγωνικά στρέμματα⁵⁶. Πρόκειται για πεδινούς οικισμούς με χαμηλό υψόμετρο με τον οικισμό του Νεοχωρίου να έχει το μεγαλύτερο υψόμετρο με 50 μέτρα, και ακολουθεί με 40 μέτρα η Αγία Τριάδα. Ο Άγιος Θωμάς έχει 20 μέτρα υψόμετρο, ο Μύτικας 15 μέτρα, η Πρέβεζα 10 μέτρα και το χαμηλότερο υψόμετρο εμφανίζεται στον οικισμό του Παντοκράτορα με 5 μέτρα. Αρχικά μεγάλο μέρος των αγροτικών εκτάσεων των οικισμών Αγίου Θωμά, Αγίας Τριάδας και Νεοχωρίου ανήκαν σε παλιές πρεβεζάνικες οικογένειες. Όμως, ήδη από το 1928 με την άφιξη των προσφύγων, μεγάλο μέρος από αυτές τις αγροτικές εκτάσεις δόθηκαν στους πρόσφυγες.

Χάρτης 3: Πρέβεζα.

Η απογραφή του 1940 (βλ. παράρτημα) μας βοηθάει να συντάξουμε τους πίνακες 2, 3 και 4. Σύμφωνα με τον πίνακα 2, παρατηρούμε ότι σε κανέναν οικισμό

⁵⁵ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας 23 (26.9.1938): <<Ο κ. Δημαρχών εισηγήθη την ένωσιν τής κοινότητας Αγίου Θωμά Πρεβέλης μετά του Δήμου Πρεβέλης καθόσον κοινά συμφέροντα συνδέουν τούς κατοίκους αυτών. Υποβλήθη ακόλουθως η ύπ. Αριθ. 20445 διαταγή τής Νομαρχίας Πρεβέλης διαβεβαιούσης τήν υπό 17-7-38 αίτησιν του ήμιστος πόλεων εντός του όλου αριθμού των κατοίκων τής κοινότητας Αγ. Θωμά και ένωσιν τής κοινότητος ταύτης μετά του Δήμου, ίνα τούτο άποφασίση σχετικώς. Τό συμβούλιον...άποδέχεται τήν υποβληθείσαν αίτησιν των κατοίκων τής κοινότητος Αγίου Θωμά Πρεβέλης περί ένάσεως αυτών μετά του Δήμου Πρεβέλης, νομίμως συνταχθησαν και υποβληθείσαν και έγκρίνει τήν ένωσιν τής κοινότητος Αγίου Θωμά Πρεβέλης και συγχώνευσιν ταύτης μετά του Δήμου Πρεβέλης>>.

⁵⁶ Η έκταση των οικισμών της Αγίας Τριάδας και του Αγίου Θωμά συμπεριλαμβάνεται στην έκταση του οικισμού της Πρέβεζας, που ανέρχεται στα 31.526 τετραγωνικά στρέμματα. Βλ. παράρτημα, σ. 122-123.

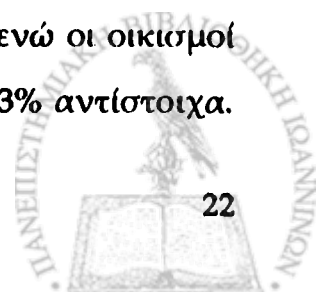
δεν μπορούμε να μιλάμε ακόμα για αστικό πληθυσμό δεδομένου ότι κανένας οικισμός δεν υπερβαίνει τους 10000 κατοίκους. Ο ημιαστικός πληθυσμός της Πρέβεζας αγγίζει τους 8923 κατοίκους, ενώ οι οικισμοί *Αγία Τριάδα*, *Άγιος Θωμάς*, *Μύτικας*, *Νεοχώρι* και *Παντοκράτορας* είναι ακόμη αγροτικοί αφού σε κανέναν οι κάτοικοι δεν υπερβαίνουν τους 2000 κατοίκους. Το κυριότερο συμπέρασμα που αντλείται όμως από αυτόν τον πίνακα είναι η μείωση του ποσοστού διαφοράς ανδρών και γυναικών, σε σχέση με την απογραφή του 1928, καθώς, όπως είπαμε και παραπάνω, από την απογραφή του 1920 και εξής, οι άνδρες εμφανίζονται στις πραγματικές τους διαστάσεις, δηλαδή λιγότεροι των γυναικών ή μειώνεται σημαντικά η μεταξύ τους ψαλίδα⁵⁷, κάτι που γίνεται εμφανές στην απογραφή του 1940. Έτσι, στην Πρέβεζα οι άνδρες εμφανίζονται περισσότεροι έναντι των γυναικών με ποσοστό 19,50%, στην *Αγία Τριάδα* με ποσοστό 18,51% και στον *Άγιο Θωμά* με 10,16%. Αντίθετα στους υπόλοιπους οικισμούς παρατηρείται το φαινόμενο υπερίσχυσης του γυναικείου φύλου. Ειδικότερα, στον *Μύτικα* οι γυναίκες εμφανίζονται περισσότερες με ποσοστό 4,12%, στο *Νεοχώρι* με ποσοστό 6,49% και στον *Παντοκράτορα* με ποσοστό 14,14%.

Πίνακας 2

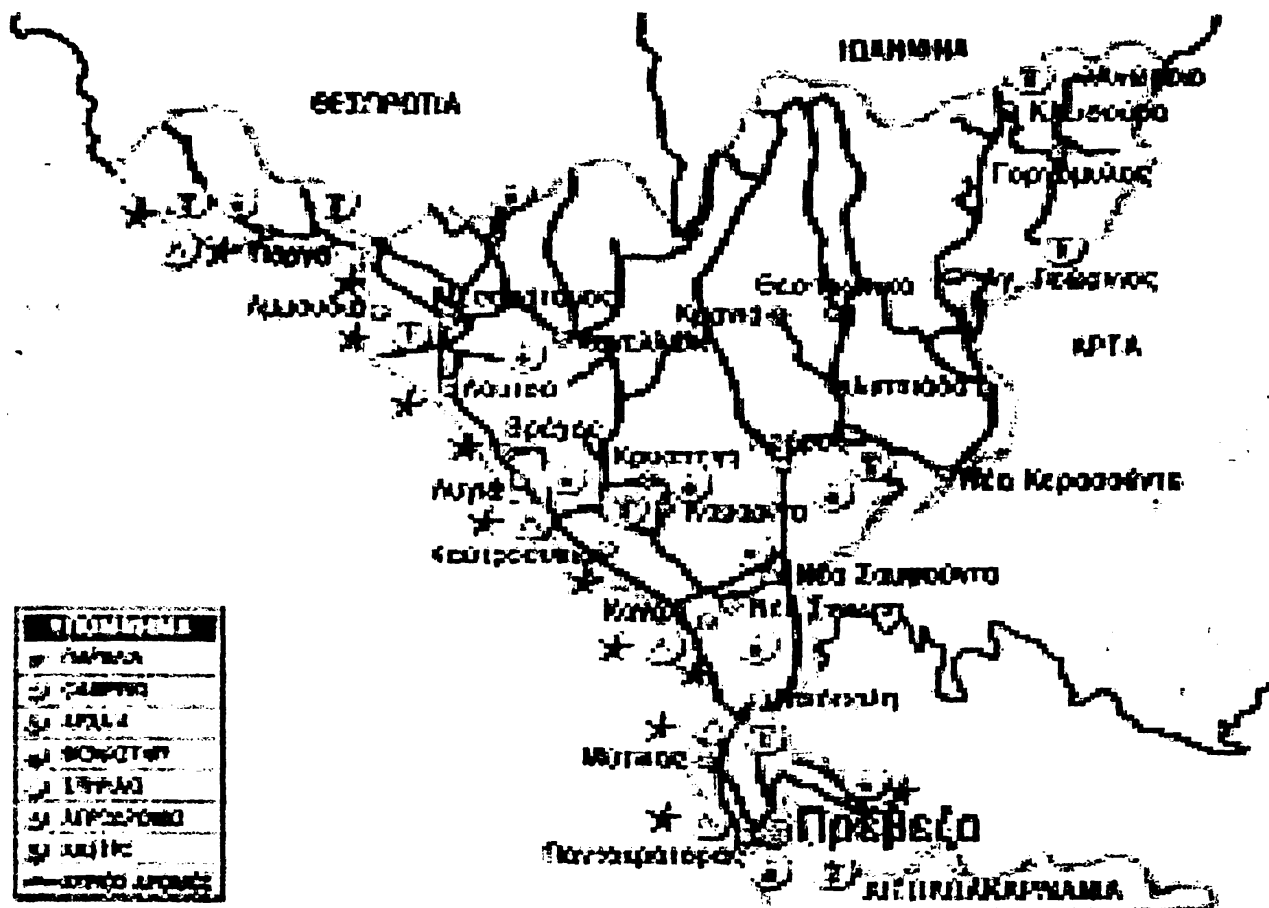
Οικισμοί	Απογραφή 1940 Άνδρες	Απογραφή 1940 Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες/Γυναίκες
<i>Πρέβεζα</i>	4858	4065	8923	19,50%
<i>Αγία Τριάδα</i>	64	54	118	18,51%
<i>Άγιος Θωμάς</i>	130	118	248	10,16%
<i>Μύτικας</i>	194	202	396	-4,12%
<i>Νεοχώρι</i>	77	82	159	-6,49%
<i>Παντοκράτορας</i>	99	113	212	-14,14%
Σύνολο	5422	4634	10056	17,00%

Εάν συγκρίνουμε την απογραφή του 1940 με την απογραφή του 1928 όσον αφορά στο ανδρικό φύλο στους κοινούς οικισμούς των απογραφών, μπορούμε να συντάξουμε τον πίνακα 3. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι και στους τρεις οικισμούς το 1940 σημειώνεται μία αύξηση του ανδρικού φύλου σε σχέση με το 1928, που ανέρχεται στο 1%. Ο οικισμός της Πρέβεζας εμφανίζει αμελητέα αύξηση με 0,47%, ενώ οι οικισμοί των *Μύτικα* και *Παντοκράτορα*, εμφανίζουν άνοδο με 10,22% και 11,23% αντίστοιχα.

⁵⁷. Βλ. ανωτ. υποσημ. 47.

Οι συγκεκριμένοι οικισμοί, σύμφωνα με τον χάρτη 4, βρίσκονταν σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους, επομένως είναι πολύ πιθανό να ευνοούνταν οι μετακινήσεις μεταξύ των προαναφερθέντων οικισμών.

Χάρτης 4: Πρέβεζα

Πίνακας 3

Οικισμοί	Απογραφή 1928 Ανδρες	Απογραφή 1940 Ανδρες	1940/1928
Πρέβεζα	4835	4858	0,47%
Μύτικας	176	194	10,22%
Παντοκράτορας	89	99	11,23%
Σύνολο	5100	5151	1,00%

Ανάλογη αύξηση παρατηρείται και στο γυναικείο φύλο το 1940 σε σχέση με το 1928. Η αύξηση αυτή μάλιστα σύμφωνα με τον πίνακα 4, ανέρχεται σε συνολικό ποσοστό 7,43% και είναι πιο έντονη σε σχέση με το ανδρικό φύλο, όπως είδαμε στον πίνακα 3. Στην Πρέβεζα σύμφωνα με τον πίνακα 4, το γυναικείο φύλο εμφανίζει άνοδο με ποσοστό 6,30%, στον Μύτικα αύξηση με ποσοστό 20,23% και στον Παντοκράτορα αύξηση με 32,94%. Η σημαντικότερη αύξηση βλέπουμε ότι συντελείται λοιπόν στον οικισμό του Παντοκράτορα.

Το σημαντικότερο λοιπόν, στοιχείο που διαπιστώνεται σ' αυτή την απογραφή είναι η μείωση της πληθυσμιακής συχνότητας μεταξύ ανδρικού και γυναικείου φύλου, η οποία ήδη άρχισε να φαίνεται σε πρώιμο βέβαια στάδιο, από το 1928 και εξής, σε αντίθεση με τις περισσότερες περιοχές του ελλαδικού χώρου που είχε αρχίσει από το 1920⁵⁸. Επίσης, η μεγάλη άνοδος του γυναικείου ποσοστού, έναντι της απογραφής του 1928, υποδηλώνει και ένα άλλο γεγονός, ότι στους προσφυγικούς πληθυσμούς δεσπόζουν κυρίως γυναίκες και γέροντες⁵⁹, όπως στον *Παντοκράτορα*, καθώς η Μικρασιατική καταστροφή έπληξε κυρίως τον ανδρικό πληθυσμό.

Πίνακας 4

Οικισμοί	Απογραφή 1928 Γυναίκες	Απογραφή 1940 Γυναίκες	1940/1928
<i>Πρέβεζα</i>	3824	4065	6,30%
<i>Μύτικας</i>	168	202	20,23%
<i>Παντοκράτορας</i>	85	113	32,94%
Σύνολο	4077	4380	7,43%

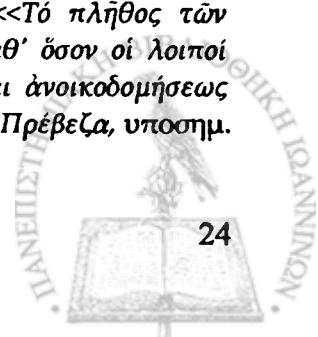
Η απογραφή του 1940 επιβεβαιώνει την σταδιακή άνοδο των πεδινών οικισμών στον δήμο Πρέβεζας. Η αύξηση αυτή οφείλεται ως επί το πλείστον στην άνοδο του λιμανιού της Πρέβεζας που αποτελούσε διαμετακομιστικό οικονομικό κέντρο όχι μόνο της Πρέβεζας αλλά και ολόκληρης της Ηπείρου γενικότερα⁶⁰. Διότι χάρη στο λιμάνι, όπως θα εξετάσουμε και παρακάτω στο κεφάλαιο IV, υπάρχει και μια άλλη κατηγορία επαγγελματιών, η ύπαρξη των οποίων συνδέεται με το λιμάνι. Τα επαγγέλματα αυτά σχετίζονται με τον ελαιώνα της Πρέβεζας και με τη γεωργία γενικότερα, αλλά και με τη θάλασσα, διότι, όπως τονίσαμε, από το λιμάνι της Πρέβεζας διακινούνταν όχι μόνο εμπορεύματα, αλλά και άνθρωποι. Το ίδιο το λιμάνι, αποτελώντας τη βάση της οικονομικής ζωής της πόλης και την πύλη επικοινωνίας με όλη την Ήπειρο, επέδρασε σ' όλο τον ιστό της οικονομίας της περιοχής.

Ο ελαιώνας της Πρέβεζας, και κατ' επέκταση η γεωργία, αποτέλεσαν επίσης

⁵⁸ Βλ. ανωτ. υποσημ. 47.

⁵⁹ ΓΕΣ, *Επίτομος ιστορία της εις Μικράν Ασίαν εκστρατείας 1919-1922*, σ. 471: «Τό πλήθος τών προσφύγων άπετέλουν ίδίως γυναίκες, παίδες κάτω τών 15 έτών καί γέροντες, καθ' όσον οί λοιποί άρρενες έκρατήθησαν υπό τών Τούρκων ως δμηροι, χρησιμοποιηθέντες ως έργάται άνοικοδομήσεως κατασταρφεισών Τουρκικών πόλεων καί χωρίων» Κ. Κόμης, *Νησιωτικά*, σ. 81 ο ίδιος, *Πρέβεζα*, υποσημ. 202, σ. 125.

⁶⁰ Βλ. ανωτ. υποσημ. 48.

σημαντικό λόγο για την εποίκηση των πεδινών οικισμών του δήμου Πρέβεζας. Επίσης, στο χρονικό διάστημα 1922-1939 παρατηρήθηκε στην Ήπειρο μία αύξηση των καλλιεργουμένων εκτάσεων κοντά στα 663,1 τ. χλμ. που αντιστοιχούσε σε 5,33% του συνόλου⁶¹. Ήδη, τα τσιφλίκια που απαλλοτριώθηκαν συνολικά μέχρι το 1938 στην Ήπειρο, ανέρχονταν σε 471, που αντιστοιχούν στα 2.003.965 στρέμματα, τα οποία δόθηκαν σε 39.835 οικογένειες⁶². Ως αποτέλεσμα αυτού, δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες, έτσι ώστε η πεδινή αγροτική ενδοχώρα να εποικίζεται από σημαντικό σε αριθμό πληθυσμιακό δυναμικό. Έτσι, ο θεσμός της απαλλοτρίωσης αποτέλεσε πόλο έλξης για την εποίκηση κυρίως ημιορεινών και ορεινών οικισμών, αλλά και πεδινών, όπως της Πρέβεζας και των οικισμών που υπάγονταν στον ομώνυμο δήμο, όπου παρατηρήθηκε μία αύξηση του πληθυσμού τους. Οι πεδινόι οικισμοί όμως, πλην των περιπτώσεων που αναφέραμε, δεν προσφέρονταν ακόμη, παρά τις όποιες προσπάθειες με την απαλλοτρίωση και την διανομή γαιών, για βιομηχανικές και γεωργικές δραστηριότητες⁶³, λόγω των βαλτικών εκτάσεων. Η άνοδος της Πρέβεζας και των υπόλοιπων πεδινών οικισμών, πιθανόν να οφείλεται και στα <<δημόσια έργα που ανέλαβε η λονδρέζικη εταιρεία *Henry Boot and Sons* στην Ήπειρο, την περίοδο 1923-1930>>⁶⁴, γεγονός που αποτέλεσε πόλο έλξης απ' ότι φαίνεται για την εποίκηση των πεδινών οικισμών.

Οι αλλαγές οι οποίες έλαβαν χώρα στην ελληνική οικονομία κατά τη διάρκεια του εικοστού αιώνα ήταν πολλές και σημαντικές. Ένα σημαντικό στοιχείο των αλλαγών αυτών της ελληνικής οικονομίας ήταν οι πληθυσμιακές μεταβολές που οφείλονταν στα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα⁶⁵ που επηρέασαν πολλές πλευρές

⁶¹ Χ. Ευαγγελίδης, *Η γεωργία της Ελλάδος*, Αθήνα 1944, σ. 17. Κ. Κωστής, *ό.π.*, σ. 34, 36.

⁶² Β. Βεργόπουλος, *ό.π.*, σ. 178.

⁶³ Στην Ήπειρο εξάλλου, ένας επιπλέον αρνητικός παράγοντας για τις γεωργικές δραστηριότητες, όπως για την καλλιέργεια του σιταριού, αποτελούσαν οι κλιματικές συνθήκες. Βλ. Κ. Κωστής, *ό.π.*, σ. 94.

⁶⁴ Guy Burgel, *ό.π.*, σ. 352.

⁶⁵ Με τον όρο "μετανάστευση" εννοούμε την κάθε μετακίνηση ατόμου, που γίνεται από μια περιοχή ή χώρα, όπου βρίσκεται ή κατοικία του, σε μια άλλη, με σκοπό την προσωρινή ή μόνιμη εγκατάσταση του σ' αυτή. Η μετανάστευση διακρίνεται σε εξωτερική και εσωτερική, σε ελεύθερη και αναγκαστική και τέλος σε μόνιμη και προσωρινή. Η εξωτερική μετανάστευση αναφέρεται στη μετακίνηση ατόμων έξω από τα σύνορα μιας χώρας, ενώ η εσωτερική μετανάστευση αναφέρεται στη μετακίνηση που γίνεται μέσα στο εσωτερικό της χώρας. Ελεύθερη μετανάστευση έχουμε όταν η μετακίνηση γίνεται με πρωτοβουλία του μετανάστη, ενώ αναγκαστική όταν ο μετανάστης αναγκάζεται βίαια να αλλάξει τόπο εγκατάστασης και να εγκατασταθεί σε ειδικά στρατόπεδα ή άλλους περιορισμένους χώρους (πρόσφυγας). Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, μόνιμη μετανάστευση έχουμε, όταν ο μετανάστης που μετακινείται από μια χώρα σε μια άλλη, ανεξάρτητα από το λόγο μετανάστευσης του,

της ελληνικής οικονομίας και της κοινωνίας γενικότερα. Οι πληθυσμιακές μετακινήσεις προκαλούνται από πολλές αιτίες όπως: η οικονομική ανέχεια, οι οικονομικές ανισότητες σε παγκόσμιο επίπεδο, η διαφορά βιοτικού επιπέδου, η αναζήτηση καλύτερης ζωής και οι πολεμικές συρράξεις με συνακόλουθες βίαιες εκτοπίσεις. Τα μεταναστευτικά ρεύματα από την Ελλάδα στην αρχή του εικοστού αιώνα, προς τις υπερπόντιες χώρες και προς τη Δυτική Ευρώπη μετά το 1950, καθώς και της μετανάστευσης προς την Ελλάδα από τις γειτονικές και άλλες χώρες μετά το 1990, προσδιόρισαν τους κύριους παράγοντες του μεγέθους των ρευμάτων⁶⁶.

Ο πίνακας 5 θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την πληθυσμιακή άνοδο του δήμου Πρέβεζας κατά την απογραφή του 1951. Ο πολεοδομικός ιστός του δήμου Πρέβεζας, παραμένει ο ίδιος με την απογραφή του 1940, όπως βλέπουμε και στο χάρτη 5, καθώς αποτελείται από τους ίδιους οικισμούς. Γενικά παρατηρείται μια αύξηση του συνολικού πληθυσμού του δήμου με 22,27%. Ειδικότερα, στην ίδια την Πρέβεζα και στον Άγιο Θωμά, στον Μύτικα και στον Παντοκράτορα παρατηρείται αύξηση κατά 23,26%, 34,27%, 20,45% και 6,60% αντίστοιχα. Αντίθετα βλέπουμε μείωση του πληθυσμού στην Αγία Τριάδα κατά 18,00% και στο Νεοχώρι με 4,60%.

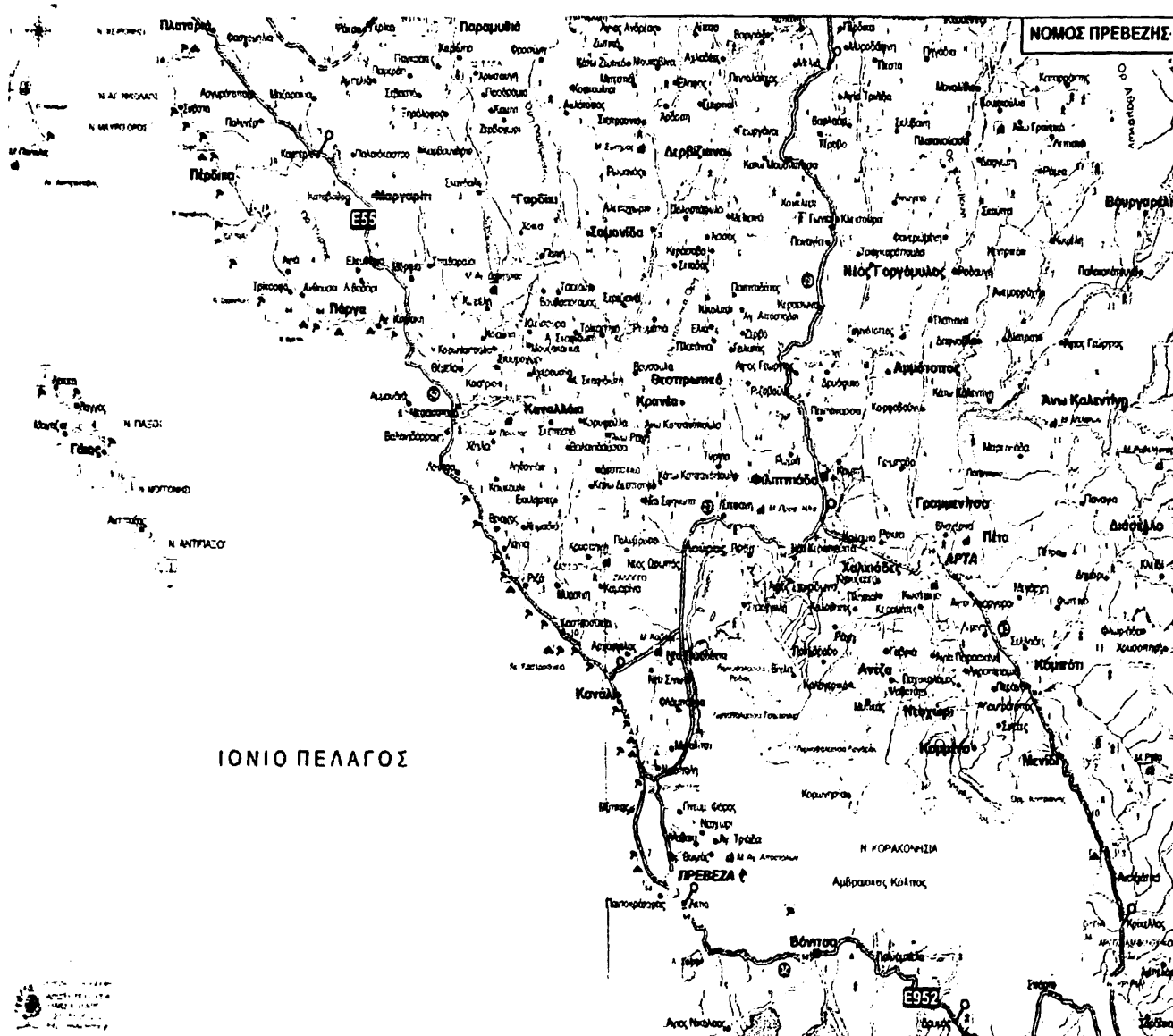
Πίνακας 5

Οικισμοί	Απογραφή 1940 Κάτοικοι	Απογραφή 1951 Κάτοικοι	1951/1941
<i>Πρέβεζα</i>	8923	11008	23,36%
<i>Αγία Τριάδα</i>	118	100	-18,00%
<i>Άγιος Θωμάς</i>	248	333	34,27%
<i>Μύτικας</i>	396	477	20,45%
<i>Νεοχώρι</i>	159	152	-4,60%
<i>Παντοκράτορας</i>	212	226	6,60%
Σύνολο	10056	12296	22,27%

Αυτή η μείωση του πληθυσμού οφείλεται πιθανότατα αφενός στο γεγονός ότι παραμένει στη δεύτερη για χρονικό διάστημα το λιγότερο ενός έτους. Προσωρινή μετανάστευση έχουμε όταν ο μετανάστης, ο οποίος μεταβαίνει σε μία άλλη χώρα, συνήθως για λόγους επαγγελματικούς, παραμένει σ' αυτή για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του μήνα και μικρότερο του έτους. Βλ. περισσότερα για μετανάστευση: Οι δημογραφικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα, επιμέλεια Β. Κοτζαμάνης, Λ. Μαράτου-Αλιμπράντη, Αθήνα 1994, σ. 80-82, 90, 195-201. Α. Χαλιάπα, Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα, η προβληματική της δεύτερης γενιάς, Διδακτορική Διατριβή στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2009, σ. 20-2 Κ. Κόμης, Νησιωτικά, σ. 100-107.

⁶⁶ Κ. Κόμης, Νησιωτικά, σ. 102-104.

οι οικισμοί βρίσκονταν σε πολύ κοντινή απόσταση μεταξύ τους-πράγμα που ευνοούσε τις τοπικές μετακινήσεις- και αφετέρου στο γεγονός ότι μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο η πόλη αρχίζει να υποδέχεται σημαντικό αριθμό ατόμων από την περιφέρεια, οι οποίοι κατέφυγαν στην πόλη για να προφυλαχτούν από τα εμφυλιοπολεμικά γεγονότα. Αυτό συνέβη στα τέλη της δεκαετίας του 1940⁶⁷. Διότι, <<στη μετεμφυλιακή περίοδο συντελέστηκε μία εκτεταμένη μετακίνηση ορεινών πληθυσμών, κατ' αρχάς για πολιτικούς και αργότερα για οικονομικούς λόγους: η μετακίνηση είχε ως κατεύθυνση πεδινές περιοχές της χώρας>>⁶⁸.

Χάρτης 5: Νομός Πρέβεζας.

Η Πρέβεζα με βάση τα στοιχεία της Ε.Σ.Υ.Ε⁶⁹, αναγνωρίζεται ως αστικό κέντρο

⁶⁷ Βλ. περισσότερα Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 62-79.

⁶⁸ Κ. Κόμης, *Σύναμμα, Κοινωνικές δομές και όψεις του νεοελληνικού χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, Ιωάννινα 2007, σ. 339.

⁶⁹ ΕΣΥΕ, *Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 7^{ης} Απριλίου 1951, Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητες, πόλεις και χωριά, έκδοσις περιέχουσα δι' υποσημειώσεων τας μέχρι τέλους Ιουνίου 1955 επελθούσας διοικητικές μεταβολάς και εγκριθείσας μετονομασίας*, εν

το 1951, διότι ξεπερνάει το όριο των 10000 κατοίκων. Ο πληθυσμός της πόλης προσεγγίζεται με δύο τρόπους. Πρώτα, παρακολουθείται η εξέλιξη του πληθυσμού μέσα στα όρια της περιφερειακής τάφρου που είναι ο αστικός χώρος. Έπειτα, συνεξετάζεται με τον πληθυσμό των περιαστικών οικισμών, πολλοί από τους οποίους αυτονομούνται και γίνονται ανεξάρτητες κοινότητες. Ο πληθυσμός μέσα από την τάφρο σημειώνει εντυπωσιακή αύξηση την περίοδο αυτή, γεγονός που οφείλεται στην εισροή κατοίκων στην προστατευόμενη από την τάφρο πόλη. Έτσι, η πόλη προσφέρει δυνατότητα επιβίωσης σε εξαθλιωμένες μάζες⁷⁰.

Επίσης, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο αρχίζουν και δημιουργούνται νέες συνοικίες πολύ κοντά στην πόλη της Πρέβεζας. Οι κάτοικοι αυτών των συνοικιών είναι κυρίως Συρρακιώτες, οι οποίοι όμως δεν συνδέονται με το λιμάνι και εγκαθίστανται μόνιμα στην Πρέβεζα μετά τον πόλεμο και Λευκαδίτες, οι οποίοι μεταναστεύουν μετά το 1945⁷¹. Η έλευση επομένως Συρρακιωτών και Λευκαδιτών στην πόλη της Πρέβεζας, αποτέλεσε σημαντικό λόγο για την εποίκηση των πεδινών οικισμών του δήμου, αλλά σιγά σιγά αρχίζουν να εμφανίζονται και συνοικίες που παίρνουν το όνομα της καταγωγής των οικιστών τους. Οι λόγοι μετακίνησης προς την πόλη προσδιόρισαν και το χώρο εγκατάστασης και την επαγγελματική απασχόληση: προσφορά υπηρεσιών και μάλιστα βοηθητικών. Οι άνδρες συνήθως δεν έχουν μόνο μία απασχόληση, καθώς δουλεύουν οπουδήποτε, ενώ οι γυναίκες εργάζονται ως παραδουλεύτρες και ελαιοσυλλέκτριες, όπως θα εξετάσουμε στο κεφάλαιο IV.

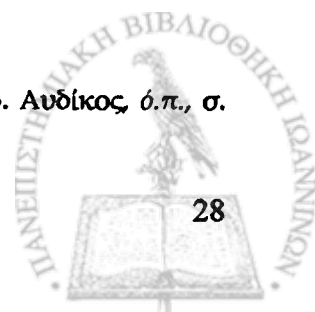
Η αύξηση του πληθυσμού του δήμου Πρέβεζας οφείλεται ως επί το πλείστον στο λιμάνι της Πρέβεζας, που εκτός από τους Λευκαδίτες⁷² αποτελούσε πόλο έλξης και για τους κατοίκους του νομού Ιωαννίνων. Η οργάνωση της οικονομίας της Πρέβεζας προσέλκυσε από πολύ νωρίς δραστήριους ανθρώπους από το νομό αυτό, οι οποίοι πολύ γρήγορα αναδεικνύονται σε ηγετική ομάδα στην οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης, καθώς ασχολούνται με το εμπόριο και τις χρηματιστικές εργασίες. Από τα Γιάννενα όμως, έρχονται εκτός από τους εμπόρους και διάφοροι

Αθήναις 1955, σ. 156.

⁷⁰ Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 69.

⁷¹ Για μετακινήσεις Λευκαδιτών και Συρρακιωτών στην Πρέβεζα βλ. περισσότερα Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 229-273, 279-395.

⁷² Βλ. ανωτ. υποσημ. 71.

άλλοι επαγγελματίες για να καλύψουν ανάγκες και ασχολίες για τις οποίες οι Πρεβεζάνοι δεν έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όπως αρτοποιοί και αρτεργάτες που θα εξετάσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Η Αιτωλοακαρνανία καθώς και τα Επτάνησα επίσης, είχαν πάντα ισχυρή παρουσία στην πόλη της Πρέβεζας.

Η ύπαρξη μάλιστα πολλών νοικοκυριών από την Αιτωλοακαρνανία στην πόλη της Πρέβεζας, ήταν και ο βασικότερος λόγος που οδήγησε το Δημοτικό συμβούλιο να συζητήσει περί παροικίας του Ξηρόμερου στην Πρέβεζα <<ήτις... στενώς ἤδη ἔχει συνδεθεί μετὰ τῶν γηγενῶν κατοίκων Πρεβέζης διὰ συγγενικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν δεσμῶν>>⁷³. Μάλιστα, πέρα από τους εγκατεστημένους στην πόλη, ερχόταν περιοδικά ένας αρκετά σημαντικός αριθμός ατόμων. Ειδικότερα: <<Χάριν τῆς εὐκόλου διὰ θαλάσσης συγκοινωνίας πολλοὶ τῶν κατοίκων τῶν παραλιῶν τῆς Ακαρνανίας ἔρχονται ἐνταῦθα...διὰ τὴν ἀγορὰν διαφόρων εἰδῶν ἔκ τῶν εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἀγορὰν τῆς πόλεως Πρεβέζης πωλουμένων δημιουργοῦντες οὕτω ἐργασίαν εἰς τοὺς ναυτιλωμένους, λεμβούχους>>⁷⁴.

Η Πρέβεζα, όπως είπαμε, δέχτηκε και ένα πολύ μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα από τα Επτάνησα, όπου οι κάτοικοι αναζητούσαν διέξοδο. Η Ζάκυνθος δεν φαίνεται να έλκεται σημαντικά, διότι έχει πιο κοντινές διεξόδους. Αντίθετα, μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα παρατηρείται από την Κεφαλλονιά, που γίνεται ακόμα μεγαλύτερη αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι αρκετά νοικοκυριά με κεφαλλονίτικη καταγωγή καταχωρίζονται ως γηγενή.

Το μεταναστευτικό ρεύμα των Επτανησίων και ειδικότερα των Κεφαλλονιτών προς την Πρέβεζα σταμάτησε μετά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο με τις οικονομικές μεταβολές που άρχισαν να συντελούνται που είχε ως αποτέλεσμα και την αλλαγή κατεύθυνσης του μεταναστευτικού ρεύματος. Μάλιστα τοπική εφημερίδα στην Πρέβεζα εκφράζει την ανησυχία της και γενικά την αγωνία της πόλης για την απώλεια της προνομιακής θέσης στο χώρο του Ιονίου και τα γειτονικά παράλια. Ειδικότερα: <<Αὕτη μέχρι πρό μῆνός ἐξετελείτο κανονικῶς, ἔστω καὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, πλὴν ὁμως τελευταίως παρατηρεῖται διακοπὴ τῆς συγκοινωνίας ταύτης. Εἶναι δέ γνωστόν ὅτι ἡ θεωρούμενη ἄγονος γραμμὴ ἢ ὀρισθεῖσα οὕτω ὑπὸ τοῦ

⁷³ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας, 25 (22.12.1930).

⁷⁴ Αὐτ.,

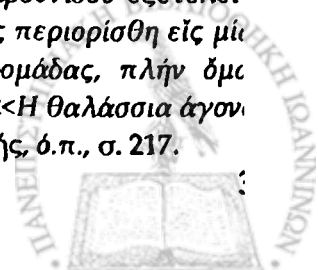
Γπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, συμπεριλαμβάνει τους μικρούς λιμένες Αιτολωακαρνανίας, Αστακού, Μύτικα, Ζαβέρδας, και του Καλάμου και έκ της πλευρής της Κεφαλληνίας, την Σάμην, Αγίαν Εύφημیان, Φισκάρδον, την Ίθάκην, Φρύκι Βασιλικήν Λευκάδος, τό Νυδρί, Μεγανήσι, ώς και τή Λευκάδα, Πρέβεζαν, Πάργαν κ Παξούς>>⁷⁵. Μάλιστα, η επικοινωνία των νησιών αυτών, η οποία γινόταν με ατμόπλοιο Γλάρος⁷⁶ (βλ. εικόνα 3), ειδικά κατά τις αρχές του 1950, είχε σαν αποτέλεσμα να διακινούνται άνθρωποι κ προϊόντα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τ ανάπτυξη του λιμανιού της Πρέβεζας και σαν συνακόλουθη συνέπεια την ανάπτυξη πολλών συναφών επαγγελμαμάτων σχετικά με το λιμάνι, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Εικόνα 3: Το πλοίο Γλάρος που εκτελούσε εμπορικές δραστηριότητες.

⁷⁵ Κ. Παπαδάκης, <<Η θαλάσσια άγνος γραμμή>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Μάιος 1963 (Πρέβεζα), σ. Φύλλου 388, σ.1.

⁷⁶ Το επιβατικό πλοίο "Γλάρος", που εκτελούσε το θαλάσσιο δρομολόγιο Πειραιά-Πρέβεζας και ήτ για τους Πρεβεζάνους σύμβολο υπεροχής της πόλης στον Ηπειρωτικό χώρο με τον έλεγχο π ασκούσε στη διακίνηση των ανθρώπων, σταμάτησε να εκτελεί το δρομολόγί του στις αρχές του 19 Τοπική εφημερίδα της Πρέβεζας μας ενημερώνει χαρακτηριστικά: <<Η συγκοινωνία αυτή μετά τ λιμένων Πειραιώς και Πατρών διά του άτμοπλοίου <<Γλάρος>> τής άκτοπλοίας Καβουνίδου έξετελεί μέχρι πρό πενταετίας κανονικώς μίαν και δύο φορές τήν έβδομάδα, μετά ταύτα όμως περιορίσθη είς μί μόνον. Αύτη μέχρι πρό μηνός έξετελείτο κανονικώς, έστω και άπαξ τής έβδομάδας, πλην δμ τελευταίως παρατηρείται διακοπή τής συγκοινωνίας ταύτης>>. Βλ. Κ. Παπαδάκης, <<Η θαλάσσια άγνος γραμμή>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Μάιος 1963 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 388, σ. 1' Α. Καρζής, ό.π., σ. 217.

Από την απογραφή του 1951 όμως και εξής, ξέσπασε μια σοβαρή οικονομική κάμψη στην ύπαιθρο και στη πόλη της Πρέβεζας, με συνέπεια τη σταδιακή εγκατάλειψή της από ένα σημαντικό τμήμα των κατοίκων της. Η μείωση λοιπόν αυτή, οφείλεται προφανώς στο γεγονός ότι οι κάτοικοι της υπαίθρου και της πόλης, που γεννήθηκαν στο Μεσοπόλεμο μετακινήθηκαν σε μεγάλο ποσοστό στη Γερμανία, στην Αθήνα και σε μεγάλα αστικά κέντρα⁷⁷. Στις δεκαετίες του 1950 και 1960 ο αγροτικός πληθυσμός της Πρέβεζας μεταναστεύει κυρίως στην Αθήνα. Οι λόγοι μετακίνησης προς τη πόλη προσδιόρισαν και το χώρο και την επαγγελματική απασχόληση⁷⁸. Οι κάτοικοι της πόλης, οι οποίοι μετανάστευσαν στην πρωτεύουσα, διακρίνονται σε εμπορευόμενους και δημοσίους υπαλλήλους. Τόσο οι πρώτοι όσο και οι δεύτεροι μετακινήθηκαν στην Αθήνα είτε οικογενειακά είτε στέλνοντας τα παιδιά τους για σπουδές και μεταβαίνοντας οι ίδιοι αργότερα. Αυτό δείχνει ότι η ύπαιθρος του δήμου Πρεβέζης έλκεται από την Αθήνα. Η έλλειψη οικονομικών πόρων δεν της επέτρεπε να αντισταθεί στην έλξη της Αθήνας, προς την οποία κινήθηκαν κατά κύριο λόγο οι Πρεβεζάνοι και ταυτόχρονα, η ίδια η πόλη δεν είχε τις δυνατότητες να δελεάσει τον μετακινούμενο αγροτικό πληθυσμό⁷⁹.

Η μείωση αυτή οφείλεται προφανώς στο γεγονός ότι οι κάτοικοι της υπαίθρου μετακινήθηκαν προς την Ευρώπη (Γερμανία), προς τις υπερπόντιες χώρες (Αυστραλία, Καναδάς, ΗΠΑ) και προς τα μεγάλα εσωτερικά αστικά κέντρα (Αθήνα)⁸⁰. Σ' αυτό συνετέλεσε κατά μεγάλο βαθμό η μη συγκεντροποίηση των γαιών (δηλαδή των γεωργικών εκτάσεων που ήταν διασκορπισμένες και όχι συγκεντρωμένες), που αποτελούσε ένα επίσης αγκάθι για τον αγροτικό πληθυσμό, γεγονός που ενίσχυε τις μετακινήσεις. Εξάλλου, <<ένα σπουδαίο μόνιμο χαρακτηριστικό της ελληνικής γεωργίας είναι η τάση προς κατάτμηση μάλλον παρά προς συγκέντρωση>>⁸¹.

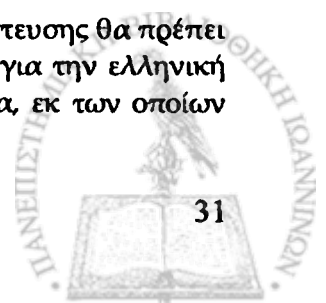
⁷⁷ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 73.

⁷⁸ Η μεταναστευτική κίνηση οφείλεται κατά κύριο λόγο σε οικονομικές αιτίες. Ειδικότερα για την Ελλάδα που αντιμετωπίζει το πρόβλημα της υπογεννητικότητας, βασικός συντελεστής της υπογεννητικότητας είναι η εσωτερική και η εξωτερική μετανάστευση. Για νόμους σχετικά με τη μετανάστευση και την αποδημία βλέπε περισσότερα Γ. Βαβαρέτος, *Νεότεροι αστικοί νόμοι*, Αθήναι 1934, σ. 115-234.

⁷⁹ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 75.

⁸⁰ Guy Burgel, *ό.π.*, σ. 24-37, 60, 153, 372-373, 380-382. Στο θέμα της εξωτερικής μετανάστευσης θα πρέπει να τονιστεί πως τα εμβάσματα των μεταναστών αποτέλεσαν βασική πηγή εσόδων για την ελληνική κοινωνία, καθώς στο διάστημα 1959-1977 μετακινήθηκαν 1.140.726 συνολικώς άτομα, εκ των οποίων 381.296 (33,42%) προς υπερπόντιες χώρες. Βλ. Κ. Κόμης, *Νησιωτικά*, σ. 102.

⁸¹ Κ. Βεργόπουλος, *ό.π.*, σ. 213.

Επίσης, το τέλος εποχής της εμπορικής και επιβατικής κίνησης του λιμανιού της Πρέβεζας στις αρχές της δεκαετίας του 1950 στέρησε το εισόδημα από πολλές οικογένειες, οι οποίες μέχρι τότε ζούσαν καλά και τις έφερε σε κατάσταση πενίας, όπως των λιμενεργατών και ξηράς, των μεταφορέων, των εκτελωνιστών, των ναυτικών πρακτόρων, των ξενοδόχων, των εστιατόρων και των υπαλλήλων τους, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο. Η απώλεια τόσο μεγάλου εισοδήματος συρρίκνωσε την οικονομία ολόκληρης της πόλης, πολλοί κάτοικοι δυστύχησαν και άρχισαν να φεύγουν για την Αθήνα. Έτσι, η δεκαετία του 1950-60, για τους κατοίκους της Πρέβεζας, ήταν η χειρότερη σε περίοδο ειρήνης του 20^{ου} αιώνα⁸².

Επίσης, η περιοχή της Φιλιππιάδας ιδιαίτερα, στρέφεται και προς τα αστικά κέντρα της Ηπείρου, δηλαδή στα Ιωάννινα και την Άρτα⁸³. Η Άρτα αντιστέκεται στην εξέλιξη του λιμανιού της Πρέβεζας, γιατί διαθέτει-όπως και διέθετε άλλωστε δική της "σκάλα" ήδη από το εμπόριο των Γάλλων στην Άρτα κατά τον 18^ο αιώνα⁸⁴-που εξυπηρετούσε τις εμπορικές της δραστηριότητες. Η έλξη γίνεται ακόμη μικρότερη, αν υπολογίσουμε ότι η Κορωνησία, ανήκε ως πρόσφατα στο νομό Πρέβεζας, έλκεται από την Άρτα, η οποία είχε γοργότερους ρυθμούς ανάπτυξης από την Πρέβεζα και ταυτόχρονα ήταν σε μικρότερη χιλιομετρικά απόσταση, κάτι που το εκμεταλλεύτηκε δρομολογώντας αυτοκίνητα στις περιοχές αυτές, για να διοχετεύσει το καταναλωτικό κοινό στη δική της αγορά. Η διαφαινόμενη προοπτική, να ασκεί αστική επιρροή η Άρτα στα χωριά του νομού και στη Φιλιππιάδα, κινητοποίησε στη δεκαετία του 1950 και το Δημοτικό Συμβούλιο Πρέβεζας: <<Δημοτικόν Συμβούλιον καί Σωματεία Πρεβέζης, συνελθόντα έπιγούση καί έκτάκτω συνεδριάσει καί λαβόντα γνώσιν παραλόγου άξιώσεως Κοινοτήτων Παπαδατών - Ριζοβουνίου κατασκευής νέας όδου συνδεούσας ταύτας Φιλιππιάδα μεθ' ης συνδέονται από πολλού δι' έτέρας Δημοσίας

⁸² Γ. Μουστάκης, *Πρεβεζάνικα*, σ. 261.

⁸³ Guy Burgel, *ό.π.*, σ. 71: <<Μόνο η διατήρηση παλιότερων δραστηριοτήτων στα Γιάννενα (βιομηχανία ξύλου) και η ανάπτυξη της βιομηχανίας τροφίμων στην Άρτα (χυμός πορτοκαλιού) εξασφαλίζουν μια εξέλιξη που ξεπερνάει το μέσο όρο>>, σ. 77: <<Στο κέντρο της Αθήνας, στη Συγγρού, ο όγκος του εργοστασίου Φιξ αποτελεί τη βάση μιας εκατοντάχρονης αυτοκρατορίας της μπίρας και του χυμού φρούτων, που φτάνει ως την Πάτρα (μπίρα Μάμος), την Άρτα και τη Σπάρτη (χυμός πορτοκαλιού)>> Β. Αυδίκος, σ. 79-84.

⁸⁴ Γ. Σιορόκας, *Το γαλλικό προξενείο της Άρτας (1702-17890)*, Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1981, σ. 349-350: <<...όπου συνήθως φόρτωναν ή ξεφόρτωναν τα γαλλικά καράβια μέσα στον Αμβρακικό. Εξάλλου η απόσταση της Άρτας από τη θάλασα, 15 περίπου μίλια, δημιουργούσε δυσκολίες στον πρόξενο ως προς τον έλεγχο των γαλλικών караβιών/ Ένα άλλο εμπόδιο που αντιμετώπιζαν τα γαλλικά καράβια ήταν το μικρό βάθος των νερών στην είσοδο του Αμβρακικού>>.

Λεοφοριακώς ἐξυπηρετουμένης ὁδοῦ στοπ. Διαμαρτύρονται διά τήν κατασκευήν τῆς νέας ταῦτης ὁδοῦ καθόσον ἐπιβάλλεται προτίμησις πενήκοντα κοινοτήτων Νομοῦ Πρεβέζης στερουμένων παντελῶς ὀδικοῦ δικτύου στοπ. Τυχόν κατασκευή ἀνωτέρω ὁδοῦ ζημιοί ἐπί πλέον μεγάλως οἰκονομικά συμφέροντα πόλεως περιελθούσης οἰκονομικόν μαρασμόν λόγω νεκρώσεως λιμένος καί πάσης ἐμπορικής κινήσεως στοπ. Διαμαρτυρώμεθα κατά ἐπεμβάσεως βουλευτῶν Ἄρτας πιεζόντων Γενικήν Διοίκησιν Ἡπείρου καί νομάρχην Πρεβέζης ἐνδώσουν τοιαύτην παράλογον ἀξίωσιν πολλῶ μάλλον καθόσον πόλις Ἄρτης εὐημερεῖ οἰκονομικῶς ἐνισχυθεῖσα καί δι' ἐκτελέσεως μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων>>⁸⁵.

⁸⁵ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας, 12 (9.7.1954).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Επαγγελματική σύνθεση Δήμου Πρέβεζας (1930-1950)

Το λιμάνι της Πρέβεζας (βλ. εικόνα 4) παίζει καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία της πόλης. Προσδιορίζει τα χαρακτηριστικά της από την εμφάνισή της ως το 1950, όταν και πάλι ο χώρος αποδεικνύεται καθοριστικός παράγοντας, αλλά αρνητικός αυτή τη φορά. Τα μαθητολόγια του δήμου Πρέβεζας (βλ. εικόνα 5 και 6) εξετάζονται ως το 1950. Μέσα από τη μελέτη τους είναι δυνατόν να ανιχνευτεί η επαγγελματική σύνθεση του πρεβεζάνικου πληθυσμού.

Εικόνα 4: Το νότιο τμήμα του λιμανιού.

Η οικονομική ζωή της Πρέβεζας σύμφωνα με τους πίνακες 1, 2 και 3 που ακολουθούν, βασίζεται σε τρεις τομείς, δηλαδή τον ελαιώνα-γεωργία, τη θάλασσα και το λιμάνι. Ο ίδιος ο Π. Φουρικής λόγω της γεωγραφικής θέσης της περιοχής και του γόνιμου εδάφους της χαρακτηρίζει την Πρέβεζα ως μικρό Βόσπορο. Συγκεκριμένα: <<Η θέσις τῆς Πρεβέζης, κειμένης ἐπὶ τῆς τερπνῆς καὶ πλήρους θελγῆτρων βοσπορῶδους ακτῆς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, δικαίως παρεβλήθη διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἐδάφους καὶ τὰς φυσικὰς τῆς καλλονὰς πρὸς τὸν Βόσπορον καὶ, ζωηρῶς ὑμνηθεῖσα, ἀνομάσθη

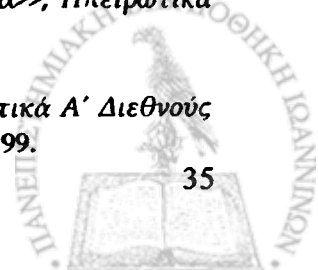
μικρός Βόσπορος>>⁸⁶. Διότι, απορροφούσε κυρίως εργάτες που ασχολούνταν με τη φορτοεκφόρτωση των καραβιών. Ήδη για την εμπορική κίνηση του λιμανιού και την εύφορη γη της Πρέβεζας έκανε λόγο και ο F. Rouqueville στις προξενικές του εκθέσεις τον 19^ο αιώνα⁸⁷. Η Πρέβεζα μέσω του λιμανιού της κατόρθωσε να επουλώσει τις πληγές του παρελθόντος όταν στο διάστημα 1798-1806 πέρασε στον Αλή Πασά των Ιωαννίνων, που είχε σαν αποτέλεσμα τη συρρίκνωση και την αλλοίωση του πληθυσμού της. Η γεωγραφική θέση της Πρέβεζας αφενός και ο εμπορικός της ρόλος αφετέρου φάνηκαν τόσο ισχυροί παράγοντες, διότι, <<ή Πρέβεζα έχει λιμένα καλόν και ό λιμήν είναι αποθήκη εμπορική τής πέριξ Ηπείρου>>⁸⁸, ώστε να ξαναβρεί τον ρυθμό της, ρυθμό που έδινε το λιμάνι που εξακολούθησε να τον δίνει μέχρι το 1950 που εκτείνεται η παρούσα εργασία.

Εικόνα 5: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1938-1950 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

⁸⁶ Π. Φουρικής, <<Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν. Νικόπολης-Πρέβεζα>>, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 3 (1928), σ. 294.

⁸⁷ Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 68-71.

⁸⁸ Κ. Καρανάτση, <<Η εμπορική κίνηση στο λιμάνι της Πρέβεζας (1811-1813)>>, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Η ιστορία της Πρέβεζας (Πρέβεζα 22-24 Σεπτεμβρίου 1989)*, σ. 99.

ΜΑΘΗΤΟ

Αριθμ. Μητρώου	Όνομα μαθητού	ΤΟΠΟΣ		Ηλικία	Επίσημο ποσό	Χρόνος γυμνασίου	Τάξη ή γυμναστήριο
		Πατρίδα	Επίσημο ποσό				
82	Πίπρος Νικ. Λαορία	Καίδη	-	1911	Έμπορος	29	Ευαγγελιστών
83	Σπύρος Ευφ. Κανονίδης	"	3600	1918	Έμπορος	"	Σωτήρας
84	Χρυσόστομος Σπύρος Λαοδωδίο	"	-	1915	Όρφανός	"	Ευφ.
85	Νίκος Μισογιάννης Φιλιάδης	Μακρυνίτις	-	1911	Συν. έμπορος	"	Σωτήρας
86	Μαρίνος Στεφανίδης Κινιστός	Καίδη	3309	1914	Αποβιτών	"	Επίσης
87	Ευαγγελιστής Χρυσ. Ευφάνης	"	5781	1920	Έμπορος	"	Καίδη
88	Κωνσταντίνος Σπύρος Αικατερίνη	Συρρακός	-	1917	Όρφανός	"	Σωτήρας
89	Ανδρέας Βασ. Χαράλαμπος	Καίδη	328	1912	Συν. διαπαιστών	"	Καίδη
90	Μαρίνος Αγγελίδης Σουρλιάς	Καίδη	3634	1919	Όρφανός	"	Καίδη
91	Νίκος Χρυσ. Σπύρος	Συρρακός	396	1919	Έμπορος	"	Καίδη
92	Μαρίνος Βασ. Ευφάνης	Καίδη	3263	1920	Συν. διαπαιστών	"	Σωτήρας
93	Νίκος Χρυσ. Σουρλιάς	"	-	1917	Έμπορος	"	Σωτήρας
94	Χρυσόστομος Σπύρος Χαράλαμπος	"	3702	1911	Όρφανός διαπαιστών	"	Σωτήρας
95	Νίκος Χρυσ. Βασ. Χαράλαμπος	"	-	1919	Συν. διαπαιστών	"	Σωτήρας
96	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	"	3430	1911	Έμπορος	"	Σωτήρας
97	Μαρίνος Σπύρος Βασ. Χαράλαμπος	"	-	1917	"	"	Επίσης
98	Μαρίνος Σπύρος Σπύρος	"	3614	1918	Όρφανός	"	Επίσης
99	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	Καίδη	238	1915	Συν. διαπαιστών	"	Επίσης
100	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	Καίδη	4076	1918	Καρλοπούλης	"	Επίσης
101	Μαρίνος Σπύρος Σωτήρας	"	-	1916	Έμπορος	"	Επίσης
102	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	"	-	1911	Έμπορος	"	Επίσης
103	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	Συρρακός	5896	1914	Συν. διαπαιστών	"	Σωτήρας
104	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	"	5721	1912	"	"	Σωτήρας
105	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	Καίδη	6	1918	Όρφανός	"	Σωτήρας
106	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	"	-	1917	Όρφανός	"	Επίσης
107	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	Συρρακός	19	1918	Συν. διαπαιστών	"	Επίσης
108	Χρυσόστομος Σπύρος Σωτήρας	Καίδη	3711	1920	Έμπορος	"	Σωτήρας

Εικόνα 6: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1938-1944 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

Από το 1930 με την εκβάθυνση του λιμανιού, όπου κατασκευάστηκαν και τα κρηπιδώματα, η δυνατότητα του λιμανιού μεγάλωσε και βελτιώθηκαν οι υπηρεσίες του. Οι επιβάτες δεν αποβιβάζονταν με βάρκες, τα εμπορεύματα δεν φορτώνονταν σε μαούνες. Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες με τον Πειραιά, την Πάτρα και την Κέρκυρα ήταν τόσο πυκνές όσο καμία άλλοτε. Τα ιστιοφόρα έβαλαν μηχανές, ο συναγωνισμός των ακτοπλοϊκών εταιριών ήταν εμφανής στο λιμάνι. Η κίνηση συνεχώς αυξανόταν. Έτσι, το λιμάνι της Πρέβεζας αποτελούσε το πέμπτο λιμάνι της χώρας σε κίνηση⁸⁹. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι εισπράξεις του λιμενικού φόρου να αυξηθούν σε τέτοιο βαθμό, ώστε η Λιμενική Επιτροπή (Λιμενικό Ταμείο) να χρηματοδοτεί δημοτικά έργα, όπως της ύδρευσης.

Πριν προχωρήσουμε στις συχνότητες των επαγγελμάτων της Πρέβεζας κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950, μέσα από την μελέτη των μαθητολογίων, αξίζει να σταθούμε ιδιαίτερα στο είδος της πηγής που εξετάζουμε. Συγκεκριμένα, τα μαθητολόγια αναφέρονται στα επαγγέλματα των γονέων των οποίων τα παιδιά τους πηγαίνουν στο σχολείο και όχι σε ολόκληρη την πληθυσμιακή συχνότητα της Πρέβεζας. Επίσης, η μελέτη των μαθητολογίων καλύπτει μόνο τον δήμο Πρέβεζας και όλων των οικισμών που υπάγονται σε αυτόν και όχι ολόκληρο τον νομό.

Συνεπώς, οι συχνότητες των επαγγελμάτων το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αποτελούν ένα δείγμα της πρεβεζάνικης κοινωνίας που συμπληρώνουν άλλες πηγές της αντίστοιχης περιόδου, οι οποίες φανερώνουν και αυτές την πληθυσμιακή και οικονομική κατάσταση της Πρέβεζας, όπως τα δημοτολόγια, μέσα από τη μελέτη του Β. Αυδίκου⁹⁰. Τέλος, δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα σίγουροι με την καταγραφή του επαγγέλματος του κάθε γονέα στα μαθητολόγια, με την έννοια ότι ο καθένας μπορούσε να δηλώσει ότι τον συνέφερε, δεδομένο ότι κανένας δεν κατέθετε τα απαραίτητα έγγραφα που να επιβεβαιώνουν την επαγγελματική του ιδιότητα. Με βάση την αντίληψη αυτή οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ενδεχομένως πολλοί άνθρωποι να μην ανήκουν σε μία κατηγορία επαγγέλματος, αλλά να εντάσσονται σε περισσότερες από μία κατηγορίες.

Ο πίνακας 1 που ακολουθεί, μας βοηθάει να κατανοήσουμε τη συχνότητα των

⁸⁹ Γ. Μουστάκης, *Πρεβεζάνικα*, σ. 297.

⁹⁰ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 103-185.

εργατών με μόνιμη ή συμπληρωματική εργασιακή σχέση με το λιμάνι. Η δυνατότητα του λιμανιού για επαγγελματική στήριξη αναδεικνύεται έμμεσα καθώς πολλά άλλα επαγγέλματα όφειλαν την ύπαρξή τους στο ότι το λιμάνι αποτελούσε τη βάση της οικονομικής ζωής της πόλης. Έτσι, διάφορα νοικοκυριά, όπως οι αχθοφόροι και οι καραγωγείς, οφείλουν την επαγγελματική τους επιβίωση από τη λειτουργία του λιμανιού. Επίσης, προσελκύνονται επαγγελματίες, που εκ πρώτης όψεως δεν έχουν σχέση με το λιμάνι. Τέτοιοι είναι, όπως θα δούμε παρακάτω οι παντοπώλες, καφεπώλες, μάγειροι, καρποποιοί. Οι βάσεις της άνθισης αυτών των επαγγελμάτων ανάγονται ήδη στον 19^ο αιώνα, όπως ανέφεραν οι προξενικές εκθέσεις, αφού το λιμάνι ήδη αποτελούσε από τότε τον πρωταγωνιστή της πόλης⁹¹.

Σύμφωνα με το διάγραμμα 1 λοιπόν, βλέπουμε ότι οι εργάτες που απασχολούνταν στο λιμάνι (βλ. εικόνα 7) ανέρχονταν σε ποσοστό 5%, δηλαδή 220 εργάτες, ενώ οι εκτελωνιστές ήσαν 16, δηλαδή 0,4% (βλ. πίνακα 1). Η επικράτηση των εργατών ήταν συντριπτική. Πρόκειται για λιμενεργάτες κυρίως. Τα επαγγέλματα του εργάτη, εργάτη λιμένος και εργάτη παραλίας ταυτίζονται με το επάγγελμα του λιμενεργάτη και ανήκουν στη τελευταία τάξη της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στη Πρέβεζα⁹². Οι λιμενεργάτες είναι ένα από τα παλαιότερα σωματεία που ιδρύθηκε το 1924 στην Πρέβεζα⁹³, σε μια εποχή που η Ελλάδα αντιμετώπιζε τις παρενέργειες της Μικρασιατικής καταστροφής⁹⁴.

Πίνακας 1⁹⁵

Αύξων αριθμός	Λιμάνι
1	Εργάτης=5%

⁹¹ Για τα επαγγέλματα που ανθίζουν κατά τον 18ο αιώνα, βλ. Γ. Παπαγεωργίου, «Οικονομικές και κοινωνικές όψεις του καζά της Πρέβεζας, το β' μισό του 19^{ου} αιώνα», Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Η ιστορία της Πρέβεζας (Πρέβεζα 22-24 Σεπτεμβρίου 1989), Πρέβεζα 1993, σ. 119-131.

⁹² Οι επαγγελματικές τάξεις στην Πρέβεζα ήταν η εξής: Στη κορυφή της πυραμίδας βρισκόταν οι έμποροι, οι παραλήπτες, οι εκτελωνιστές και οι Δημόσιοι υπάλληλοι. Ακολουθούσαν οι παντός είδους επαγγελματίες και στη τελευταία θέση οι εργατική τάξη, που αποτελούνταν από τους λιμενεργάτες, τους ελεύθερους εργάτες, τους οικοδόμους και τους ψαράδες: Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 190-205.

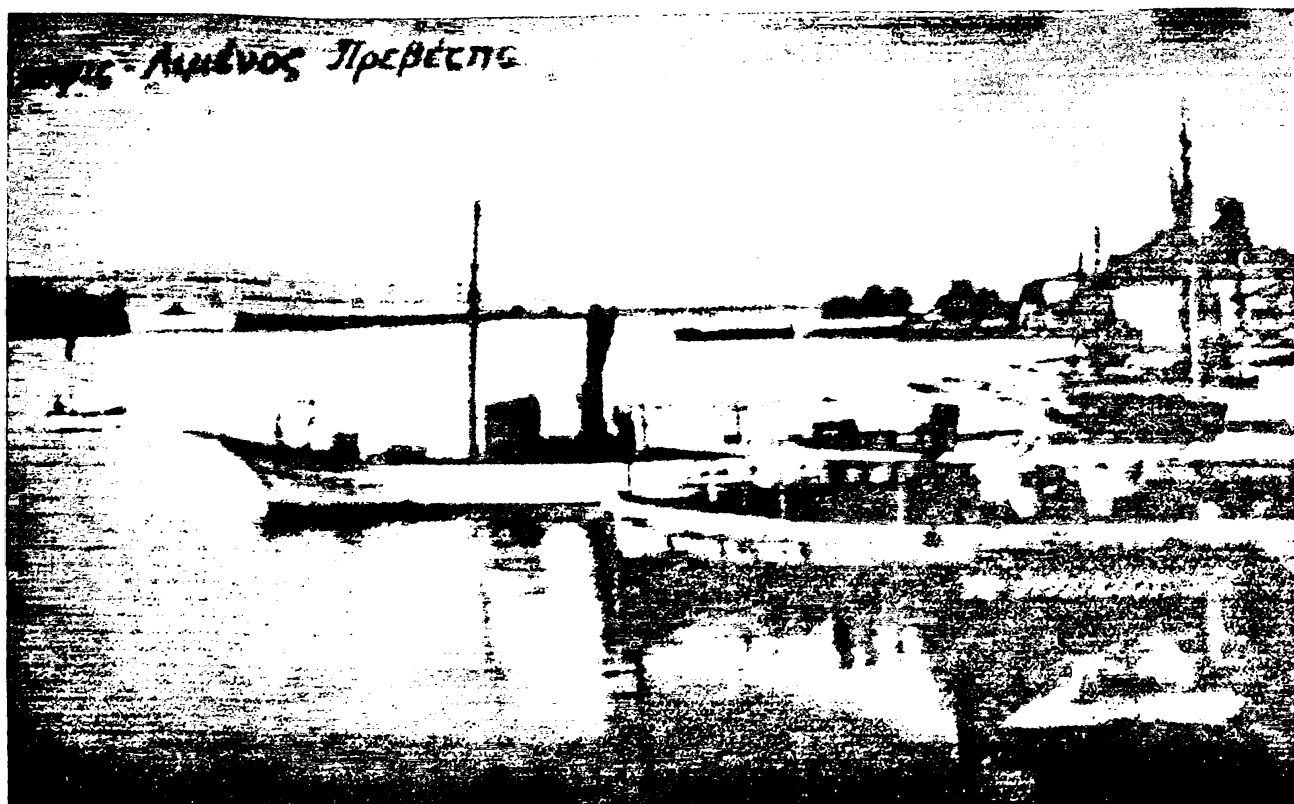
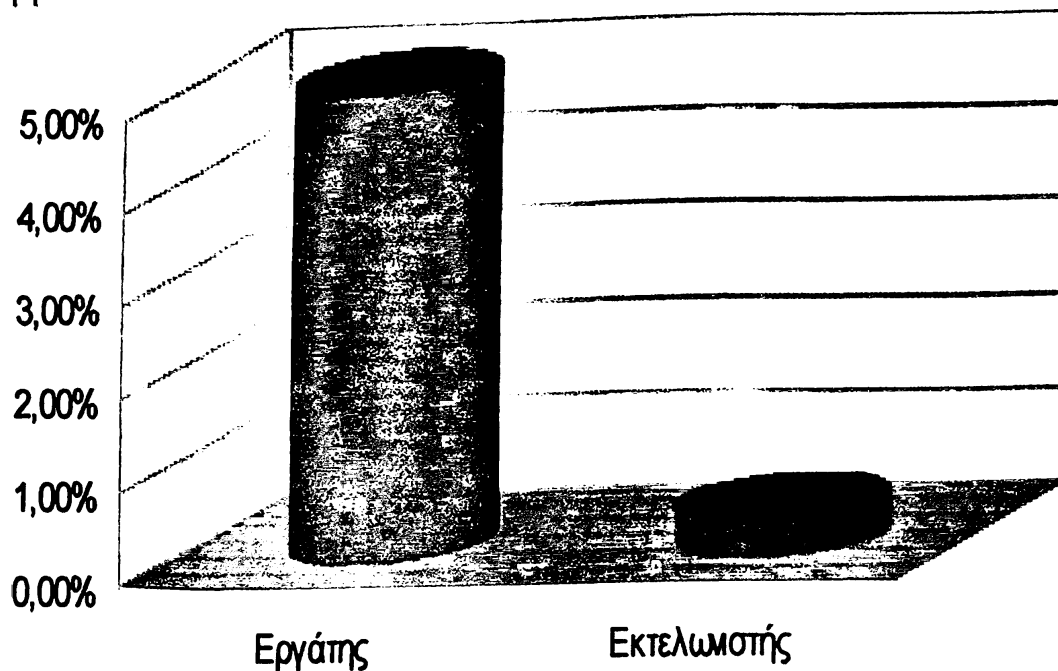
⁹³ Βιβλίο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέλης: Σύλλογος Φορτοεκφορτωτών και Εργατών Λιμένων με αριθμό δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέλης 84/1924. Σκοπός του σωματείου ήταν η αδερφική συνένωση και αλληλεγγύη των εργατών του λιμανιού.

⁹⁴ Βλ. ανωτ. υποσημ. 39.

⁹⁵ Τα στοιχεία προέρχονται από τα μαθητολόγια του δήμου Πρέβεζας κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950, τα οποία παρατίθενται μεταγραφμένα στο παράρτημα.

Διάγραμμα 1

Εικόνα 7: Λιμάνι Πρέβεζας.

Οι κοινωνικές ανακατατάξεις που ακολούθησαν τη Μικρασιατική καταστροφή⁹⁶ επηρέασαν όπως ήταν φυσικό και την οικονομική ζωή της Πρέβεζας. Η

⁹⁶ Κ. Βεργόπουλος, *Εθνικισμός και οικονομική ανάπτυξη, Η Ελλάδα στο μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1978, σ. 17-18, 21, 40, 43-44, 98 Βurgel Guy, *Αθήνα η ανάπτυξη μιας μεσογειακής πρωτεύουσας*, μετάφραση Πέτρος Ρυλμόν, Αθήνα 1976, σ. 169 Θ. Σακελλαρόπουλος, *Κείμενα οικονομικής και κοινωνικής Ιστορίας*, Αθήνα

εισαγωγή της τεχνολογίας στις μεταφορές επηρέασε τη σύνθεση του εργατικού της δυναμικού. Οι πρώτοι εργάτες που στελέχωσαν το σωματείο ήταν κυρίως κάποιοι ναυτικοί και στρατιώτες που είχαν στην κατοχή τους ιστιοφόρα⁹⁷. Έτσι, οι εργάτες αυτοί στράφηκαν σε αυτό το σωματείο, που από το 1928 άρχισε να αποκτά μεγαλύτερη δύναμη και τα μέλη του διαφοροποιούνταν από τους υπόλοιπους εργάτες του λιμανιού⁹⁸. Οι λιμενεργάτες κυριαρχούσαν απέναντι στους άλλους εργαζόμενους της πόλης. Όταν η πόλη άρχισε να χάνει το διαμετακομιστικό της ρόλο, οι λιμενεργάτες συνέχισαν να βγάζουν αξιόλογα κέρδη. Αυτό οφειλόταν στην μεγάλη κίνηση του λιμανιού με τα συμμαχικά εφόδια στα τέλη της δεκαετίας του 1950.

Ο Πρεβεζάνος χαρακτηριζόταν από την προσκόλλησή του στο λιμάνι. Η προσκόλληση αυτή συνεχίστηκε και μετά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η οικονομική κρίση της πόλης και η απώλεια του διαμετακομιστικού της χαρακτήρα δεν μείωσαν καθόλου την ένταση του προσανατολισμού. Ο τρόπος οργάνωσης του σωματείου λιμενεργατών έδωσε περισσότερο κύρος στο λιμάνι ως χώρο εργασίας. Η μόνιμη θέση και το σίγουρο μεροκάματο καταξίωναν την εργασία στο λιμάνι. Γι' αυτό το λόγο οι Πρεβεζάνοι αδιαφορούσαν για κάθε άλλο επάγγελμα. Μόνο όσοι δεν έβρισκαν ένα σίγουρο μεροκάματο και όσοι μεταπολεμικά δεν μπόρεσαν να βρουν εκεί μία θέση εργασίας, έβρισκαν ως διέξοδο τη θάλασσα, ως ψαράδες ή ως ναυτικοί⁹⁹.

Ο τομέας του λιμανιού περιλαμβάνει τα κύρια σχετικά επαγγέλματα, τα οποία υπάρχουν χάρη στο λιμάνι και μόνο (βλ. εικόνα 8). Υπάρχει όμως και άλλη μία κατηγορία επαγγελματιών που συνέδεσαν την πορεία τους με την τύχη του λιμανιού. Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό επάγγελμα είναι το επάγγελμα του εκτελωνιστή που ανέρχεται σε ποσοστό 0,4% (βλ. διάγραμμα 1), σύμφωνα με τον πίνακα 1. Οι εκτελωνιστές ανήκουν και αυτοί στην ανώτερη επαγγελματική τάξη¹⁰⁰. Η μελέτη των μαθητολογίων κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950, κάνει λόγω για 16

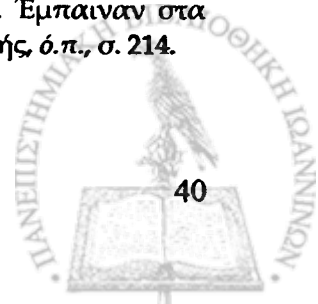
2003, σ. 114-121.

⁹⁷ Ο Βασίλης Σαρδελής είναι ένας από τους πρώτους λιμενεργάτες και θυμάται χαρακτηριστικά: <<Το σωματείο ιδρύθηκε από το 1923 από στρατιώτες που είχαν πάει στη Μικρασία και που με την υποχώρηση ορισμένοι ήρθαν με πνεύμονα αριστερό. Αλλά δεν ήταν εργάτες αυτοί. Έμπαιναν στα παπόρια και έπαιζαν ζάρια. Μετά από 1-2 χρόνια το ξανασυγκροτήσαμε>>. Βλ. Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 214.

⁹⁸ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 137.

⁹⁹ *Αύτ.*, σ. 139, 206-208.

¹⁰⁰ Βλ. ανωτ. υποσημ. 92.

εκτελωνιστές¹⁰¹, η παρουσία των οποίων δηλώνει την εμπορική κίνηση του λιμανιού. Οι εκτελωνιστές μαζί με τους παραλήπτες είναι ως επί το πλείστον οι αρμόδιοι για τον έλεγχο των εισαγωγών της Ηπείρου από το λιμάνι της Πρέβεζας. Οι εκτελωνιστές, ανήκουν σε ενιαίο σωματείο με τους παραλήπτες. Το σωματείο τους ιδρύθηκε το 1933 με την εξής επωνυμία: <<Σύλλογος Εκτελωνιστών Παραληπτών Πρεβέζης>>¹⁰². Οι εκτελωνιστές αρχίζουν σταδιακά να χάνονται από το 1950 και εξής.

Εικόνα 8: Το βόρειο τμήμα του λιμανιού το 1930.

Η δεκαετία του 1940 χαρακτηρίστηκε από την αποφασιστική συμβολή του λιμανιού στην ενίσχυση των μαχόμενων δυνάμεων του ελληνικού στρατού στο μέτωπο της Ηπείρου. Η κίνηση στο λιμάνι συνεχίστηκε ως το 1952. Η χρυσή εποχή για το λιμάνι ήταν το διάστημα 1945-1950. Η εμπορική κίνηση του τότε λιμανιού είχε

¹⁰¹ Προπολεμικά μέχρι το 1935, οι εκτελωνιστές ήταν οι εξής: Δαβαρτσίκης Νικόλαος, Ζιάκας Μιχαήλ, Καρέμπεης Κωνσταντίνος, Καλλίνικος Θωμάς, Κατηνιώτης Αθανάσιος, Μανόπουλος Αθανάσιος, Μαυρογώργης Απόστολος, Νικολάρας Σωτήριος, Τσακαλώτος Απόστολος, Τσακαλώτος Ορέστης, Φονταράς Κωνσταντίνος, Χασιάνης Χρήστος. Βλ. αναλυτικά *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, Πάτραι-Αθήναι 1935, σ. 861. Σε άλλες πηγές, προπολεμικά, προστίθενται και άλλοι παραλήπτες με τους ήδη υπάρχοντες, των οποίων η αναλογία τους συμπίπτει με την συχνότητα των μαθητολογίων, δηλαδή 16 εκτελωνιστές. Ειδικότερα πρόκειται για τους: Δαβαρτσίκη Νικόλαο, Ζιάκα Ιωάννη, Ζαδίκ Δανιήλ, Καλλίνικος Θωμάς, Καρέμπεης Κωνσταντίνος, Κατηνιώτης Αθανάσιος, Κοκκότης Αλέξανδρος, Κούρεντας Αθανάσιος, Κουτσουλίδης Βασίλειος, Μανόπουλος Αθανάσιος, Νικολάρας Σωτήρης, Περδίκης Σπύρος, Τσακαλώτος Απόστολος, Τσακαλώτος Ορέστης, Φονταράς Αθανάσιος, Χασιάνης Χρήστος. Βλ. Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 200.

¹⁰² Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Σύλλογος Εκτελωνιστών Παραληπτών Πρέβεζας με αριθμό δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 63/1933.

αυξηθεί κατακόρυφα, με συνέπεια την αύξηση του ημερομισθίου των λιμενεργατών και των σχετικών επαγγελμάτων που σχετίζονταν με τον τομέα του λιμανιού¹⁰³. Στη διάρκεια του εμφυλίου το λιμάνι χρησιμοποιήθηκε για τη στήριξη των κυβερνητικών δυνάμεων. Παράλληλα, με την υπαγωγή της χώρας στο δόγμα Τρούμαν, άρχισε να καταφτάνει συμμαχική βοήθεια για την ανοικοδόμηση του λιμανιού που κράτησε ως το 1952¹⁰⁴.

Ο ελαιώνας (βλ. εικόνα 9) και γενικώς η γεωργία αποτελούν τον δεύτερο τομέα, που απασχολούσε ένα σημαντικό ποσοστό ανθρώπινου δυναμικού της πρεβεζάνικης οικονομίας. Παρατηρώντας τον πίνακα 2 βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό της τάξης του 3% ήσαν γεωργοί, ακολουθούσαν οι κτηματίες με 1,7%, οι κηπουροί με 1,3% και τέλος οι κτηνοτρόφοι με 0,2%. Τα ποσοστά αυτών των επαγγελμάτων μπορούμε να τα παραστήσουμε με τη βοήθεια του διαγράμματος 2 για να δούμε την φθίνουσα πορεία των επαγγελμάτων, από τους γεωργούς μέχρι τους γεωργοκτηματίες.

Πίνακας 2¹⁰⁵

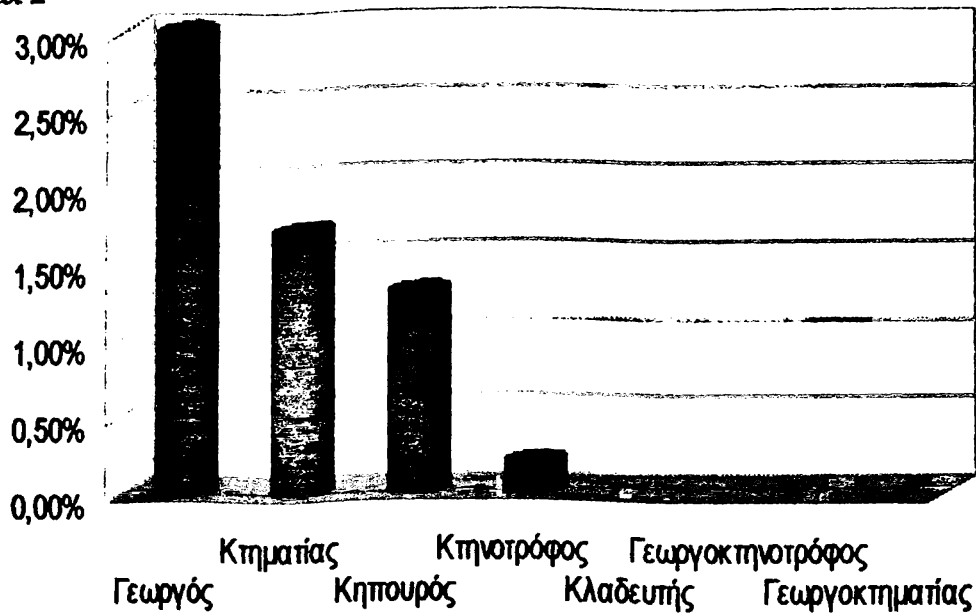
Αύξων αριθμός	Ελαιώνας-Γεωργία
1	Γεωργός=3%
2	Κτηματίας=1,7%
3	Κηπουρός=1,3%
4	Κτηνοτρόφος=0,2%
5	Γεωργοκτηνοτρόφος=0,0%
6	Γεωγοκτηματίας=0,0%
7	Κλαδευτής=0,0%

¹⁰³ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 203.

¹⁰⁴ Λ. Καμαρινού, *Γεωργία και αναπτυξιακή διαδικασία στην Ελλάδα. Η συσσώρευση του γεωργικού πλεονάσματος*, Αθήνα 1997, σ. 33.

¹⁰⁵ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

Διάγραμμα 2

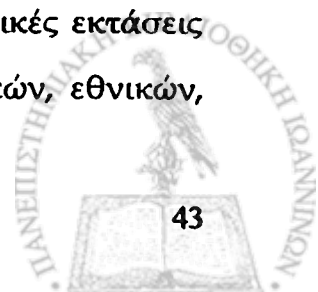

Εικόνα 9: Ελαιώνας Πρέβεζας.

Όταν αναφερόμαστε στη γεωργία κάνουμε λόγο για την αγροτική ζώνη της Πρέβεζας που διέθετε πλούσιες αγροτικές εκτάσεις, ειδικά από το 1920 και εξής όταν και παρατηρείται μια αύξηση του πεδινού πληθυσμού¹⁰⁶. Αρχικά μεγάλο μέρος των αγροτικών εκτάσεων των οικισμών Αγίου Θωμά, Αγίας Τριάδας, Νεοχωρίου, Μύτικα και Παντοκράτορα ανήκαν σε παλιές πρεβεζάνικες οικογένειες. Όμως, ήδη από το 1928 με την άφιξη των προσφύγων, μεγάλο μέρος από αυτές τις αγροτικές εκτάσεις δόθηκαν στους πρόσφυγες¹⁰⁷. Έτσι, η απαλλοτρίωση μεγάλων ιδιωτικών, εθνικών,

¹⁰⁶ Για λόγους αύξησης του πεδινού πληθυσμού βλ. ανωτ. υποσημ. 61-62.

¹⁰⁷ Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 67.

εκκλησιαστικών γαιών, που ξεκίνησε από το 1917 και εντατικοποιήθηκε τα επόμενα χρόνια με την άφιξη και αποκατάσταση των προσφύγων φαίνεται ότι λειτούργησε ευεργετικά όχι μόνο για την Πρέβεζα αλλά και για ολόκληρη την Ήπειρο. Ως αποτέλεσμα αυτού, δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες, έτσι ώστε η πεδινή αγροτική ενδοχώρα να εποίκιζεται από σημαντικό σε αριθμό πληθυσμιακό δυναμικό. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έπαιξε ο ελαιώνας της Πρέβεζας¹⁰⁸, ο οποίος μέχρι το 1950, όπου σημειώθηκε η μεταβολή της οικονομικής βάσης της Πρέβεζας, διαδραμάτιζε και αυτός, σε συνδυασμό με το λιμάνι, σημαντικό ρόλο στην οικονομία της πόλης.

Πριν από τον πόλεμο η γεωργική παραγωγή ήταν υποτυπώδης. Η γεωργία όμως, άρχισε να αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο στην Πρέβεζα, στα τέλη της χρονικής περιόδου που εξετάζεται στην παρούσα εργασία, δηλαδή από το 1950 και μετά, με την εκρίζωση του ελαιώνα¹⁰⁹ και τη σύσταση κηπευτικού συνεταιρισμού¹¹⁰. Ειδικότερα: <<Διά νά γίνη άντιληπτή ή άλματώδης επέκτασης τῆς έντατικῆς καλλιεργείας, τοῦ ἐλαιῶνος, ἀρκεῖ νά σημειωθεῖ, ὅτι ἐνώ κατά τό ἔτος 1950, ἡ ὄλη παραγωγή κηπευτικῶν ἀνῆλθε εἰς 1000 περίπου τόννους, κατά το τρέχον ἔτος 1959, ἀνῆλθε μέχρι τοῦδε εἰς 30.000 τόννους. Τεραστίας ἐξέληξισ μέσα σέ οκτώ χρόνια ἄν μάλιστα ληφθῆ ὑπ' ὄψην, ὅτι πρόκειται ὄχι περί τυχαίας παραγωγῆς ἀλλά περί ἐξελιγμένης τοιαύτης, ἡ ὁποία καθιστᾶ τά προϊόντα μας περιζήτητα εἰς τά μεγαλύτερα

¹⁰⁸ Ο ελαιώνας προϋπήρχε, διότι δημιουργήθηκε την εποχή που η Πρέβεζα βενετοκρατούνταν και εντάχθηκε στα πλαίσια της πολιτικής που ασκούσε η Βενετία. Αναπτύχθηκε σε διάστημα ογδόντα ετών από το 1718-1798. Στο χώρο που υπήρχε ο ελαιώνας υπήρχαν δάση και η δεντροφύτευση έγινε με δύο τρόπους. Η πρώτη περίπτωση αφορά τους συμμάχους των Βενετών οι οποίοι τους βοήθησαν να καταλάβουν την πόλη και ως αντάλλαγμα τους παραχωρήθηκαν γεωργικές εκτάσεις γης, που θα μπορούσαν να τις καλλιεργήσουν ως στρατιώτες-κολλήγοι. Η δεύτερη περίπτωση αφορά τους ψαράδες και τους πλοιοκτήτες, οι οποίοι θέλοντας να επενδύσουν στην καλλιέργεια της ελιάς, προχώρησαν στην αγορά κτημάτων από τους καπεταναίους: Η. Βασιλάς, <<Ο Ελαιών της Πρεβέζης>>, *Ηπειρωτική Εστία*, τόμ. 3 (1954), σ. 606-608· Γ. Μουστάκης, <<Η Πρέβεζα και ο ελαιώνας της το 18ο αιώνα>>, *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, περ. Β', έτος 7ο, τ.χ 25(Ιανουάριος-Ιούνιος 1991), σ. 32, 41-42· ο ίδιος, *Πρεβεζάνικα*, σ. 57-69, 273· Κ. Κόμης, *Πρέβεζα*, σ. 31.

¹⁰⁹ Το ξερίζωμα του ελαιώνα πραγματοποιήθηκε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. Ως βασικότερη αιτία θεωρείται η μεταλλαγή της οικονομικής βάσης της πόλης, που μέχρι το 1950 η πλειοψηφία των επαγγελματιών της Πρέβεζας στηρίζονταν στον τομέα του λιμανιού. Μάλιστα ο ελαιώνας της Πρέβεζας, αναφέρεται σε τοπική εφημερίδα ως <<μητέρα γη>>. Βλ. Αγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Ιούλιος 1959 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 231, σ. 1.

¹¹⁰ Κατά τη δεκαετία του 1950 έχει αρχίσει η περίοδος της συστηματικής εκρίζωσης των ελαιόδεντρων, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν τα χωράφια για την καλλιέργεια οπωροκηπευτικών. Το ξερίζωμα γίνεται πιο εμφανές από το 1960 και μετά σε συνδυασμό και με την μαζική είσοδο των Συρρακιωτών στη νέα οικονομική δραστηριότητα. Είναι γεγονός ότι κατά την πρώιμη μεταπολεμική περίοδο, ο ελαιώνας, έπαψε να αποτελεί περιουσιακό στοιχείο των Πρεβεζάνων, διότι πραγματοποιείται η μετάλλαξή του σε κηπευτικό συνεταιρισμό, πράγμα που αφαιρεί και το κοινωνικό κύρος που σήμαινε η ελαιϊδιοκτησία. Βλ. Η. Βασιλάς, *ό.π.*, σ. 606-610.

κέντρα καταναλώσεως τῆς χώρας πού ἐτόνωσεν ἤδη σημαντικά τήν κάτισχον οικονομίαν τοῦ τόπου καί ὑπόσχεται, διαρκῶς αὐξανομένη καί βελτιουμένη νά παρασκευάσῃ διά τούς κατοίκους τῆς Πρεβέζης ἕνα εὐτυχέστερον μέλλον»¹¹¹.

Ἡ ανάπτυξη τῆς γεωργίας καί ἡ μεταλλαγή του ελαιώνα σε κηπευτικό συνεταιρισμό, εἶχε ὡς φυσικό επακόλουθο τήν ανάπτυξη καί ἄλλων επαγγελμάτων που συνδέονται με τήν γεωργία, ὅπως οἱ κτηματίες καί οἱ κηπουροί. Ἡ σύσταση του συνεταιρισμοῦ ἐγίνε το 1946, ἀλλά ουσιαστικά ξεκίνησε το 1949. Ὁ ελαιώνας τῆς Πρέβεζας ἀρχίζει λοιπόν νά ἐκρίζωνεται ἀπό το 1950 καί ἐξῆς. Τη θέση του παίρνουν τώρα γεωργικές ἐκτάσεις με οπωροκηπευτικά. Γι' αὐτό καί ἡ Πρέβεζα μετὰ το 1950 ἀναφέρεται ὡς <<αγροτική πρωτεύουσα>>¹¹². Αἰξίζει νά παραθέσουμε τα ἀποσπάσματα τοπικῆς ἐφημερίδας γιά τήν ἐγκριση τῆς μεταλλαγῆς του ελαιώνα σε κηπευτικό συνεταιρισμό ἀπό το Ὑπουργεῖο Γεωργίας: <<τό Ὑπουργεῖον Γεωργίας ἔστειλε ἐπιθεωρητήν ἐνταῦθα ἵνα πληροφορηθῆ τούς λόγους διά τούς ὁποίους ξεριζώνονται οἱ ἐληές. Ὁ ἐπιθεωρητής ἦλθε ἐξήτασε τό ζήτημα...ἐπείσθη ὅτι ἡ λελογισμένη καί βαθμιαία ἐκρίζωσις τοῦ ἐλαιώνος ἐπιβάλλεται, πρός δημιουργίαν ἀγροκτημάτων. Ἐλπίζομεν τήν ἀποψιν νά τήν ἐνστερνισθῆ καί τό ὑπουργεῖον καί νά μεριμνήσῃ διά τήν ἄρσιν τῶν σχετικῶν ἀπαγορεύσεων ἐκρίζωσεως ἐλαιοδέντρων. Εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδεδειγμένον πλέον ὅτι εἰς τήν ἐντατικὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ κάμπου πού τήν περιβάλλει εὐρίσκεται τό οἰκονομικόν μέλλον τῆς πόλεως>>¹¹³. Επίσης, <<ἡ βαθμιαία ἐκρίζωσις τῶν ἐλαιοδέντρων τοῦ μεγάλου κάμπου, που περιβάλλει τήν Πρέβεζα, εἶναι ἀναγκαῖα. Ἐάν πρό ἐτῶν ὑπῆρχε δισταγμός διά τήν καταφατικὴν ἀπάντησιν εἰς τό ἐρώτημα, σήμερα μπορεῖ ἀδίστακτα νά ἀπαντήσῃ κανεὶς ναι. Ἐχει ἤδη ἀποδειχθεῖ ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ἡ ἐντατικωτέρα γεωργικὴ ἐκμετάλλευσιν τοῦ κάμπου μας ἦτοι ἡ ἐκρίζωσις τῶν ἐλαιοδέντρων καί ἡ δημιουργία εἰς τήν θέσιν τῶν ἀγροκτημάτων ἀποδίδει εἰς τήν πόλιν ἔσοδα πολλαπλασίως καί θετικώτερα ἀπό ὅσα ἀποδίδει ὁ ἐλαιών>>¹¹⁴. Ἔτσι, περίπου ξεκίνησε ὁ συνεταιρισμός.

Πρὶν ἀπὸ το 1950, ἡ γεωργικὴ παραγωγή δεν ἦταν ἰδιαίτερα σημαντικὴ στην πόλιν τῆς

¹¹¹ Ἀγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, ἐφ. Ἀγών Πρεβέζης, Αὐγουστος 1959 (Πρέβεζα), ἀρ. φύλλου 232, σ. 1.

¹¹² Ἀνώνυμος, <<Σκίτσα ἀπὸ τὴν αγροτικὴ ζωὴ του νομοῦ μας>>, ἐφ. Ἀγών Πρεβέζης, Φεβρουάριος 1955 (Πρέβεζα), ἀρ. φύλλου 2, σ. 3.

¹¹³ Ἀνώνυμος, <<Το ξερίζωμα>>, ἐφ. Ἀγών Πρεβέζης, Αὐγουστος 1956 (Πρέβεζα), ἀρ. φύλλου 78, σ. 1.

¹¹⁴ Ἀνώνυμος, <<Επιβεβλημένη ἡ ἐκρίζωσις του ελαιώνα>>, ἐφ. Ἀγών Πρεβέζης, Αὐγουστος 1956 (Πρέβεζα), ἀρ. φύλλου 78, σ. 3.

Πρεβέζας. Από το 1950 και εξής η γεωργική παραγωγή με την άνοδο και άλλων επαγγελματιών, γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση στην πόλη της Πρεβέζας.

Η δημιουργία του κηπευτικού συνεταιρισμού είχε ως συνέπεια λοιπόν, την απασχόληση πολλών ανέργων και την άνοδο του αριθμού των γεωργών, των κτηματιών και των κηπουρών, αλλά και άλλων επαγγελματιών. Συγκεκριμένα: <<Οί κάτοικοι τῆς πόλεως ἀμυνόμενοι κατά τῆς οἰκονομικῆς νόσου, πού τόσο δεινός καί ἀποτόμως ἔπληξε τήν πόλιν τῶν καί τήν ὀδηγεί μέ γοργόν ρυθμόν εἰς τόν μαρασμόν, ἐστράφησαν ὡς ἐξ ἐνστίκτου πρὸς τόν ἀπέραντον κάμπον πού τήν περιβάλλει καί μέσα εἰς τήν εὐλογημένην γῆν τοῦ ἤρχισαν νὰ καλλιεργοῦν, με καταπληκτικὴν ζωτικότητα, τήν νέαν οἰκονομικὴν ζωὴν τοῦ τόπου τῶν. Ζωὴν δύσκολον, ἀλλὰ πολλά ὑποσχομένην, διότι ἐστηρίζετο εἰς τήν μοναδικὴν ἀπό καταβολῆς κόσμου, ἀστείρευτον πηγὴ εὐτυχίας διὰ τόν ἄνθρωπον τήν μητέρα γῆν. / Ὁ φντευμένος μέ τίς πανάρχαιες ἐλιές τοῦ κάμπου πού περιβάλλει τήν πόλιν μας, ἤλλαξεν ἤδη ὄψιν. Τό ἕνα μετὰ το ἄλλο ἐδημιουργήθησαν ἀπειράριθμα ἀγροκτῆματα πού ἔχουν ἐξοπλισθῆ μέ ἐγκαταστάσεις ἀντλήσεως καί ἀρδεύσεως συγχρονισμένας, μέ θερμοκήπια πρότυπα, πού καλλιεργοῦνται με προοδευτικὰς μεθόδους καί πού εἶναι ἱκανά νὰ παράγουν τὰς χιλιάδας τόνων τῶν κηπευτικῶν μᾶς προϊόντων, τὰ ὅποια πλημμυρίζουν κατ' ἔτος τὰς ἑλληνικὰς ἀγοράς. Ἐδημιουργήθη ὁ Κηπευτικὸς Συνεταιρισμὸς διαθέσεως τῶν κηπευτικῶν προϊόντων, ἴδρυμα μέ ἀλματώδη καί ζηλευτὴν ἐξέλιξιν. Ἐδημιουργήθη ἡ νέα τάξι τῶν παραγωγῶν μᾶς, ἡ ὁποία ἀντικατέστησε τοὺς παλιούς ἐμπόρους καί μεσίτας καί πού μέ τήν ἐργατικότητα μελίσης παρασκευάζει ἀργά ἀλλ' ἀσφαλῶς τό οἰκονομικόν μέλλον Πρεβέζης. Ἐδημιουργήθη τέλος ἡ νέα πολυάριθμος τάξι τῶν ἐργατῶν τῆς γῆς, τῶν ἐργατῶν συσκευαστῶν τῶν κηπευτικῶν προϊόντων, τῶν ἐργατῶν τῶν ἀπασχολουμένων μέ τήν φόρτωσιν πρὸς προώθησιν τῶν προϊόντων αὐτῶν>>¹¹⁵. Το ποσοστό της τάξης του 3% λοιπόν, μας δείχνει την συχνότητα των ανθρώπων που απασχολούνταν στα χωράφια, αλλά και στον ελαιώνα της πόλης, τόσο οι γυναίκες όσο και οι άνδρες. Μάλιστα, όσον αφορά τις γυναίκες το μάζεμα της ελιάς (βλ. εικόνα 10) ήταν η βασικότερη απασχόληση των γυναικῶν των κατώτερων τάξεων της πόλης και κυρίως των γυναικῶν, οι οποίες προέρχονταν από οικογένειες που δεν είχαν δικά

¹¹⁵ Αγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Ιούλιος 1959 (Πρεβέζα), αρ. Φύλλου 231, σ. 1.

τους θενίρα. Με την εργασία τους οι γυναίκες εξασφάλιζαν κάποια απαραίτητα είδη για το νοικοκυριό τους, καθώς με το μεροκάματό τους ενίσχυαν το εισόδημα του άνδρος¹¹⁷.

Εικόνα 10: Σύμφωνα με τον Β. Αυδίκο, με δύο τρόπους κρατούσαν οι ελαιосуλλέκτριες το καλάθι: τον έναν (αριστερά) προτιμούσαν οι Συρρακιώτισσες και τον άλλον (δεξιά) οι Πρεβεζάνες.

Πλήρη στοιχεία για το ιδιοκτησιακό καθεστώς της ελαιοκτησίας προπολεμικά δεν υπάρχουν. Στα μαθητολόγια της περιόδου 1930-1950 (βλ. εικόνα 11) οι κτηματίες εμφανίζονται με συχνότητα 1,7%. Συνήθως ο κτηματίας δεν είχε ως μοναδική επαγγελματική ενασχόληση την ελαιοκαλλιέργεια. Οι πιο πολλοί ήταν έμποροι ή απόγονοι ελαιοϊδιοκτητών, που δεν ασχολούνταν οι ίδιοι με τις ελιές τους, αλλά ανέθεταν αυτή την απασχόληση στους επαγγελματίες. Το σωματείο των κτηματιών συστάθηκε το 1936 με την επωνυμία: <<Ένωσις Αγροκτηματιών Πρεβέζης>>¹¹⁸. Επίσης,

¹¹⁶ Για τις ελαιосуλλέκτριες βλ. περισσότερα Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 174-181.

¹¹⁷ Οι γυναίκες ήταν τα πιο φθηνά εργατικά χέρια, διότι η ανάγκη τις ωθούσε σε κάθε είδους εργασίες, όσο χαμηλό κι αν ήταν το ημερομίσθιο. Έπρεπε να συμβάλλουν και αυτές στο εισόδημα της οικογένειας γιατί δεν έφτανε το εισόδημα του άνδρα. Βλ. περισσότερα Γ. Πετράκη, *Από το χωράφι στο εργοστάσιο, Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο Σύγχρονο Λαύριο*, Αθήνα 2002, σ. 91, 209-217, 226-234 Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας, *Η γυναίκα της υπαίθρου*, Φεβρουάριος 1995, σ. 7-43.

¹¹⁸ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζας: Ένωσις Αγροκτηματιών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής

το ποσοστό των κτηματιών της τάξης του 1,7% μας οδηγεί σε ένα επιπλέον συμπέρασμα, ότι δηλαδή η χρήση της ελιάς ήταν να δοθεί ως προίκα στα κορίτσια, αλλά και ένα σύμβολο κοινωνικής εξουσίας, διότι, οι μεγαλοκτηματίες είναι γεγονός ότι, δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με τους ελαιώνες (αφού όπως τονίσαμε αυτή ήταν ως επί το πλείστον εργασία για τους επαγγελματίες), αλλά είχε ένα ειδικό βάρος για την κοινωνική θέση του ιδιοκτήτη¹¹⁹. Διότι για τους Πρεβεζάνους, η ελαιοκτησία αποκτούσε συμβολικό χαρακτήρα, αφού το να έχει κάποιος στην ιδιοκτησία του ελαιοκτήματα, αποτελούσε ισχυρό κριτήριο προκειμένου να καταταγεί στους νοικοκυραίους και να θεωρηθεί άξιος σεβασμού οικογενειάρχης και να μπορέσει αργότερα να δώσει ελαιοκτήματα στην θυγατέρα¹²⁰. Τοπική εφημερίδα περιγράφει ως εξής τους κτηματίες: <<Ο έλαιών εις τόν μεγάλον κάμπον πού περιβάλει τήν Πρέβεζαν, ύψισταται από αιώνων. Ήτο και είναι μοιρασμένος σε μικρά τεμάχια, τά όποια δέν ανήκον εις άγρότες κατ' έπάγγελμα καλλιεργητάς αλλά εις άστους οίτινες δέν είχαν ως έργον τών τήν καλλιέργειαν και έκμετάλευσιν τών έλαιόδέντρων των. Ουδέ καν ως πάρεργον. Ήσυχολούντο με τά αστικά των έπαγγέλματα εκ τών οποίων και ζούσαν, ανά διειτιάν δέ ή καλύτερα κάθε σοδειά έκαρπούντο ό,τι τα έγκατελελεμμένα εις τό έλεος του ύψιστου έλαιόδεντρα τούς απέδιδον>>¹²¹. Από την άλλη όμως υπήρχαν και οι μικρές ιδιοκτησίες όπου, <<διάφοροι μικροεπαγγελματίες, ψαράδες και εργάτες, αγοράζαν ελιές για να εξασφαλίσουν το λάδι της χρονιάς>>¹²².

¹¹⁹ Ανώνυμος, <<Οι αγροτικοί δρόμοι>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Απρίλιος 1957 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 113, σ. 1: <<Επειδή ως ήτο έπόμενον έλάχιστα τούς απέδιδον τά κτήματα των, έλάχιστη ήτο και ή προσοχή πού απέδιδον εις αυτά. Άς μή λησμονώμεν ότι μέχρι τινός υπήρχον έλαιοκτηματίαι οί όποιοι δέν έγνώριζον πού εύρίσκοντο τά έλαιοστάσιά των>>.

¹²⁰ G. Burgel, <<Αγροτικές έρευνες στην Ελλάδα>>, μετ. Μ. Θεοφίλου, Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών, 33-34 (1978), σ. 190-213.

¹²¹ Ανώνυμος, <<Οι αγροτικοί δρόμοι>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Απρίλιος 1957 (Πρέβεζα), αρ. φύλου 113, σ. 1.

¹²² Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 155.

ΜΑΘΗΤΟ

Αριθμ. απόδοσης	Όνομα μαθητού	ΤΟΠΟΣ		Πλάκτα	Επάγγελμα πατρός	Χρόνος έγγραφής	Τίτλος ή δ. έγγραφής	
		Γεννηθείς ή δ. απόδοσης με ή χωρίς επώνυμο	Έγγραφο ή δ. απόδοσης με ή χωρίς επώνυμο					
163	Σαλάνης Χ. Λυκαβιτάνης	Πρέβεζα	1919	1919	εργαζόμενος	30 ^{ος} Δεκεμβρίου	Πρώτη	31
164	Λαμπρινάκης Βασίλειος	Πρέβεζα	2862	1919	καρζωλάς	" "	Έκτα	32
165	Βασιλείου Ν. Βιτωχιά	Κακαρα	-	1913	δημόσιος υπάλληλος	" "	Επίτα	33
166	Σουφρας Β. Αβελάντης	Κερύρασι Λούρη	398	1915	γεωργός	" "	Δεύτερη	34
167	Λεώνης Ι. Μανώλης	Πρέβεζα	572	1918	εμπόρος	" "	Δεύτερη	35
168	Μέκκος Δ. Ελευθερίου	Πρέβεζα	3213	1915	Κληρικός	" "	Πρώτη	36
169	Μετσίνας Γ. Αναστασίου	Πειραιάς	-	1916	Μηχανικός	" "	Πρώτη	37
170	Καραγιάννης Θ. Γεωργιάδης	Πρέβεζα	3611	1916	καφετζής	" "	Πρώτη	38
171	Χονδράκης Α. Δημητρίου	Πρέβεζα	3976	1916	ορφανός	" "	Επίτα	39
172	Κουρκούλης Β. Γεωργιάδης	Βιτωχιά	-	1917	ορφανός	" "	Επίτα	40
173	Κουρκούλης Ι. Λεωνίδα	Κακαρα Λούρη	3442	1917	ορφανός	" "	Επίτα	41
174	Καυκογιάννης Γ. Κλάος	Συρράκου	1589	1915	ορφανός	" "	Επίτα	42
175	Μουλιανός Γ. Θεοφάνης	Αθήναι	186	1916	ορφανός	" "	Επίτα	43
176	Πασσάς Γ. Ελευθερίου	Κακαβιάσι	263	1916	ορφανός	" "	Επίτα	44
177	Συρίανος Δ. Ανδρέας	Λούρη	293	1918	ορφανός	" "	Επίτα	45
178	Βασιλείου Ν. Ελευθερίου	Λούρη	24	1915	ορφανός	" "	Επίτα	46
179	Βούτσικος Γ. Κωνσταντίνος	Κοκκινοποτάμι	15	1916	ορφανός	" "	Δεύτερη	47
180	Γεωργιάδης Δ. Δωδεκλή	Θεσσαλονίκη	679	1914	ορφανός	" "	Δεύτερη	48
181	Βούτσικος Γ. Αλέξανδρος	Κροκωτή	8	1916	ορφανός	" "	Δεύτερη	49
182	Κατσίμπασης Α. Δημήτριος	Αθήναι	4171	1917	ορφανός	" "	Δεύτερη	50
183	Κουρκούλης Α. Αχιλλεύς	Κακαρα	112	1916	ορφανός	" "	Δεύτερη	51
184	Κουρκούλης Α. Δεσφύρας	Δυμένιο	4038	1917	ορφανός	" "	Δεύτερη	52
185	Σαρδανάκης Α. Βασίλειος	Παποδάτσι	535	1916	ορφανός	" "	Δεύτερη	53
186	Καυκογιάννης Γ. Γεώργιος	Χελιούτσια	591	1916	ορφανός	" "	Δεύτερη	54
187	Κουρκούλης Β. Αλέξανδρος	Κακαρα	179	1914	ορφανός	" "	Δεύτερη	55
188	Βούτσικος Δ. Ελευθέριος	Κερασιά	1	1914	ορφανός	" "	Δεύτερη	56
189	Ανδριανίδης Νικόλαος	Αθήναι	562	1915	ορφανός	" "	Δεύτερη	57

Εικόνα 11: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1930-1950 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

Η αλλαγή πλεύσης όμως των κτηματιών προς τα ελαιοκτήματά τους, δηλαδή το να ενδιαφερθούν οι ίδιοι για την καλλιέργειά τους, χωρίς να αναθέτουν σε επαγγελματίες την εκμετάλλευσή τους, έγινε με την αναπτυσσόμενη καλλιέργεια των κηπευτικών¹²³ από το 1950 και μετά. Μάλιστα η αλλαγή πλεύσης εντείνεται ακόμη περισσότερο από τις διενέξεις μεταξύ των κτηματιών για τους αγροτικούς δρόμους, αφού <<δέν όφείλονται εις τήν κακεντρέχειαν τῶν καλλιεργητῶν ἢ τῶν ἐλαιοκτηματιῶν, ἀλλά εις τήν προσπάθειά των νά περιφρουρήσουν τήν γήν τῶν τῆς ὁποίας διέγνωσαν τήν ἀξίαν>>¹²⁴.

Μετά τους γεωργούς και τους κτηματίες ακολουθούν, όπως είδαμε από τον πίνακα 2, οι κηπουροί με 1,3%. Αυτοί που ασχολήθηκαν αρχικά με την κηπουρική ήταν οι Κεφαλλονίτες. Οι Κεφαλλονίτες, όπως αναφέραμε και παραπάνω στο κεφάλαιο III, διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη μεταβολή της οικονομικής μορφής της πόλης μεταπολεμικά¹²⁵, διότι αυτοί μαζί με τους πρόσφυγες και τους ντόπιους δημιούργησαν τον κηπευτικό συνεταιρισμό Πρέβεζας, ο οποίος προσέφερε πολλές θέσεις εργασίας για τους γεωργούς, τους κτηματίες και φυσικά τους κηπουρούς¹²⁶. Επίσης, η δική τους προσπάθεια για παραγωγή κηπευτικών και άλλων εσπεριδοειδών είχε ως αποτέλεσμα την έλευση των Λευκαδιτών και των Συρρακιωτών στην Πρέβεζα¹²⁷, οι οποίοι με τη βοήθεια της Αγροτικής τράπεζας¹²⁸,

¹²³ Τα κηπευτικά και τα περιβόλια της Πρέβεζας, αναφέρονται και εξυμνούνται σε πολλά ποιήματα. Βλ. ενδεικτικά Ν. Παναγιωτοπούνης, *Πρέβεζα (Λυρικό ὄδοιπορικό μιᾶς ψυχῆς στό μῦθο τῆς Πρέβεζας)*, Δωδεκάτη ὥρα Αθήνα 1970 σ. 12: <<Οἱ μῆλιές κροτοῦν τά σπλάχνα τους, ἐγκυμονώντας τά μῆλάνθια, οἱ πορτοκαλιές ἀνασαινοῦν τό χειμῶνα τῆς θάλασσας στά Πρεβεζιάνικα περιβόλια>>.

¹²⁴ Ανώνυμος, <<Οἱ αγροτικοὶ δρόμοι>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Απρίλιος 1957 (Πρέβεζα), αρ. φύλου 113, σ. 1.

¹²⁵ Βλ. ανωτ. υποσημ. 75.

¹²⁶ Η τοπική πρεβεζάνικη εφημερίδα Αγών τονίζει τα πλεονεκτήματα της ίδρυσης του κηπευτικού συνεταιρισμού: <<Εδημιουργήθη ὁ Κηπευτικός Συνεταιρισμός διαθέσεως τήν κηπευτικῶν προϊόντων, ἴδρυμα μέ ἀλματώδη καί ζηλευτήν ἐξέλιξην. Εδημιουργήθη ἡ νέα τάξη τῶν παραγωγῶν μᾶς, ἡ ὁποία ἀντικατέστησε τοὺς παλιούς ἐμπόρους καί μεσίτας καί πού μέ τήν ἐργατικότητα μελίσης παρασκευάζει ἀργά ἀλλ' ἀσφαλῶς τό οἰκονομικόν μέλλον Πρεβέζης. Εδημιουργήθη τέλος ἡ νέα πολυάριθμος τάξις τῶν ἐργατῶν τῆς γῆς, τῶν ἐργατῶν συσκευαστῶν τῶν κηπευτικῶν προϊόντων, τῶν ἐργατῶν τῶν ἀπασχολουμένων μέ τήν φόρτωσιν πρὸς προώθησιν τῶν προϊόντων αὐτῶν>>. Βλ. Αγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Ιούλιος 1959 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 231, σ. 1.

¹²⁷ Βλ. ανωτ. υποσημ. 71.

¹²⁸ Αγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Αύγουστος 1959 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 232, σ. 1: <<Πλὴν τούτων ὁμως σημαντικώτατον ρόλων διεδραμάτησε ἡ Αγροτικὴ τράπεζα, ἡ ὁποία ἀντιλειφθεῖσα τί ἠδύνατο νά προσφέρῃ εις τόν τόπον ἀλλὰ καί γενικώτερον εις τήν Ἐθνικὴν Οἰκονομίαν ἢ στροφή τῶν κατοίκων τῆς πόλεως εις τήν Γῆν, ἐστάθη ὁ κατεξοχὴν βοηθός τῆς προσπάθειάς των. Εβοήθησε χρηματικῶς τοὺς παραγωγούς διὰ τήν δημιουργίαν τῶν κτημάτων των. Ενίσχυσε διὰ βραχυπροθέσμων δανείων καί λιπασμάτων τὰς καλλιεργείας των. Υπέδειξε τρόπους μεταβολῆς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ ὑποτυπῶδη εις προοδευτικόν καί πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου. Ενίσχυσε τοὺς παραγωγούς πρὸς διάνοιξην φρεάτων, διὰ τήν ἐγκατάστασιν ἀντλητικῶν ἠλεκτροκινήτων

έγιναν στη συνέχεια οι πρωταγωνιστές της αγροτικής παραγωγής¹²⁹. Έτσι, η παραγωγή οπωροκηπευτικών, αμέσως μετά την απελευθέρωση από τα κατοχικά στρατεύματα, άρχισε να αναπτύσσεται ολοένα και εντονότερα¹³⁰ και μάλιστα θα λειτουργήσει και εξισορροπητικά αργότερα στην απώλεια του διαμετακομιστικού χαρακτήρα της πόλης¹³¹.

Μαζί με τους γεωργούς, τους κτηματίες και τους κηπουρούς συνδέονται και οι κλαδευτές. Στα μαθητολόγια όμως, του δήμου Πρέβεζας (βλ. εικόνα 12) οι κλαδευτές είναι ανύπαρκτοι, αφού μόνο ένας εμφανίζει το επάγγελμα του κλαδευτή. Το μηδενικό ποσοστό του κλαδευτή δεν σημαίνει ότι το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα δεν υπήρχαν ελαιοκλαδευτές, αλλά πιθανότατα καταγράφονταν με κάποιο παραπλήσιο επάγγελμα, όπως γεωργοί ή κτηματίες. Παράλληλα, ο πολεοδομικός ιστός που αποτελεί τον δήμο Πρέβεζας¹³² το χρονικό αυτό διάστημα, φαίνεται ότι δεν προσελκύει τους κλαδευτές, οι οποίοι εμφανίζονται πολλοί περισσότεροι στην αγροτική ενδοχώρα του νομού για μόνιμη εγκατάσταση. Η απουσία κλαδευτών στον δήμο της Πρέβεζας δεν μας επιτρέπει να επεκταθούμε περαιτέρω στο συγκεκριμένο επάγγελμα στην παρούσα εργασία. Το μόνο που μπορούμε να πούμε είναι ότι το επάγγελμα του κλαδευτή ήταν ιδιαίτερα δύσκολο και επίπονο και η πορεία των κλαδευτών συνδέθηκε με την πορεία του ελαιώνα. Το 1928 ιδρύθηκε το σωματείο με την επωνυμία <<Σύλλογος Ξυλοκόπων και ελαιοκλαδευτών Πρεβέζης ο Άγιος Χριστόφορος>>¹³³ που επανασυστήθηκε το 1934.

Την ίδια τύχη με τους κλαδευτές φαίνεται ότι είχαν οι κτηνοτρόφοι με 0,2% και

συγκροτημάτων, διά τήν δημιουργίαν θερμοκηπίων. Παρηκολούθησε και ενίσχυσε τήν δημιουργίαν και ανά πτυξιν τού Κηπευτικού Συνεταιρισμού και έ χρηματοδότησε τήν ανέγερσιν τών κτηριακών του εγκαταστάσεων. Ταύτα και άλλα πολλά έπραξε προς ανάπτυξιν τής παραγωγής μας, ώστε δικαίως δύναται να θεωρή τήν σημειωθείσαν πρόοδον, κατά μέγα μέρος έργον της και δικαίως, όχι μόνον οί παραγωγοί αλλά τό σύνολον τών κατοίκων τής πόλεως, με ευγνωμοσύνην όμιλούν διά τήν συμπαράστασιν της και έλπίζον εις τήν συνέχισιν τής βοηθείας τής Τραπεζής διά τήν πλήρη έπιτυχίαν τού από κοινού αναληφθέντος έργου>>.

¹²⁹ Αύτ.,: <<Είς τήν άλματώδη αύτήν εξέλιξην κύριον ρόλον φυσικά έπαιξε ή ζωτικότητα και ή σκληρή προσπάθεια τών παραγωγών μας>>.

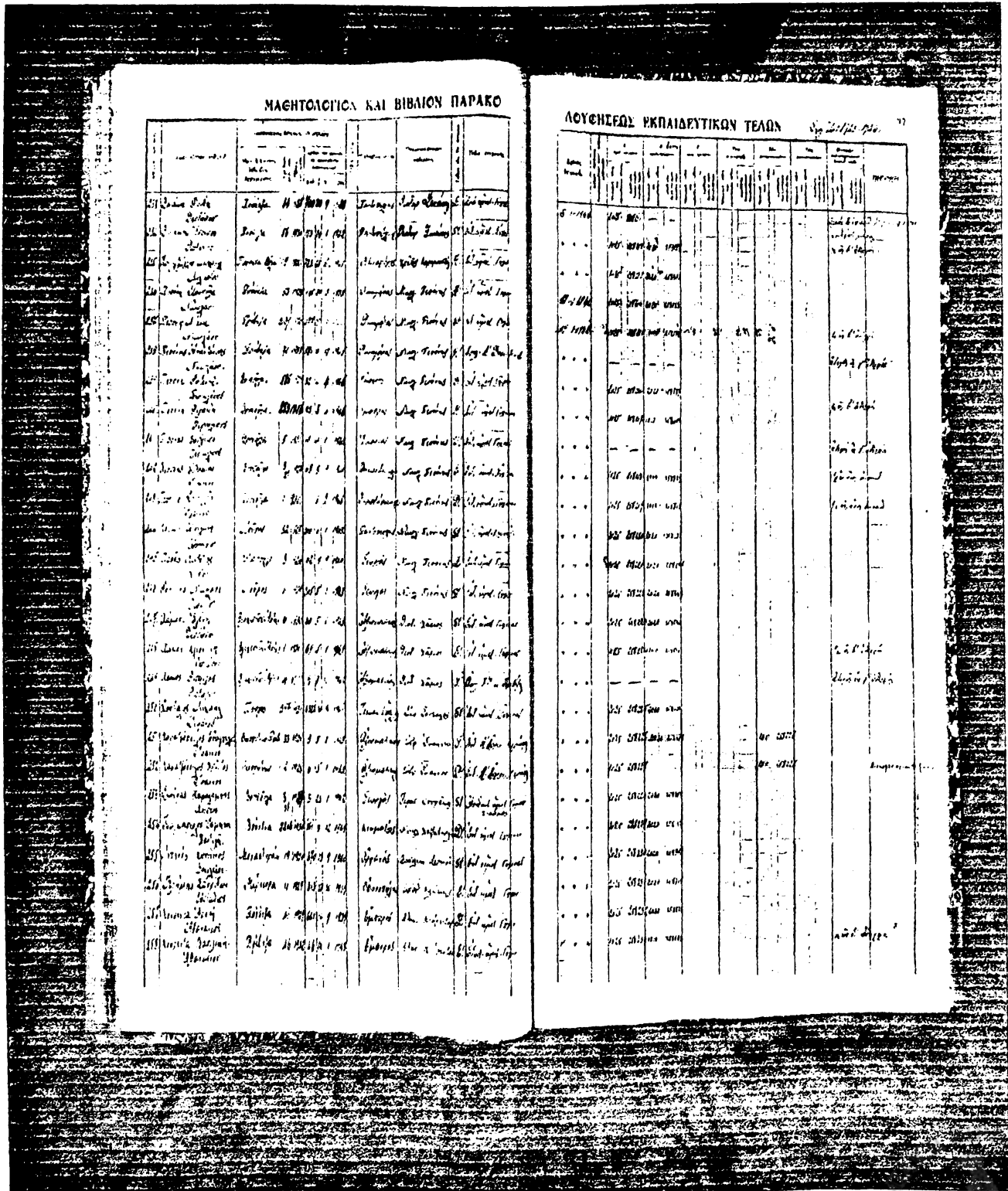
¹³⁰ Βλ. ανωτ. υποσημ. 110, 111, 112, 113, 114, 115, 123.

¹³¹ Βλ. ανωτ. υποσημ. 109, 110.

¹³² Ο πολεοδομικός ιστός του δήμου Πρέβεζας αρχικά αποτελείται από τους οικισμούς Πρέβεζας, Μύτικα και Παντοκράτορα. Εν συνεχεία προσαρτώνται στο δήμο και οι οικισμοί Αγία Τριάδα, Άγιος Θωμάς και το Νεοχώρι.

¹³³ Μητρώο Εθνικού Εργατικού Κέντρου Πρεβέζης: Σύλλογος Ξυλοκόπων και ελαιοκλαδευτών Πρεβέζης, Ο Άγιος Χριστόφορος, έτος ιδρύσεως 1934.

οι γεωργοκτηματίες μαζί με τους γεωργοκτηνοτρόφους, οι οποίοι εμφανίζουν μηδενικά ποσοστά. Το πιθανότερο που ισχύει εδώ, όπως και παραπάνω με τους κλαδευτές, είναι η καταγραφή αυτών των επαγγελματιών με άλλα παραπλήσια. Στην προκειμένη περίπτωση πιθανότατα καταγράφηκαν στο επάγγελμα των αγροτών. Υπάρχει όμως και η περίπτωση τα μαθητολόγια να μην δίνουν επαρκώς την επαγγελματική σύνθεση, λόγω των αιτιών που αναλύσαμε στην αρχή του κεφαλαίου.

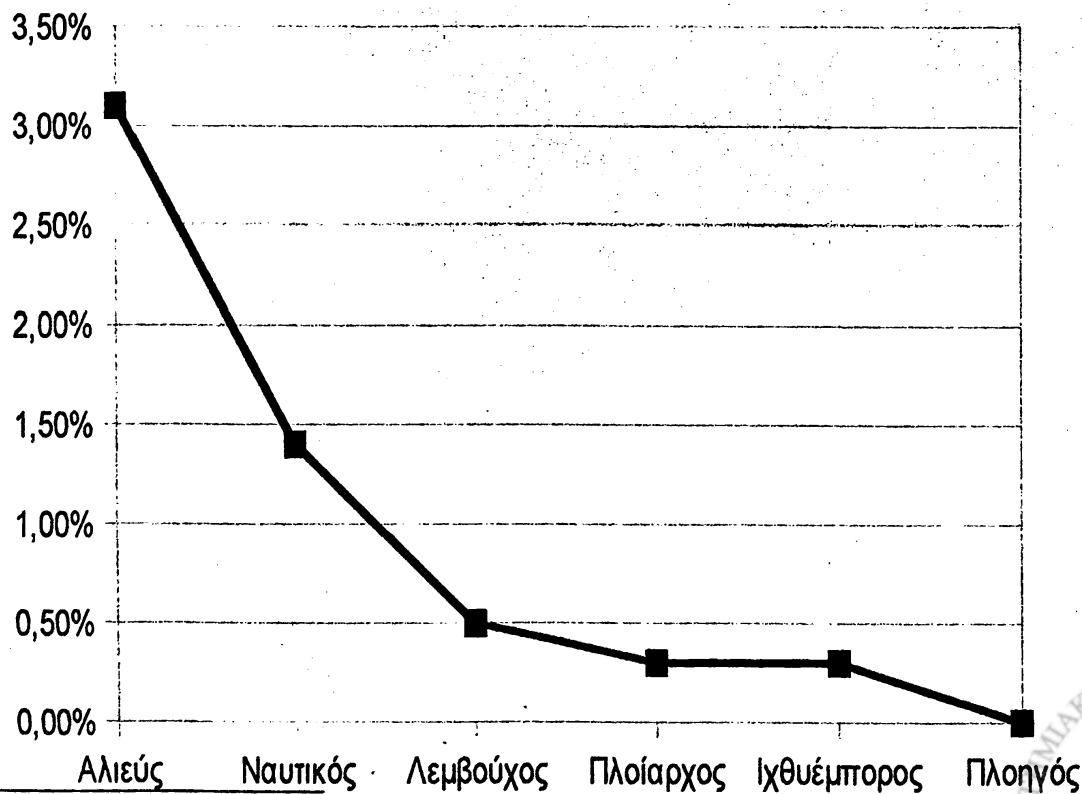
Εικόνα 12: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1938-1950 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

Η θάλασσα (βλ. εικόνα 13) αποτελεί τον τρίτο τομέα στον οποίο βασιζόταν η οικονομική ανάπτυξη της Πρέβεζας. Αυτό αποδεικνύεται παρατηρώντας τον πίνακα 3. Οι αλιείς (βλ. εικόνα 14, 15) λοιπόν, σύμφωνα με τον πίνακα 3, ανέρχονταν σε ποσοστό 3,1% και οι ναυτικοί σε 1,4%. Επαγγέλματα στενά συνδεδεμένα με τη θάλασσα, που απορροφούνται και αναδεικνύονται μέσω του λιμανιού αποτελούσαν επίσης, οι λεμβούχοι με ποσοστό 0,5%, οι πλοίαρχοι και οι ιχθυέμποροι με 0,3%, ενώ τέλος οι πλοηγοί κυμαίνονταν σε μηδενικά ποσοστά. Η καμπύλη του διαγράμματος 3 είναι χαρακτηριστική όσον αφορά την πορεία των επαγγελμάτων.

Πίνακας 3¹³⁴

Αύξων αριθμός	Θάλασσα
1	Αλιεύς=3,1%
2	Ναυτικός=1,4%
3	Λεμβούχος=0,5%
4	Πλοίαρχος=0,3%
5	Ιχθυέμπορος=0,3%
6	Πλοηγός=0,0%

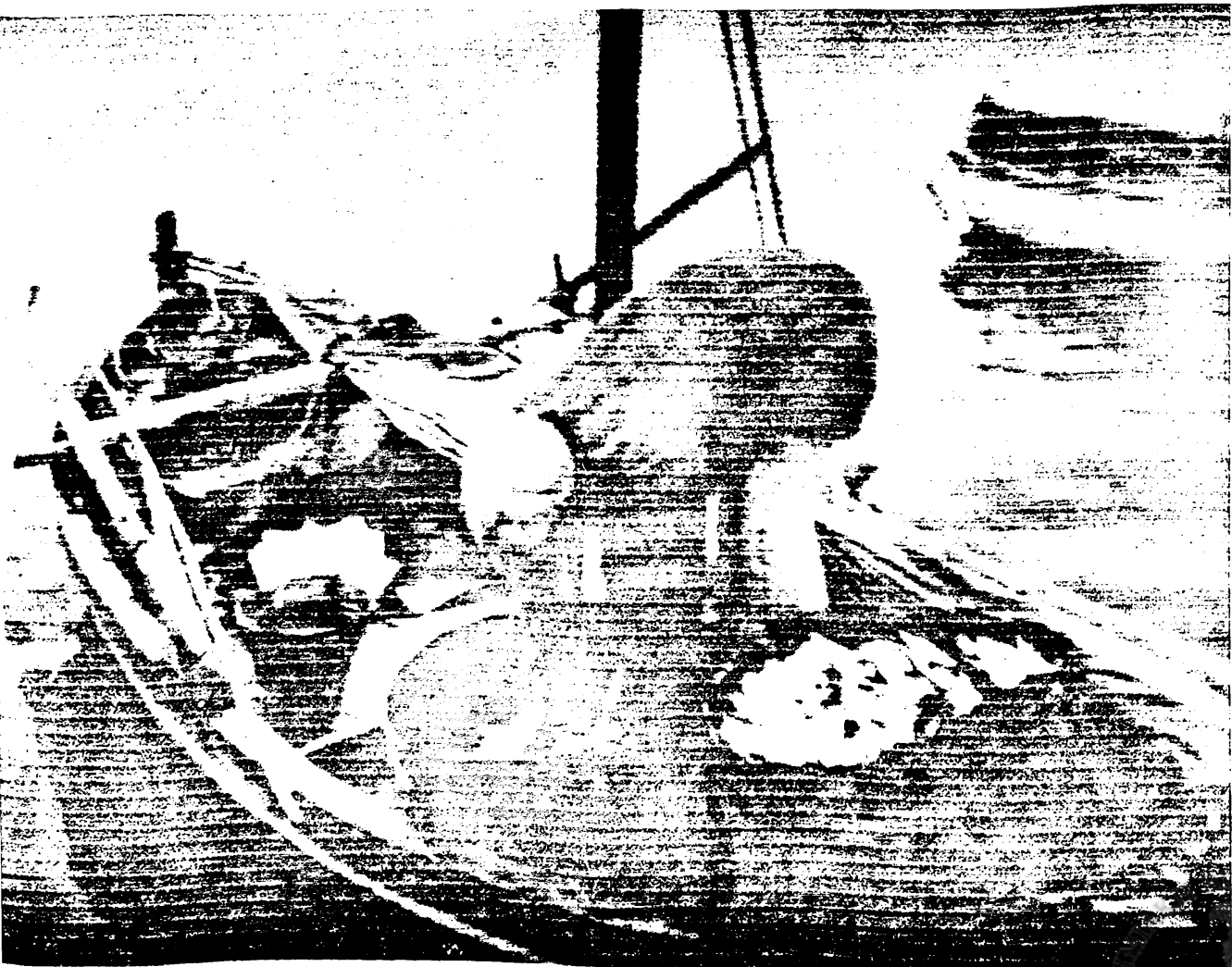
Διάγραμμα 3

¹³⁴ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

Εικόνα 13: Θάλασσα- Λιμάνι Πρεβέζας.

Εικόνα 14: Αλιεύς κατά τη συγκέντρωση της σοδειάς του σε κοφίνι.

Εικόνα 15: Απλωμα δικτυών των αλιέων.

Παρατηρώντας την καμπύλη του ανωτέρω διαγράμματος 3 βλέπουμε ότι ο τομέας της θάλασσας απασχολεί ένα σημαντικό αριθμό ατόμων που σχετίζονται με επαγγέλματα με το λιμάνι. Στη κορυφή βρίσκονται οι αλιείς με 3,1%. Πρόκειται για ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό αλιέων που ανέρχονταν στους 134. Ωστόσο, το σωματείο τους ιδρύθηκε μόλις προς τα τέλη της περιόδου που μελετάται στη παρούσα εργασία, δηλαδή το 1950 με την ονομασία: <<Σωματείο Αλιέων Πρεβέζης, "οί Άγιοι Απόστολοι">>¹³⁵.

Ο τομέας της θάλασσα περιλαμβάνει, όπως βλέπουμε από το διάγραμμα, και άλλα επαγγέλματα οργανωμένα σε σωματεία με αυξημένες συχνότητες. Ένα τέτοιο σωματείο είναι το σωματείο των ναυτικών. Οι ναυτικοί με 1,4% ήταν αρχικά κάποιοι λιμενεργάτες. Οι πρώτοι εργάτες που στελέχωσαν αρχικά το σωματείο των λιμενεργατών ήταν κυρίως κάποιοι ναυτικοί και στρατιώτες που είχαν στην κατοχή τους ιστιοφόρα¹³⁶.

¹³⁵ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Σωματείο Αλιέων Πρεβέζης, "οί Άγιοι Απόστολοι" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 105/1950.

¹³⁶ Βλ. ανωτ. υποσημ. 97.

Οι λεμβούχοι υπήρχαν από παλιά. Ο σύνδεσμος λεμβούχων Πρεβέζης, ιδρύθηκε το 1929 και ανασυστήθηκε το 1937¹³⁷. Τα δικαιώματα των λεμβούχων Πρεβέζης του 1936 (άρθρα 52, 43, κεφ. Θ', παρ. 3 και 4) ασκούνταν <<ἐπί τῶν ἐλευθέρων ἐμπορευμάτων ἐκτός τῆς φορτωτικῆς, ἐπί τοῦ εἰσιτηρίου, ὡς καί τῶν κάβων πριμάτσες πλευριζόντων ἀτμοπλοίων, τῶν τελευταίων δικαιωμάτων καταβαλλομένων ὑπό τῶν πρακτόρων τῆς ατμοπλοίας>>¹³⁸. Η αμφισβήτηση των δικαιωμάτων των λεμβούχων έγινε εντονότερη στις αρχές της δεκαετίας του 1950, όταν η οικονομική κρίση άρχισε να εκδηλώνεται στην πόλη της Πρέβεζας¹³⁹. Έτσι, σε σύσκεψη που έγινε στο εργατικό κέντρο οι λεμβούχοι διεκδίκησαν: <<ὄσα εἶδη ἐφόρτωναν καί ἐξεφόρτωναν ἐπί σειρά ἐτῶν, ἤτοι κιβώτια πλήρη ἰχθύων καί κενά τοιαύτα, σάκους λαχανικῶν, καφάσια φρούτων, κλούβες πουλερικῶν κ.λ.π καί ὄχι νά τούς τά πάρουν τελευταίως οἱ ἐργάται λιμένος, οἱ ὅποιοι δέν ἤσχολοῦντο καθόλου μέ τήν φόρτωσιν καί ἐκφόρτωσιν τῶν εἰδῶν τούτων ἐπί τῶν πλευριζόντων πλοίων>>¹⁴⁰.

Πίσω από τους λεμβούχους βρίσκονται οι πλοίαρχοι και οι ιχθυέμποροι με 0,3% (17). Το ποσοστό αυτό μας δείχνει ότι ένας μικρός αριθμός ατόμων ασχολούνταν με το εμπόριο των ψαριών μέσα σε μια εικοσαετία στη Πρέβεζα. Το σωματείο των ιχθυεμπόρων ιδρύθηκε το 1937 με την επωνυμία: <<Σύνδεσμος Ἰχθυοπωλῶν καί Ἰχθυεμπόρων Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Παντελεήμων">>¹⁴¹.

Η μελέτη των μαθητολογίων μας δείχνει ότι οι πλοηγοί αποτελούνταν από μηδενικό ποσοστό το χρονικό διάστημα 1930-1950, αφού μόνο ένας έχει την ένδειξη στα μαθητολόγια ως πλοηγός¹⁴². Η αρμοδιότητα των πλοηγών συνίστατο στο να

¹³⁷ Β. Αυδίκος, ὁ.π., σ. 142-143.

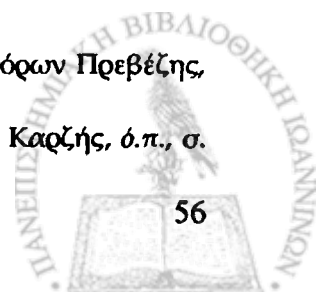
¹³⁸ Σύλλογος Λεμβούχων Πρεβέζης, <<Προς τόν κ. Δ/τήν Χωροφυλακῆς Πρεβέζης>> ως πρόεδρον της Ε.Ρ.Φ.Ε.Λ. Πρεβέζης, αριθ. πρωτ. 13 (22.10.45).

¹³⁹ Αγκρότης, <<Παραγωγή - το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Ιούλιος 1959 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 231, σ. 1: <<Όταν πρό δεκαετίας ἡ Πρέβεζα ἔχανε τήν οικονομικήν βάσιν ἐπάνω εἰς τήν ὁποία ἐστῆριζε τήν μακραιώνα ὑπαρξίν τῆς, τό λιμάνι τῆς, ἐφάνη ὅτι ἐπρόκειτο, ὡς σημαντική Ἡπειρωτική πόλις, νά καταρρεῦσῃ οριστικῶς. Συντόμως ὅμως κατεδείχθη ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι δέν ἐπρόκειτο περιοριστικῆς καταστροφῆς ἀλλά περί μιᾶς σοβαρωτάτης οικονομικῆς κρίσεως, τῆς ὁποίας τό ξεπέρασμα, ἐπρόκειτο ὄχι μόνον νά ἀνακουφίσει τούς κατοίκους τῆς πόλεως, ἀλλά νά δημιουργήσῃ τήν νέαν οικονομικήν ζωὴν τοῦ τόπου, ζωὴν στηριζομένην, ἐπί σταθερωτέρων βάσεων>>.

¹⁴⁰ Εθνικόν Εργατικόν Κέντρον Πρεβέζης, πράξη 29 (31.10.52).

¹⁴¹ Μητρῶο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύνδεσμος Ἰχθυοπωλῶν καί Ἰχθυεμπόρων Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Παντελεήμων" με αρ. Δικαστικῆς ἀπόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 127/1937.

¹⁴² Σε άλλες πηγές αναφέρονται 2 πλοηγοί, ο Ντίνος Μπάκας και ο καπετάν Ηλία: Α. Καρζής, ὁ.π., σ. 217.

βάζουν τα πλοία στο λιμάνι¹⁴³.

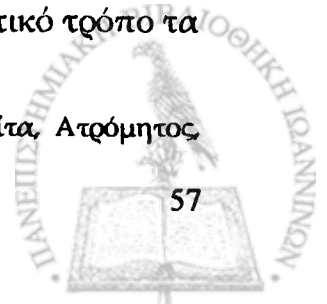
Εξετάσαμε τους βασικότερους τομείς που αποτελούσαν την οικονομική ζωή της Πρέβεζας. Από κει και πέρα υπάρχει και μια άλλη κατηγορία επαγγελμάτων που συνδέουν την ύπαρξη τους με το λιμάνι (βλ. εικόνα 16). Το ίδιο το λιμάνι αποτελώντας τη βάση της οικονομικής ζωής της πόλης και την πύλη επικοινωνίας με όλη την Ήπειρο, επέδρασε σ' όλο τον ιστό της οικονομίας της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα στον πίνακα 4 βλέπουμε επαγγέλματα που σχετίζονται με βιοτεχνίες. Ο πίνακας 4 μας δείχνει πόσο σημαντικός ήταν ο τομέας του λιμανιού, διότι, αποτελούσε χώρο διακίνησης των προϊόντων, αλλά και των ανθρώπων μέσω αυτού.

Εικόνα 16: Λιμάνι Πρέβεζας.

Ειδικότερα λοιπόν βλέπουμε ότι το επάγγελμα του υποδηματοποιού υπερέχει με ποσοστό 3,1% σε σύγκριση με τα υπόλοιπα, του ράπτη με 0,9%, του καροποιού με 0,5%, του επιπλοποιού με 0,3%, και του κηροπλάστη με ποσοστό 0,2%. Αντίθετα δεν γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα επαγγέλματα του σαγματοποιού, του πεταλωτή και του βιβλιοδέτη, διότι ο πίνακας 4 μας δείχνει ότι τα επαγγέλματα αυτά βρίσκονται σε πρώιμη φάση ακόμα, διότι κυμαίνονται σε μηδενικά ποσοστά. Ο πίνακας 4 μας οδηγεί να συντάξουμε το διάγραμμα 4 ο οποίος μας φανερώνει με πιο παραστατικό τρόπο τα

¹⁴³ Τα ονόματα πλοίων που έπιαναν λιμάνι ήταν: Ελβίρα, Ρούμελη, Τάσος, Λουτσιτά, Ατρόμητος, Μήλος, Αλμπέρτα, Γλάρος: Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 217.

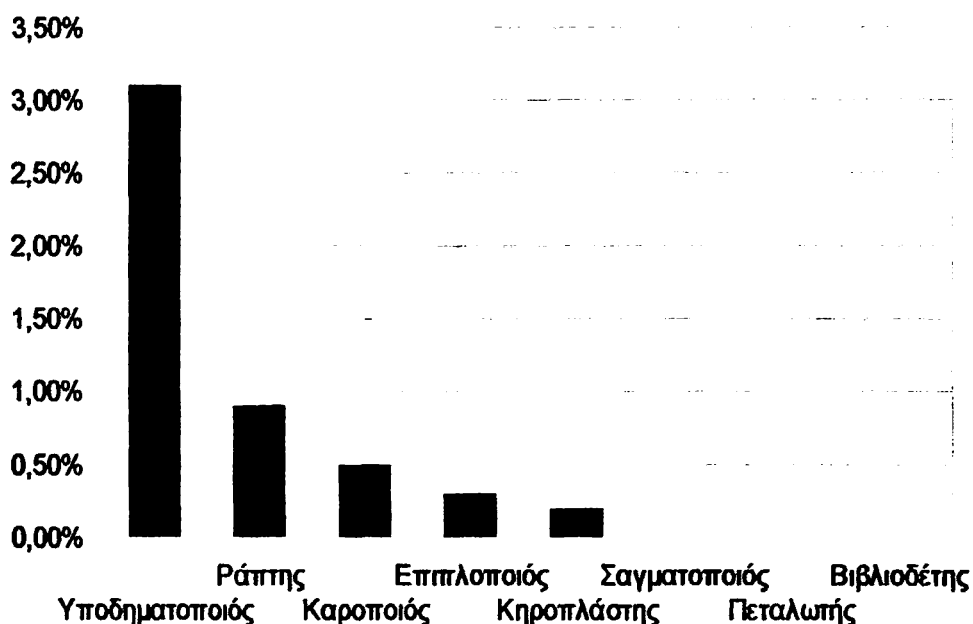

επαγγέλματα που βρίσκονται στο ζενίθ και τα αντίστοιχα στο ναδίρ της πρεβεζάνικης κοινωνίας.

Πίνακας 4¹⁴⁴

Αύξων αριθμός	Επαγγέλματα-Βιοτεχνίες
1	Υποδηματοποιός(Σανδαλοποιός)=3,1%
2	Ράπτης=0,9%
3	Καροποιός=0,5%
4	Επιπλοποιός=0,3%
5	Κηροπλάστης=0,2%
6	Σαγματοποιός=0,0%
7	Πεταλωτής=0,0%
8	Βιβλιοδέτης=0,0%

Διάγραμμα 4

Σύμφωνα με το διάγραμμα, οι υποδηματοποιοί, βρίσκονται στην κορυφή με 3,1%. Η συγκεκριμένη συχνότητα αποκαλύπτει ότι, το επάγγελμα του υποδηματοποιού ήταν ένα επάγγελμα αρκετά συνηθισμένο στη Πρέβεζα. Μαζί με το επάγγελμα του υποδηματοποιού, εντάχθηκε στην ίδια κατηγορία και το επάγγελμα του σανδαλοποιού, αφού επρόκειτο στην ουσία για το ίδιο επάγγελμα¹⁴⁵. Το σωματείο

¹⁴⁴ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

¹⁴⁵ Προπολεμικά οι υποδηματοποιοί (σανδαλοποιοί) ήταν οι εξής: Παπακωνσταντίνου Κωνσταντίνος, Καταπόδης Παναγιώτης, Κοτσάφτης Χρήστος, Δελοβίτης Ιωάννης, Μπίτσος Βασίλειος, Νικολαΐδης

των σανδαλοποιών ιδρύθηκε το 1938 με την ονομασία: <<Σύλλογος Σανδαλοποιών Πρεβέζης και περιχώρων¹⁴⁶>> και διαδέχθηκε το σωματείο των υποδηματοποιών, το οποίο ιδρύθηκε το 1927 με την ονομασία: <<Συντεχνία Υποδηματοποιών Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Γεώργιος"¹⁴⁷>>. Σκοπός του σωματείου σύμφωνα με το καταστατικό, ήταν η προαγωγή των συμφερόντων των μελών¹⁴⁸.

Με μεγάλη διαφορά ακολουθούν οι ράπτες, με 0,9%. Επρόκειτο για μικρότερη δύναμη σε σχέση με τους υποδηματοποιούς, αφού, όπως διαπιστώνουμε και από τον πίνακα, οι ράπτες ήταν 42¹⁴⁹. Το σωματείο τους ιδρύθηκε το 1928: <<Συντεχνία Ραπτῶν Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Παντελεήμων"¹⁵⁰>>. Σκοπός του σωματείου ήταν η προάσπιση των οικονομικών και επαγγελματικών συμφερόντων των μελών του σωματείου καθώς και η λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων υπέρ των μελών του¹⁵¹.

Εν συνεχεία πίσω από τους ράπτες βρίσκονται επαγγέλματα, τα οποία σύμφωνα με τις συχνότητές τους, δεν φαίνεται να ακμάζουν ιδιαίτερα αυτό το διάστημα στη πόλη της Πρέβεζας, όπως οι καροποιοί με 0,5% και οι επιπλοποιοί με 0,3%¹⁵². Η σύσταση του δικού τους σωματείου έγινε το 1937, στο οποίο εντάσσεται και το σωματείο των ξυλουργών, με την εξής ενιαία επωνυμία: <<Σύλλογος επιπλοποιῶν και ξυλουργῶν Πρεβέζης>>¹⁵³.

Μικρότερης συχνότητας επάγγελμα, με αναλογία της τάξης του 0,2%, είναι του κηροπλάστη (10), όπου μέχρι το 1935 ήταν ακόμη χαμηλότερο, αφού σύμφωνα με

Παναγιώτης, Παπαβασιλείου Αλέξανδρος, Ποστακίδης Θεόδωρος, Ρούγγας Δημήτριος, Σταμούλης Αλέξανδρος, Ελευθερίου Βασίλειος. Βλ. αναλυτικά *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, εκδόσεις εταιρείας Παναγόπουλος, Γκανασούλης και Σία, Πάτρα-Αθήναι 1935, σ. 862-863.

¹⁴⁶ Μητρώο Σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Σύλλογος Σανδαλοποιών Πρεβέζης και περιχώρων με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 18/1938.

¹⁴⁷ Μητρώο Σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Συντεχνία Υποδηματοποιών Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Γεώργιος με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 123/1927.

¹⁴⁸ Αύτ.,

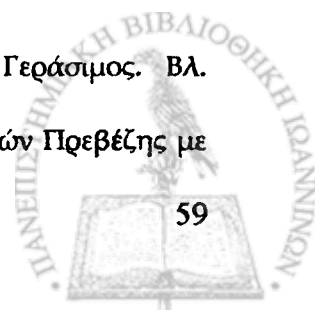
¹⁴⁹ Προπολεμικά οι ράπτες ήταν οι εξής: Βεντούρας Σωτήριος, Γαβανάζης Ιωάννης, Μωυσιάδης Γεώργιος, Μπίτσιος Κωνσταντίνος, Σπαθάρης Χρήστος, Τσιτσές Πέτρος, Χαρπίδης Δημητρίος και Χρισώτος Κωνσταντίνος. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 862.

¹⁵⁰ Μητρώο Σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Συντεχνία Ραπτῶν Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Παντελεήμων" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 43/1928.

¹⁵¹ Αύτ.,

¹⁵² Προπολεμικά οι επιπλοποιοί ήταν οι: Μικρούλης Απόστολος, Παλάτζας Γεράσιμος. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 862.

¹⁵³ Μητρώο Σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Σύλλογος επιπλοποιῶν και ξυλουργῶν Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 117/1937.

άλλες πηγές μόνο δύο κηροπλάστες ήταν καταγεγραμμένοι στην πόλη της Πρέβεζας¹⁵⁴. Πρόκειται δηλαδή για ένα επάγγελμα, του οποίου η συχνότητα προπολεμικά κυμαινόταν σε ακόμη μικρότερη αναλογία, αλλά από την πρώιμη μεταπολεμική περίοδο, παρατηρείται μία αμελητέα αύξηση που φτάνει το 0,2%.

Έτσι, βλέπουμε ότι η αγορά της Πρέβεζας (βλ. εικόνα 17) κατακλυζόταν από διάφορους επαγγελματίες. Τα επαγγέλματα με μονοψήφιο αριθμό, όπως είπαμε είναι του σαγματοποιού, του πεταλωτή και του βιβλιοδέτη. Η μελέτη των μαθητολογίων μας δείχνει ότι στην Πρέβεζα υπήρχαν 3 βιβλιοδετεία¹⁵⁵. Ως πεταλωτές εμφανίζονται 2 το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε στο δήμο Πρέβεζας. Παλαιότερα ο άνθρωπος χρησιμοποιούσε τα άλογα για πολλές εργασίες στη γεωργία, στις μεταφορές, στους λαδόμυλους. Επειδή τα άλογα έπρεπε να βαδίζουν σε πετρώδεις ή ανώμαλους δρόμους, έπρεπε να προστατευτούν οι οπλές των ποδιών τους από τη φθορά και το βάδισμά τους να είναι περισσότερο ασφαλές. Τη δουλειά αυτήν την αναλάμβανε εξειδικευμένο άτομο, ο πεταλωτής (αλμπάνης). Το πετάλωμα γινόταν, επίσης, στα γαϊδούρια και στους ημίονους. Όμως, από το 1925 και μετά όταν αρχίζουν να εμφανίζονται τα πρώτα αυτοκίνητα στην Πρέβεζα, οι λιγοστοί πεταλωτές έχασαν τη δουλειά τους και έτσι άρχισε να σβήνει και αυτό το παραδοσιακό επάγγελμα. Άλλος ένας λόγος που δεν ευδοκίμωσε ιδιαίτερα το επάγγελμα αυτό στην Πρέβεζα, αποτελεί το γεγονός ότι οι γεωργοί πετάλωναν τα άλογά τους μόνοι τους. Πολλές φορές εξάλλου, οι λίγοι πεταλωτές αναγκάζονταν να κάνουν και άλλη εργασία. Τα σύνεργα του πεταλωτή λέγονταν καλιγωτήρια (από το καλίγωμα, πετάλωμα, βλ. εικόνα 18)¹⁵⁶.

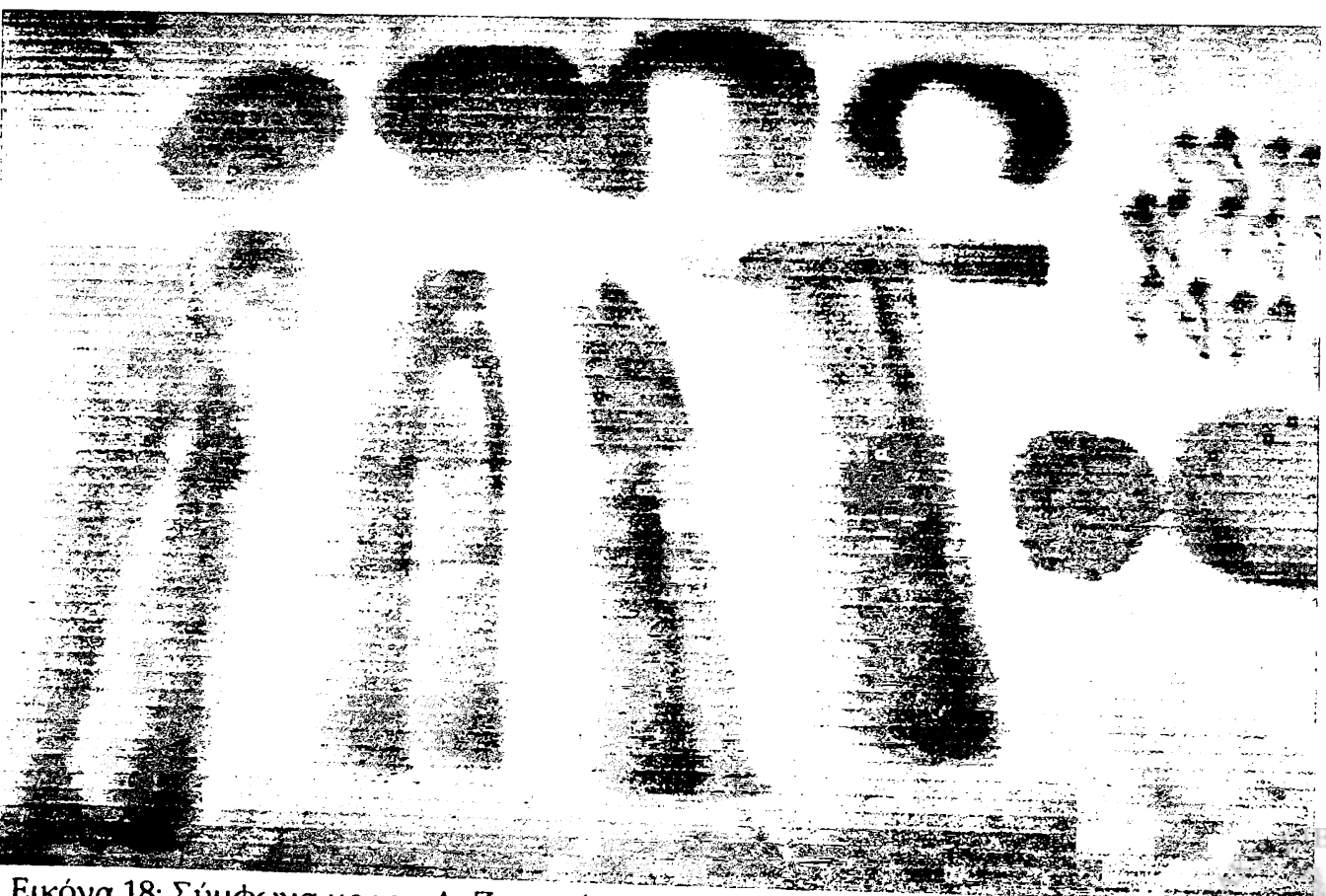
¹⁵⁴ Προπολεμικά οι κηροπλάστες στην Πρέβεζα ήταν οι: Σπαρτιώτης Γεώργιος, Τσαπραλής Χαρίλαος. Βλ. Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 862.

¹⁵⁵ Πρόκειται για βιβλιοδετεία που είχαν οι Κοντός, Τσαντούλας και Τσουτσάνης: Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 861· Α. Καρζής, ό.π., σ. 207.

¹⁵⁶ Για το επάγγελμα του πεταλωτή βλ. περισσότερο Α. Ζορμπάς, *Επαγγέλματα και επαγγελματίες στο Θεσπρωτικό (Λέλοβα) από το 1860 έως σήμερα*, Θεσπρωτικό 2013, σ. 327.

Εικόνα 17: Η αγορά της Πρέβεζας.

Εικόνα 18: Σύμφωνα με τον Α. Ζορμπά, τα καλιγωτήρια του πεταλωτή, από το χωριό Θσπρωτικό (Λέλοβα)

Εν συνεχεία ο πίνακας 4 μας βοηθάει να συντάξουμε τον πίνακα 5. Καταλαβαίνουμε δηλαδή ότι όλα τα επαγγέλματα συνδέονται μεταξύ τους με έναν κοινό παρονομαστή, δηλαδή το λιμάνι. Έτσι, ο πίνακας 5 αναφέρεται στα επαγγέλματα που σχετίζονται με τα τρόφιμα και τους προμηθευτές διαφόρων ειδών. Το μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζουν οι παντοπώλες με 3,7%, οι καφεπώλες με 3,1%, οι κρεοπώλες με 2,2% και οι αρτοποιοί με 1,9%. Εν συνεχεία ακολουθούν οι καπνοπώλες με 1,1%. Εν συνεχεία ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά οι εστιάτορες με 0,9%, οι οπωροπώλες με 0,6%, οι οινομάγειροι με 0,6% οι βιβλιοπώλες με 0,5%, οι οινοπώλες με 0,4%, οι μάγειροι με 0,3%, οι χαρτοπώλες και γαλακτοπώλες με 0,2% και τέλος οι λαχανοπώλες και οι ζαχαροπλάστες με 0,1%. Αντίθετα, οι σιδηροπώλες, οι ποτοπώλες, οι χρωματοπώλες, οι πτηνοτρόφοι και οι ανθοπώλες κυμαίνονται σε μηδαμινές συχνότητες. Το διάγραμμα 5 μας βοηθάει να αποτυπώσουμε οπτικά καλύτερα την πορεία αυτών των επαγγελματιών κατά το διάστημα που εξετάζουμε στη παρούσα εργασία. Όλοι οι ανωτέρω επαγγελματίες διατηρούσαν τα καταστήματά τους στη δημοτική αγορά, ως επί το πλείστον, για να βρίσκονται κοντά στο λιμάνι που αποτελούσε βασικό πυλώνα της πόλης, αφού πλήθος ατόμων και προϊόντων διακινούνταν καθημερινά από κει.

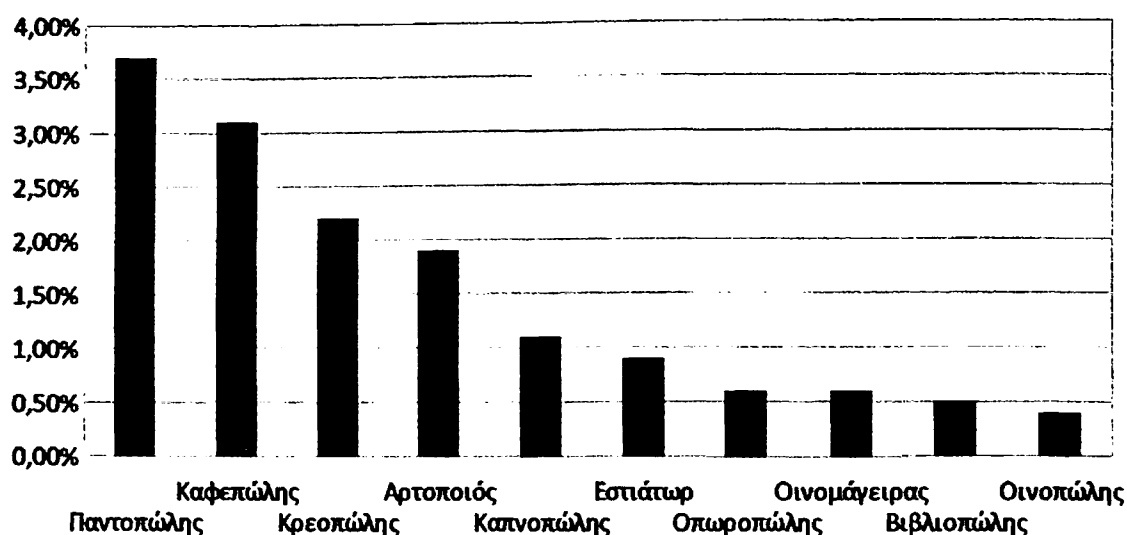
Πίνακας 5¹⁵⁷

Αύξων αριθμός	Τρόφιμα-Προμηθευτές διαφόρων ειδών
1	Παντοπώλης=3,7%
2	Καφεπώλης=3,1%
3	Κρεοπώλης=2,2%
4	Αρτοποιός=1,9%
5	Καπνοπώλης=1,1%
6	Εστιάτωρ=0,9%
7	Οπωροπώλης=0,6%
8	Οινομάγειρας=0,6%
9	Βιβλιοπώλης=0,5%
10	Οινοπώλης=0,4%
11	Μάγειρας=0,3%
12	Χαρτοπώλης=0,2%

¹⁵⁷ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

13	Γαλακτοπώλης=0,2%
14	Λαχανοπώλης=0,1%
15	Ζαχαροπλάστης=0,1%
16	Ανθοπώλης=0,0%
17	Χρωματοπώλης=0,0%
18	Ποτοπώλης=0,0%
19	Πτηνοτρόφος=0,0%
20	Σιδηροπώλης=0,0%

Διάγραμμα 5

Οι παντοπώλες, σύμφωνα με το διάγραμμα, βρίσκονται στη κορυφή, σε σχέση με τα υπόλοιπα επαγγέλματα. Το ποσοστό τους, 3,7%, δηλαδή 164 παντοπώλες, φανερώνει την συχνότητα του επαγγέλματος αυτού¹⁵⁸. Το σωματείο τους ιδρύθηκε το 1923 με τον τίτλο <<Ένωσις Παντοπολῶν Πρεβέζης¹⁵⁹>>. Σκοπός του σωματείου σύμφωνα με το καταστατικό ίδρυσής του ήταν η μελέτη, η προστασία και η προαγωγή των οικονομικών και επαγγελματικών συμφερόντων του σωματείου¹⁶⁰.

¹⁵⁸ Προπολεμικά μέχρι το 1935 οι παντοπώλες ήταν οι εξής: Αλφαντάκης Περικλής, Βερίτοης Σπυρίδων, Γαλανός Κωνσταντίνος, Γαλανός Δημήτριος, Γέρος Μιχαήλ, Γιοβάνης Χαρίλαος, Θεοφύλαχος Αδελφός, Κακαμπίνας Αλεξάνδρος, Καβάγιας Γεώργιος και υιοί, Λογοθέτης Μιλτιάδης, Λουκάς Γεώργιος, Λουκάς Χαρίλαος, Μπενετάτος Μάριος, Νέσερης Ιωάννης, Παπανικολάου Ευάγγελος, Σμπόνιας Γεώργιος, Σιρινίδης Κοσμάς, Τζίμας Αριστέιδης. Βλ. Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 861.

¹⁵⁹ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Ένωσις Παντοπωλῶν Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης πρωτοδικείου Πρεβέζης 75/1923.

¹⁶⁰ Αύτ.,

Παρατηρώντας το διάγραμμα βλέπουμε ότι ακολουθούν οι 134 καφεπώλες, με ποσοστό 3,1%. Το πρώτο τους σωματείο ιδρύθηκε το 1923 με τον τίτλο <<Ένωσις Καφφεπωλών Πρεβέζης>>¹⁶¹ και συστάθηκε εκ νέου αργότερα με νέα δικαστική απόφαση το 1951¹⁶².

Εν συνεχεία ακολουθούν οι κρεοπώλες. Η συχνότητά τους, 2,2%, μας δείχνει ότι, οι 99 κρεοπώλες εμφανίζουν μια ικανοποιητική συχνότητα το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην Πρέβεζα. Το σωματείο τους συστάθηκε το 1928 με την επωνυμία <<Σωματείο Κρεοπωλών Πρεβέζης, "Ὁ Ἅγιος Γεώργιος">>¹⁶³.

Τέταρτοι σε αναλογία σύμφωνα με το διάγραμμα έρχονται οι αρτοποιοί με 1,9%¹⁶⁴. Το σωματείο τους ιδρύθηκε το 1927 με την επωνυμία <<Σύνδεσμος Αρτοποιῶν Πρεβέζης, "Ἡ Δήμητρα">>¹⁶⁵.

Πίσω από τους αρτοποιούς ακολουθούν οι 48 καπνοπώλες με 1,1%. Όπως και τα υπόλοιπα σωματεία των κρεοπωλών, των παντοπωλών, των αρτοποιῶν, έτσι και οι καπνοπώλες βρίσκονταν στη δημοτική αγορά της πόλης όπου η διάθεση των προϊόντων τους είχε ιδιαίτερη απορρόφηση, δεδομένου του βασικού πυλώνα της πόλης, δηλαδή του λιμανιού ως διαμετακομιστικό κέντρο. Το σωματείο τους συστάθηκε με δικαστική απόφαση το 1927¹⁶⁶.

Εν συνεχεία ακολουθούν οι εστιάτορες με 0,9%. Το σωματείο τους ιδρύθηκε το 1927 και η ακριβής επωνυμία του ήταν: <<Σύνδεσμος Ἐστιατόρων καὶ Ξενοδόχων Ὑπνου, "Ὁ Ἅγιος Κοσμάς">>¹⁶⁷. Σκοπός του σωματείου ήταν η ηθική και η υλική ανάπτυξη, η περίθαλψη και η προστασία των μελών του¹⁶⁸.

¹⁶¹ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Ένωσις Καφφεπωλών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης σωματείου 54/1923.

¹⁶² Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Ένωσις Καφφεπωλών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης σωματείου 89/1951.

¹⁶³ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σωματείο Κρεοπωλών Πρεβέζης, <<Ὁ Ἅγιος Γεώργιος>> με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 18/1928.

¹⁶⁴ Μέχρι το 1935 τα καταγεγραμμένα αρτοποιεία στην πόλη της Πρέβεζας ήταν των: Κοψίδα Κωνσταντίνου, Κουκότη Αλέξανδρου, Μαυρογιώργου Απόστολου, Τσακαλώτου Ορέστη, Τσακαλώτου Απόστολου. Βλ. Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 861.

¹⁶⁵ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύνδεσμος Αρτοποιῶν Πρεβέζης "Ἡ Δήμητρα" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 118/1927.

¹⁶⁶ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύνδεσμος Καπνοπωλών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 110/1927.

¹⁶⁷ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύνδεσμος Ἐστιατόρων καὶ Ξενοδόχων Ὑπνου, "Ὁ Ἅγιος Κοσμάς" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 125/1927.

¹⁶⁸ Αὐτ.,

Πίσω από τους εστιάτορες συναντούμε τους οινομαγείρους με 0,6% και τους μαγείρους με 0,3%. Τα επαγγέλματα αυτά δείχνουν να ακμάζουν από την μεταπολεμική περίοδο και εξής, αφού μέχρι τότε: <<στην προπολεμική Πρέβεζα λειτουργούσαν 46 καφενεία, 12 μαγειρεία – οινομαγειρεία και 9 ξενοδοχεία>>. ¹⁶⁹

Μετά τους εστιάτορες έπονται οι οπωροπώλες με 0,6%. Το χρονικό δηλαδή διάστημα που μελετάμε στη παρούσα εργασία οι οπωροπώλες ανέρχονται στους 28. Το σωματείο τους συστάθηκε το 1936, με τον ακριβή τίτλο <<Σύλλογος Όπωροπωλών Πρεβέζης, "ή Δήμητρα">>. ¹⁷⁰ Σκοπός του σωματείου σύμφωνα με το καταστατικό ίδρυσής του ήταν η προαγωγή των συμφερόντων των μελών του σωματείου και η ανάπτυξη της επαγγελματικής τους αλληλεγγύης ¹⁷¹.

Ακολουθούν οι χαρτοπώλες και οι γαλακτοπώλες. Οι χαρτοπώλες μέχρι το 1950 ανέρχονταν σε 11 ¹⁷² δηλαδή 0,2% και οι γαλακτοπώλες σε 9, με επίσης 0,2% ποσοστό. Λίγο πιο κάτω από αυτούς βρίσκονται και οι ζαχαροπλάστες με 0,1% και συγκεκριμένα 6 σε αριθμό ¹⁷³. Οι ζαχαροπλάστες (6) και οι γαλακτοπώλες (9) αποτελούνται από μονοψήφια νούμερα που άγγιζαν το 0,1% και 0,2% αντίστοιχα και ανήκαν σε ενιαίο σωματείο που συστάθηκε το 1947 με τον πλήρη τίτλο: <<Σύνδεσμος Γαλακτοζαχαροπλαστών Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Κωνσταντίνος καὶ Ἑλένης">>. ¹⁷⁴ Ὁμως, παρόλο τη χαμηλή συχνότητα αυτών των επαγγελμάτων, παρατηρούμε ότι σιγά σιγά αρχίζουν να προσελκύονται επαγγελματίες στην πόλη, που εκ πρώτης όψεως δεν έχουν σχέση με το λιμάνι. Φαίνεται λοιπόν, σε σπερματική βέβαια ακόμη μορφή να αλλάζει η οικονομία της Πρέβεζας. Εν τούτοις όμως, τα επαγγέλματα αυτά εξαρτώνται άμεσα από το λιμάνι, διότι το λιμάνι αποτελούσε το κέντρο της πόλης με το διαμετακομιστικό του ρόλο. Η μείωση της κίνησης του λιμανιού και η διακοπή της θαλάσσιας συγκοινωνίας, αργότερα, απ' ότι φαίνεται επηρέασε άμεσα τα μέλη του

¹⁶⁹ Β. Αυδίκος, ὁ.π., σ. 284-286.

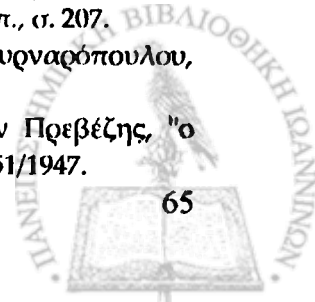
¹⁷⁰ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύλλογος Όπωροπωλών Πρεβέζης, "η Δήμητρα" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 124/1936.

¹⁷¹ Αὐτ.,

¹⁷² Ενδεικτικά αναφέρουμε το χαρτοπωλείο του Νικήτα Τσουτσάνη, ο οποίος ήρθε στην Πρέβεζα το 1922 και άνοιξε χαρτοπωλείο ενώ αργότερα ίδρυσε και τυπογραφείο. Τυπογραφείο διατηρούσε και ο Τάλαρος ο οποίος ήταν και εκδότης της εφημερίδας "Αγών" στην Πρέβεζα: Α. Καρζής, ὁ.π., σ. 207.

¹⁷³ Πρόκειται για για τα ζαχαροπλαστεία του Κατσή, των αδερφών Καλομοίρη, και Πουρναρόπουλου, καθώς και ένα άλλο κοντά στο πρώην εστιατόριο Κατσουλάρη: Α. Καρζής, ὁ.π., σ. 207.

¹⁷⁴ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύνδεσμος Γαλακτοζαχαροπλαστών Πρεβέζης, "ὁ Ἅγιος Κωνσταντίνος καὶ Ἑλένης" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 51/1947.

σωματείου, διότι είτε άλλαξαν επάγγελμα είτε μετανάστευσαν προς την Αθήνα. Κατά τη δεκαετία του 1950 το σωματείο δεν κατάφερε να έχει πλήρη απαρτία, διότι πολλά μέλη έπαψαν να ανήκουν στο δυναμικό του σωματείου και διαγράφηκαν.

Τέλος, όσον αφορά τα επαγγέλματα του ανθοπώλη (3), του χρωματοπώλη (3), του ποτοπώλη (3)¹⁷⁵, του πτηνοτρόφου (3) και του σιδηροπώλη (1)¹⁷⁶ παρουσιάζουν μηδαμινή αναλογία. Φαίνεται λοιπόν, ότι τα επαγγέλματα αυτά δεν βρίσκονται στις βασικότερες επαγγελματικές προτιμήσεις των πρεβεζάνων την εικοσαετία που μελετάμε.

Αρκετοί όμως ήταν και οι πλανόδιοι που ασχολούνταν με την πώληση διαφόρων τροφίμων, αλλά και με την προμήθεια διαφόρων ειδών, όπως το επάγγελμα του ιχθυοπώλη και του υδροπώλη, σύμφωνα με τον πίνακα 6. Ο πίνακας 6 μας οδηγεί, να παραστήσουμε οπτικά με το διάγραμμα 6, τις συχνότητες των ιχθυοπωλών (0,7%) και των υδροπωλών (0,1%).

Πίνακας 6¹⁷⁷

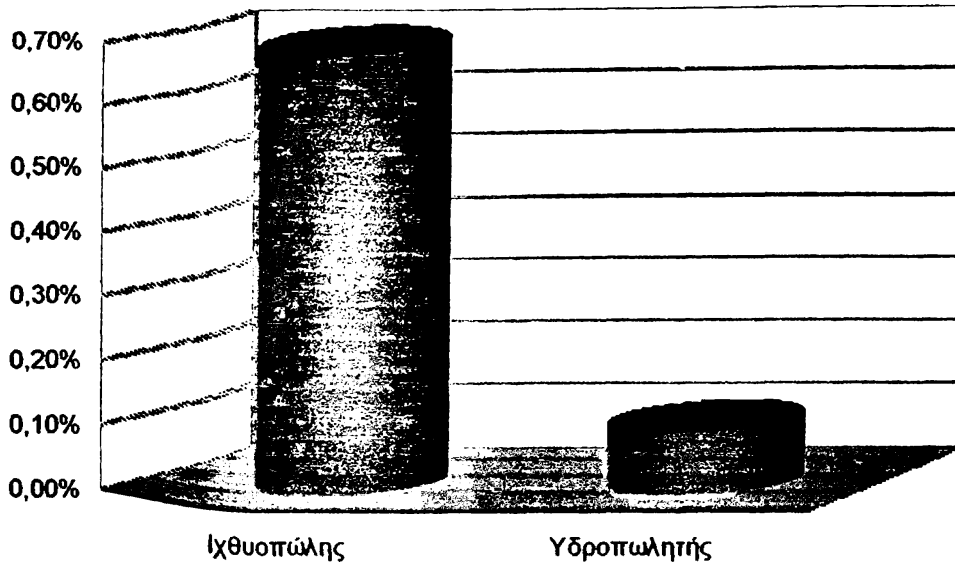
Αύξων αριθμός	Πλανόδιοι
1	Ιχθυοπώλης=0,7%
2	Υδροπωλητής=0,1%

¹⁷⁵ Προπολεμικά μέχρι το 1935 το σημαντικότερο καταγεγραμμένο ποτοποιείο στην πόλη της Πρέβεζας ήταν του Τσιρώνη Κ. Αναστάσιου. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 862.

¹⁷⁶ Ενώ η μελέτη των μαθητολογίων μας δείχνει την μηδαμινή αναλογία των σιδηροπωλών, σε άλλες πηγές η αναλογία τους παρουσιάζει μια αμελητέα αύξηση. Συγκεκριμένα, τα σιδηροπωλεία προπολεμικά ήταν των: Κατοή Νικολάου, Μενεχέμ Νεγρέν, Μποντίνια Θεόδωρου, Ρέντζου Χαρίλαου, Φραντζή Σπυρίδων. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 862.

¹⁷⁷ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

Διάγραμμα 6

Οι πλανόδιοι ιχθυοπώλες συνήθως εκτελούσαν μια άλλη κύρια εργασία, αλλά για τη συμπλήρωση του οικογενειακού τους εισοδήματος ασχολούνταν με τη μεταπώληση διαφόρων ειδών και τροφίμων. Οι ιχθυοπώλες το χρονικό αυτό διάστημα ανέρχονταν σε 31 στον δήμο Πρέβεζας¹⁷⁸. Το σωματείο τους ιδρύθηκε επίσημα το 1950 με την επωνυμία: <<Σωματείων Πλανοδίων Μικροπωλητών Ίχθυοπωλών Πρεβέζης, "Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος">>¹⁷⁹. Σκοπός του σωματείου ήταν η επαγγελματική συνένωση των μικροπωλητών στη πόλη της Πρέβεζας, καθώς και η εξυπηρέτηση της επαγγελματικής τους τάξης¹⁸⁰. Τα εμπορεύματά τους ήταν σαρδέλες, χέλια, καραβίδες και τα προμηθεύονταν από το λιμάνι της Πρέβεζας. Οι τιμές μάλιστα για τις καραβίδες ήταν διαφορετικές, όσον αφορά τις μεγάλες καραβίδες (κατσαπλιώνες), τις μεσαίες και τις μικρές (τσιντζίρια)¹⁸¹. Όσον αφορά την μεταφορά των εμπορευμάτων τους προς το πολεοδομικό συγκρότημα του δήμου, αυτή γινόταν με τα κάρα.

Όσον αφορά την κατηγορία των υδροπωλητών, η συχνότητά τους, 0,1%, σημαίνει ότι παρουσιάζουν μονοψήφιο νούμερο, αφού ανέρχονται μόνο σε 6. Αυτό σημαίνει ότι δεν βρίσκει ιδιαίτερη απήχηση το συγκεκριμένο επάγγελμα στη πρεβεζάνικη κοινωνία το χρονικό διάστημα που μελετάμε. Επομένως λόγω της

¹⁷⁸ Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ονόματα των ιχθυοπωλών Σταύρου Μωραΐτη, Τάσου Πουρναρόπουλου, Γιώργου Ντάβαρη, Νάκου Ζέρβα, Περικλή Χασανιάτη: Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 208.

¹⁷⁹ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας, Σωματείο Πλανοδίων Μικροπωλητών Ίχθυοπωλών Πρεβέζης, "η Μεταμόρφωση του Σωτήρος" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 52/1950.

¹⁸⁰ *Αύτ.*,

¹⁸¹ Α. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 328-332.

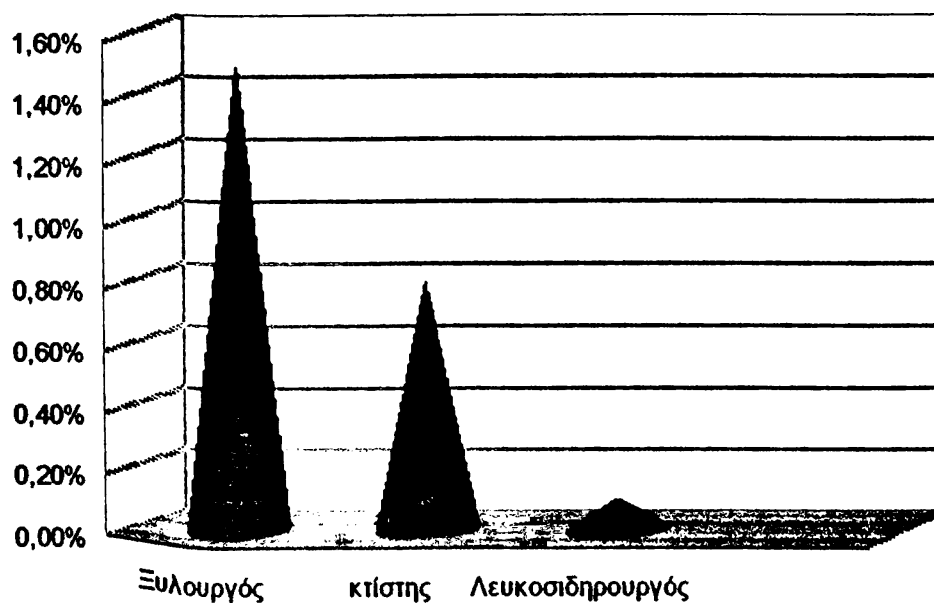
μικρής απήχησης του συγκεκριμένου επαγγέλματος στους Πρεβεζάνους δεν θα επεκταθούμε περαιτέρω για τους υδροπωλητές.

Άλλη μια κατηγορία επαγγελμάτων που σχετίζεται με το λιμάνι και τα προϊόντα που διακινούνταν μέσω αυτού είναι τα επαγγέλματα που σχετίζονται με την οικοδομή. Έτσι, μέσα από τον πίνακα 7 βλέπουμε ότι τα επαγγέλματα που σχετίζονται με την οικοδομή και τις κατασκευές γενικότερα κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950 βρίσκονταν σε χαμηλά γενικά επίπεδα. Το διάγραμμα 7 δείχνει αναλυτικότερα ότι το επάγγελμα που παρουσιάζει μια αμελητέα αύξηση είναι κατά πρώτο λόγο αυτό του ξυλουργού με 1,5% και κατά δεύτερο του κτίστη, με 0,8%, ενώ του λευκοσιδηρουργού κυμαίνεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, της τάξης του 0,1%.

Πίνακας 7¹⁸²

Αύξων αριθμός	Οικοδομές-Κατασκευές
1	Ξυλουργός=1,5%
2	Κτίστης=0,8%
3	Λευκοσιδηρουργός=0,1%

Διάγραμμα 7

Το ανωτέρω διάγραμμα μας δείχνει το ικανοποιητικό ποσοστό των Ξυλουργών που αγγίζει το 1,5%. Σε μια κοινωνία που η οικονομία της βασιζόταν κυρίως στον πυλώνα λιμάνι μέχρι το 1950 μπορούμε να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι επρόκειτο

¹⁸² Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

για μια ικανοποιητική συχνότητα ξυλουργών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ήδη από τον 18^ο αιώνα είχε αρχίσει να αναπτύσσεται το εμπόριο του ξύλου. Σημαντικό ρόλο βέβαια σε αυτό το ποσοστό δεν θα μπορούσε να υπάρξει άλλος παράγοντας παρά μόνο ο παράγοντας λιμάνι. Στο λιμάνι φορτώνονταν και ξεφορτώνονταν καθημερινά μεγάλες ποσότητες εμπορευμάτων και έτσι δινόταν η ευκαιρία στους ξυλουργούς να διαθέτουν τα προϊόντα τους στον ελλαδικό και ευρωπαϊκό χώρο. Το σωματείο τους ιδρύθηκε το 1937: <<Σύλλογος Επιπλοποιών και Ξυλουργών Πρεβέζης>>¹⁸³.

Οι εισπράξεις του λιμενικού φόρου ήταν τόσο πλούσιες από το 1930 και μετά, με την σταδιακή ανάπτυξη του λιμανιού, ώστε το Λιμενικό Ταμείο, όπως είπαμε στην αρχή του κεφαλαίου, χρηματοδοτούσε δημοτικά έργα. Αυτό είχε σαν συνέπεια την αύξηση των οικοδομικών εργασιών. Το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα αρχίζουν και γίνονται στην Πρέβεζα πολλά δημοτικά έργα, όπως της ύδρευσης¹⁸⁴, της κατασκευής της Δημοτικής Αγοράς¹⁸⁵, της ανέγερση ξενοδοχείων, εστιατορίων και της Εθνικής τράπεζας. Έτσι, η ανέγερση αυτών των οικοδομών¹⁸⁶ είχε σαν αποτέλεσμα οι χτίστες να ανέρχονται σε 37 άτομα, με ποσοστό 0,8%. Οι χτίστες ήταν αρμόδιοι ως επί το πλείστον για την ανέγερση των οικοδομών, όπως <<του ξενοδοχείου Μητρόπολις το 1932 από το Γιάννη Γεωργίου, του εστιατορίου ΗΒΗ το 1930-32 από τους Λ. Κανδυλιώτη – Μ. Κωστακιώτη, του ξενοδοχείου Νικόπολις το 1926 από τους Ηλία Κονοφάγο και Γεώργιο Τζούρο, της Εθνική τράπεζας το 1932 και του ξενοδοχείου Ακτάιον το 1937 από τους αδερφούς Φραγκισκάτου>>¹⁸⁷. Επίσης, έγιναν και άλλα μικρότερα δημοτικά έργα, όπως <<η διάνοιξη της οδού Σπηλιάδη από το Δικαστικό Μέγαρο μέχρι τη Βρυσούλα, η οποία έγινε δρόμος περιπάτου, η διαμόρφωση του και το κτίσιμο του εξάπλευρου, πέτρινου καφενείου, η επικάλυψη του Καρυδά και η κατασκευή πάνω στην κοίτη του της οδού Ιωαννίνων, τώρα Λ. Ειρήνης, μέχρι τον ΟΤΕ και της Κ. Καρυωτάκη μέχρι τη

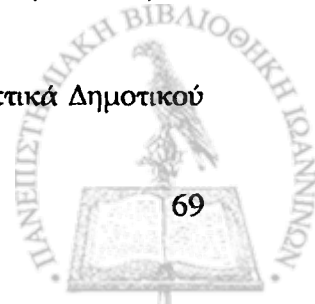
¹⁸³ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύλλογος Επιπλοποιών και Ξυλουργών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 117/1937.

¹⁸⁴ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας (7.8.1930), 15 (21.11.1949), 2 (24.2.1950), 3 (13.3.1950), 11 (1.8.1950), 15 (6.10.1950), 18 (4.12.1950), 14 (2.7.1951), 27 (6.12.1951).

¹⁸⁵ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου 6 (3.4.1939).

¹⁸⁶ Ενδεικτικά αναφέρουμε τις οικοδομές των Κατινιώτη, Μαργαράνη, Αυδίκου: Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου 17 (30.8.1938), 18 (2.9.1938), 22 (16.9.1938), 23 (26.9.1938), 14 (24.10.1949).

¹⁸⁷ Γ. Μουστάκης, Πρεβεζάνικα, σ. 297.

Οι λευκοσιδηρουργοί αποτελούσαν μονοψήφιο νούμερο αυτό το διάστημα στο δήμο Πρέβεζας, αφού μόνο 6 άτομα είναι καταγεγραμμένα στα μαθητολόγια. Κατά τις αρχές του 1930, ο τενεκές αντικατέστησε σιγά-σιγά το ξύλο ως υλικό στην κατασκευή πολλών σκευών του νοικοκυριού και του κτηνοτρόφου. Τα λυχνάρια, οι κουβάδες (τενεκέδες) για τη μεταφορά του γάλακτος, τα καζάνια, τα μπρίκια, οι γάστρες, οι καρδάρες ήταν τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης, που έφτιαχνε ο τενεκετζής (λευκοσιδηρουργός) στο τενεκετζίδικό του. Έφτιαχνε, επίσης, υδρορροές και σωλήνες για σόμπες.¹⁸⁹

Ο πίνακας 8, μας οδηγεί εν συνεχεία στο σχεδιασμό του διαγράμματος 8, που αναφέρεται στους μηχανικούς και στους τεχνίτες. Το διάγραμμα μας δείχνει αναλυτικότερα και πιο παραστατικά, ότι όλα τα επαγγέλματα βρίσκονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα, όπως του μηχανικού με 0,4%, του ωρολογοποιού με 0,3% και του ηλεκτροτεχνίτη με 0,1%. Αντίθετα, το επάγγελμα του μηχανικού αυτοκινήτων δεν φαίνεται να έχει ακμάσει ακόμα κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950 στη πόλη της Πρέβεζας.

Πίνακας 8¹⁹⁰

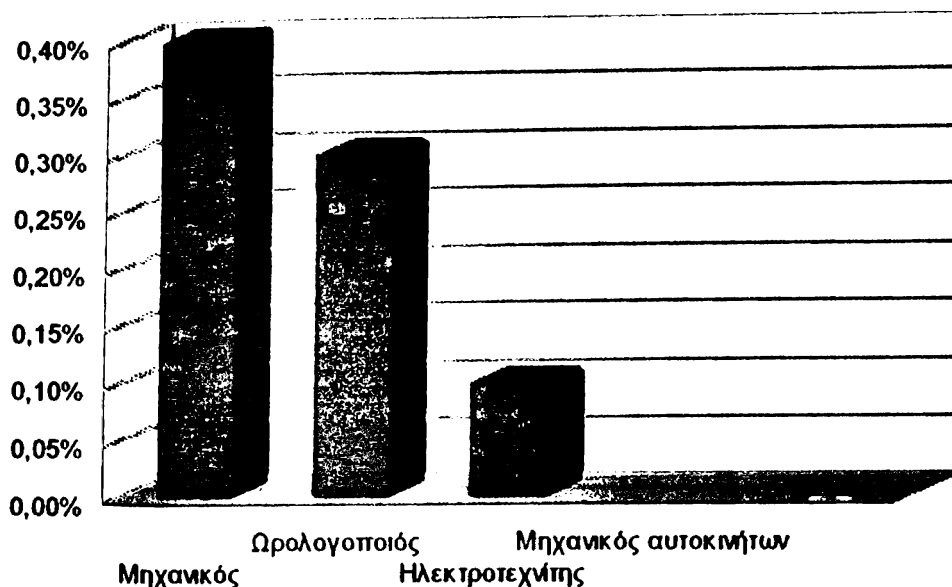
Αύξων αριθμός	Μηχανικοί-Τεχνίτες
1	Μηχανικός=0,4%
2	Ωρολογοποιός=0,3%
3	Ηλεκτροτεχνίτης=0,1%
4	Μηχανικός Αυτοκινήτων=0,0%

¹⁸⁸ Αύτ., σ. 297-298.

¹⁸⁹ Α. Ζορμπάς, ό.π., σ. 392.

¹⁹⁰ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

Διάγραμμα 8

Όπως βλέπουμε και στο διάγραμμα, στην κορυφή βρίσκονται οι μηχανικοί με 0,4%. Στην κατηγορία λοιπόν, με τους μηχανικούς και τους τεχνίτες βλέπουμε ότι οι 18 μηχανικοί υπερτερούν έναντι των άλλων επαγγελματιών. Ωστόσο, όσον αφορά το συγκεκριμένο επάγγελμα υπάρχει ένα πλήθος παραπλήσιων επαγγελματιών ή υποσυνόλων που υπάγονται στην κατηγορία αυτή. Το επίσημο σωματείο των μηχανικών με απόφαση του Πρωτοδικείου Πρεβέζης συστάθηκε το 1937 με την ονομασία: <<Ένωσις μηχανικῶν και Μηχανολόγων Πρεβέζης>>¹⁹¹.

Σε λίγο χαμηλότερο ποσοστό κυμαίνονται και οι τεχνίτες των ρολογιών δηλαδή οι ωρολογοποιοί με 0,3%¹⁹², οι οποίοι εμφανίζονται κατά ένα νούμερο λιγότεροι των μηχανικών, αφού ανέρχονται σε 17. Από κει και πέρα τα επαγγέλματα με μονοψήφια νούμερα, που δεν ήκμασαν δηλαδή ιδιαίτερα στην Πρέβεζα είναι των ηλεκτροτεχνιτών και των μηχανικών αυτοκινήτων. Οι ηλεκτροτεχνίτες αποτελούν μονοψήφιο αριθμό αφού ανέρχονται σε 6, με ποσοστό 0,1%. Το ποσοστό των ηλεκτροτεχνιτών αφορά κυρίως εργασίες γύρω από τον ηλεκτροφωτισμό της Πρέβεζας. Ο δήμος Πρέβεζας, από τους πρώτους της περιφέρειας, ανέθεσε τον ηλεκτροφωτισμό της πόλης στην ηλεκτρική εταιρία "Παύλος Βίλμερ και Σία". Μετά από δυο χρόνια απραξίας η εταιρία Βίλμερ μεταβίβασε τα δικαιώματά της στην εταιρία Ι. Γκούμας και Σία. Συνέταιροι ήταν και οι Θεοχάρης Τσόχας και Σ. Σβώλος.

¹⁹¹ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Ένωσις Μηχανικών και Μηχανολόγων Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 94/1937.

¹⁹² Προπολεμικά οι ωρολογοποιοί στην Πρέβεζα ήταν οι εξής: Μιζίκος Παναγιώτης, Τριφωνίδης Παναγιώτης. Βλ. Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 863.

Μετά τη συμφωνία αυτή η εταιρία "Ι. Γκούμας και Σία", μεταβίβασε στην εταιρία Ι. Καλημέρη όλη την εγκατάσταση, αποτελούμενη εξ' ακινήτων και διαφόρων μηχανημάτων και το προνόμιο εκμετάλλευσης του ηλεκτροφωτισμού της πόλης για μια τριακονταετία¹⁹³.

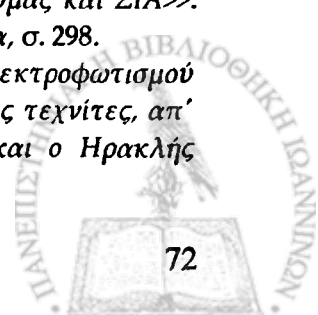
Η σύσταση της Ηλεκτρικής εταιρίας είχε σαν αποτέλεσμα να απασχολούνται όχι μόνο ηλεκτροτεχνίτες αλλά και ένα ποσοστό μηχανικών που ανέρχονταν στο 0,4%. Οι μηχανικοί ήταν περισσότεροι από τους ηλεκτροτεχνίτες, αφού σύμφωνα με τα μαθητολόγια, οι μεν πρώτοι ήταν 19 το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, έναντι 6 των δεύτερων. Οι μηχανικοί αυτοί ήταν ιδιαίτερα έμπειροι και ικανοί, διότι προέρχονταν από την εταιρία ηλεκτροφωτισμού της Κοκκινιάς του Πειραιά, που ανήκε και αυτή στον Ιωάννη Καλημέρη¹⁹⁴. Έτσι, με τον ηλεκτροφωτισμό της πόλης, το μεγαλύτερο αγαθό της τεχνολογικής εξέλιξης, βελτιώθηκαν οι συνθήκες ζωής των κατοίκων. Η εταιρία Καλημέρη μετά την ηλεκτροφώτιση προχώρησε στην κατασκευή και λειτουργία του πρώτου ηλεκτροκίνητου ελαιοτριβείου με δύο υδραυλικές πρέσες και στην κατασκευή του πυρηνελαιουργείου και σαπωνοποιείου που απασχολούσαν έναν αριθμό ηλεκτροτεχνιτών και μηχανικών¹⁹⁵.

Άλλη μία σημαντική κατηγορία επαγγελματιών με κοινό παρονομαστή τον τομέα του λιμανιού, αποτελούν οι έμποροι, οι διαμεσολαβητές και οι επιχειρηματίες, όπως παρατηρούμε από στον πίνακα 9. Το κυριότερο συμπέρασμα που μπορούμε να εξαγάγουμε από τον πίνακα αυτό, είναι το μεγάλο ποσοστό των εμπόρων που φτάνει το 13%. Από κει και πέρα υπάρχει άλλη μία κατηγορία παραπλήσιων επαγγελματιών με αυτού του έμπορου, τα οποία κινούνται σε χαμηλά επίπεδα, όπως του ζωέμπορου με 0,5%, του πράκτορα αυτοκινήτων με 0,4%, του επιχειρηματία με 0,3%, του παραλήπτη με 0,2%, του πράκτορα, του καπνέμπορου και του δερματέμπορου με 0,1%. Τα επαγγέλματα του λογιστή του εμποροϋπάλληλου και του εμποροπαραλήπτη

¹⁹³ Η μεταβίβαση των δικαιωμάτων της Ηλεκτρικής εταιρίας από τον Ιωάννη Γκούμα προς τον Ιωάννη Καλημέρη, έγινε μετά από συνεδρίαση του Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας την 28η Μαρτίου 1925: <<έγκρινει τό συμβόλαιον δι' ού έγένετο άπάντων τών δικαιωμάτων και ύποχρεώσεων τής εταιρίας Ίωάν. Γκούμα... άναγνωρίζει τόν Ίωάννη Καλημέρην ως νόμιμον διάδοχον τής εταιρίας Ι. Γκούμας και ΣΙΑ>>. Βλ. Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας, 6 (28.3.1925) Γ. Μουστάκης, Πρεβεζάνικα, σ. 298.

¹⁹⁴ Γ. Μουστάκης, Πρεβεζάνικα, σ. 298: <<Ο Ιωάννης Καλημέρης είχε και την εταιρία ηλεκτροφωτισμού της Κοκκινιάς του Πειραιά, η οποία λειτουργούσε. Από την εταιρία αυτή έφερε έμπειρους τεχνίτες, απ' αυτούς ο μηχανικός Αντώνης Κριτσώνης, ο Ιωάννης Μπουλούκος, ο Δρακόπουλος και ο Ηρακλής Χατζιγιάννης παντρεύτηκαν Πρεβεζάνες και έμειναν στην Πρέβεζα για πάντα>>.

¹⁹⁵ Αύτ., σ. 299

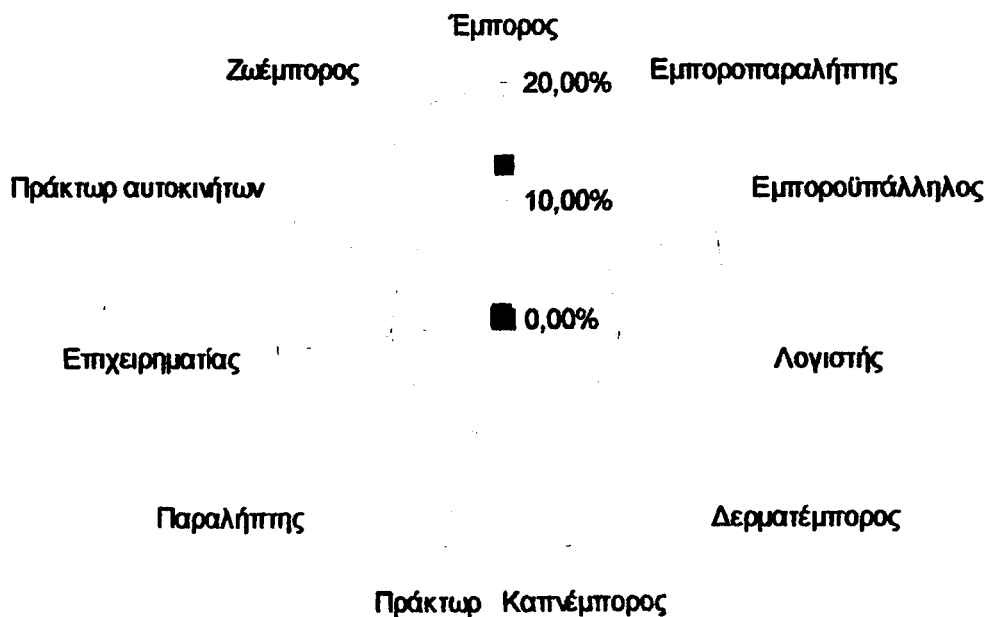

παρουσιάζουν μηδενικά ποσοστά, ένδειξη της στασιμότητας τους το συγκεκριμένο διάστημα. Η κατανομή των παραπάνω επαγγελματιών του πολεοδομικού ιστού του δήμου Πρέβεζας γίνεται εμφανέστερη μέσα από το διάγραμμα 9, όπου μπορούμε να τα παραστήσουμε με τη μορφή ενός δικτύου.

Πίνακας 9¹⁹⁶

Αύξων αριθμός	Έμποροι-Διαμεσολαβητές-Επιχειρηματίες
1	Έμπορος=13%
2	Ζωέμπορος=0,5%
3	Πράκτωρ Αυτοκινήτων=0,4%
4	Επιχειρηματίας=0,3%
5	Παραλήπτης=0,2%
6	Πράκτωρ=0,1%
7	Καπνέμπορος=0,1%
8	Δερματέμπορος=0,1%
9	Λογιστής=0,0%
10	Εμποροϋπάλληλος=0,0%
11	Εμποροπαραλήπτης=0,0%

Διάγραμμα 9

Σύμφωνα με το διάγραμμα, οι έμποροι ήταν πολλών ειδών, όπως οι έμποροι

¹⁹⁶ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

γενικού εμπορίου¹⁹⁷, οι εμπορικοί αντιπρόσωποι, δηλαδή οι παραλήπτες, και οι μικρέμποροι, όπως, οι ζωέμποροι, οι δερματέμποροι και οι καπνέμποροι¹⁹⁸. Μόνο οι έμποροι εμφανίζουν πολύ μεγάλο ποσοστό, ενώ όλα τα άλλα επαγγέλματα βρίσκονται πολύ χαμηλά, όπως αποτυπώνονται καλύτερα και μέσα από το διάγραμμα. Ο εμπορικός σύλλογος Πρέβεζας με απόφαση του Πρωτοδικείου Πρέβεζας ιδρύθηκε το 1916¹⁹⁹. Πρόκειται από τα παλαιότερα σωματεία στη Πρέβεζα και σκοπός του σωματείου ήταν η ανάπτυξη της δύναμης των εμπόρων με νόμιμα μέσα²⁰⁰. Αξίζει να σταθούμε ιδιαίτερα στους εμπόρους γιατί το μεγάλο ποσοστό που παρουσιάζουν το οποίο φτάνει το 13% έχει τις ρίζες του από τον 18^ο αιώνα περίπου. Ειδικότερα όσον αφορά τον ηπειρωτικό χώρο, η Πρέβεζα, αφού διέθετε λιμάνι ήταν φυσικό επακόλουθο να προσελκύσει πολλούς εμπόρους για τις εμπορικές τους δραστηριότητες ήδη από τον 18^ο αιώνα. Τον 19^ο αιώνα το εμπόριο στην Πρέβεζα αναπτύσσονταν ολοένα και περισσότερο γιατί εκτός από τους γηγενείς Πρεβεζάνους ευπόρους έχουμε και άλλους κυρίως από τα γύρω νησιά που ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Πρέβεζα²⁰¹. Έτσι, φτάνουμε ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, όπου οι έμποροι συνεχίζουν να παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην πόλη της Πρέβεζας. Οι έμποροι μαζί με τους παραλήπτες-οι οποίοι δούλευαν για λογαριασμό εμπόρων των Ιωαννίνων, αλλά και άλλων περιοχών- τους ζωέμπορους, τους δερματέμπορους και τους καπνέμπορους, αποτελούσαν την ανώτερη κοινωνική ομάδα της Πρέβεζας, μαζί με τους λιγοστούς επιστήμονες και τους ανώτερους κρατικούς λειτουργούς (δικαστές, δημόσιοι υπάλληλοι)²⁰² που θα εξετάσουμε στους επόμενους πίνακες. Οι έμποροι λοιπόν που ανέρχονταν σε αριθμό 562 πολιορκούσαν καθημερινά το πολεοδομικό συγκρότημα της πόλης και του λιμανιού²⁰³. Οφείλαν, ως επί το πλείστον, την ύπαρξή τους στο λιμάνι. Τα παιδιά τους έχοντας την οικονομική άνεση σπούδαζαν στο εξωτερικό.

¹⁹⁷ Ως έμποροι γενικού εμπορίου μέχρι το 1935 ήταν καταγεγραμμένοι οι Καβάγιας Γεώργιος και οι γιοί του. Βλ. Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 861.

¹⁹⁸ Για τα είδη των εμπόρων βλ. περισσότερα, Α. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 72-96.

¹⁹⁹ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρέβεζας: Εμπορικός σύλλογος Πρέβεζας με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 23/1916.

²⁰⁰ *Αύτ.*,

²⁰¹ Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 125.

²⁰² Βλ. ανωτ. υποσημ. 92.

²⁰³ Αναφέρουμε ενδεικτικά τους σημαντικότερους εμπόρους. Πρόκειται για τους Τσακαλώτο, Κοκότη, Τραβατζίκα, Χασάνη, Φονταρά, Καββάγια, Γεωργίου, Γαλανό: Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 211.

Οι μεγαλέμποροι, όπως πληροφορούμαστε από άλλους μεγαλεμπόρους της αγροτικής ενδοχώρας του νομού Πρεβέζης, χρησιμοποιούσαν αρκετές φορές το σπίτι τους σαν εμπορικό κατάστημα πολλών ειδών. Στην πρόσοψη αυτών των κτηρίων εκτός από τις δύο πόρτες, ήταν και δύο μεγάλες παραθύρες, που λέγονταν προβολές, μέσω των οποίων γίνονταν οι συναλλαγές με τους πελάτες, ιδιαίτερα με τις γυναίκες, που δεν έπρεπε να εισέρχονται στο εμπορικό. Οι έμποροι αυτοί, οι οποίοι προμηθεύονταν τα προϊόντα από το λιμάνι της Πρέβεζας, τα μετέφεραν με το δικό τους κάρο, σε άλλες περιοχές, καλύπτοντας έτσι τις ανάγκες όχι μόνο του νομού Πρεβέζης, αλλά και πολλών άλλων νομών του ελλαδικού χώρου²⁰⁴. Όμως, ο εμπορικός τους προσανατολισμός ήταν σαφέστατα προς την Ευρώπη πριν από το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Οι εμπορικές τους συναλλαγές πραγματοποιούνταν κυρίως προς την Ιταλία, όπου δύο φορές την εβδομάδα υπήρχε θαλάσσια συγκοινωνία, πέρα από τα άλλα εμπορικά καράβια²⁰⁵.

Μέσα από την αξιοποίηση των μαθητολογίων λοιπόν, βλέπουμε ότι ο δήμος Πρέβεζας κατά το διάστημα 1930-1950, αποτελείται και από άλλους μικροεμπόρους, όπως, 23 ζωέμπορους (0,5%), 7 δερματέμπορους (0,1%)²⁰⁶ και 6 καπνέμπορους (0,1%)²⁰⁷. Το λιμάνι της Πρέβεζας επομένως αποτέλεσε την βάση πολλών εμπόρων για τις εμπορικές τους δραστηριότητες (βλ. εικόνα 19), μετατρέποντας σταδιακά το λιμάνι σε κέντρο της οικονομικής ζωής της Πρέβεζας ως το 1950, διότι αρκετά επαγγέλματα εξαρτώνταν είτε άμεσα είτε έμμεσα από το λιμάνι. Οι ζωέμποροι συνήθως ήταν και δερματέμποροι, οι οποίοι ονομάζονταν αλλιώς μεταπράτες ή δερματάδες. Τα δέρματα ή τομάρια όπως λέγονταν προέκυπταν από τη σφαγή των ζώων²⁰⁸. Συνήθως αυτός που έκανε την παρεμφερή εργασία του χασάπη ή του εμπορομεσίτη ή του ζωέμπορου

²⁰⁴ Για τέτοια εμπορικά σπίτια μέσω των οποίων οι έμποροι έκαναν τις καθημερινές τους εμπορικές συναλλαγές βλ. Α. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 74-87.

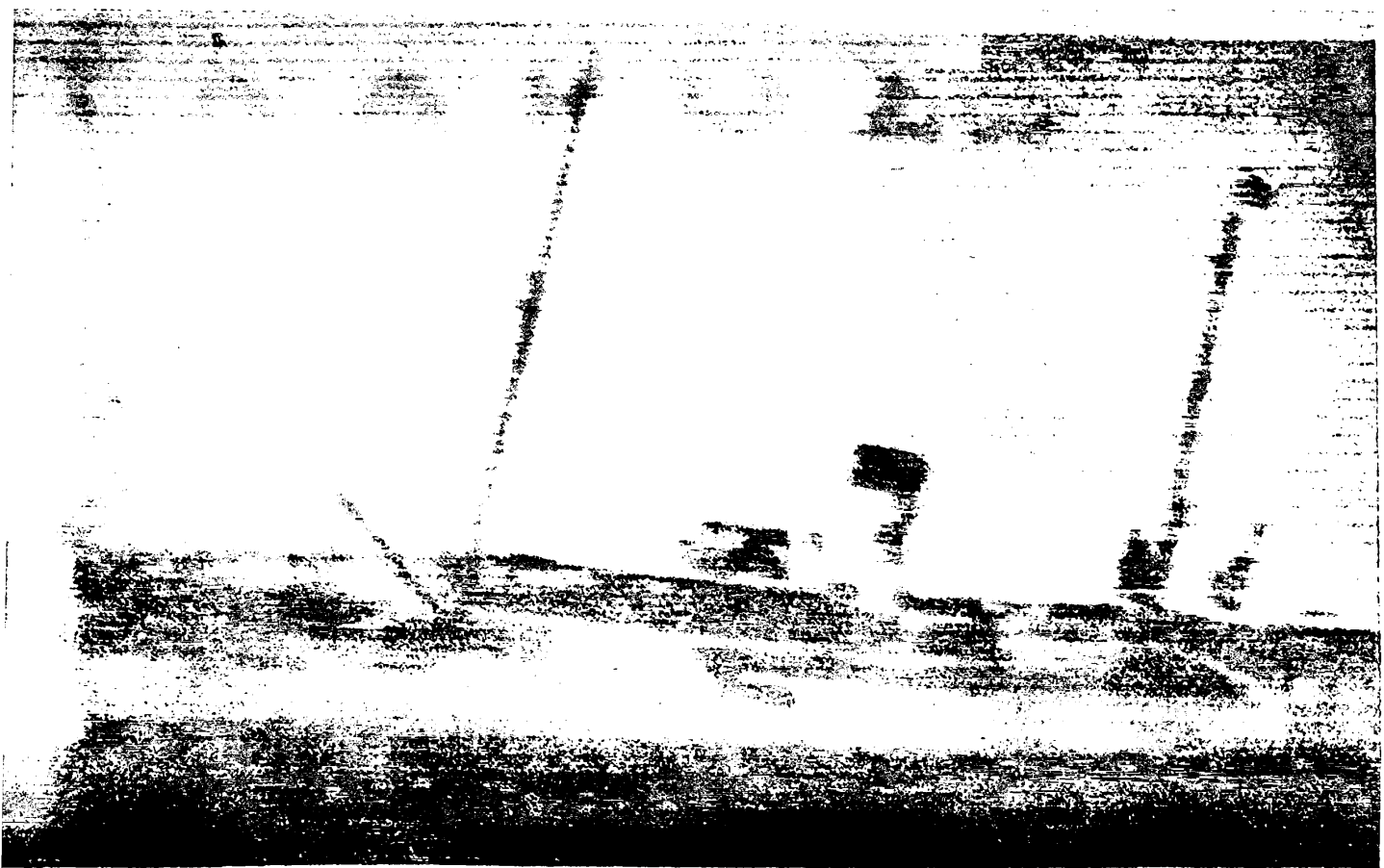
²⁰⁵ Β. Αυδίκος *ό.π.*, σ. 192-197.

²⁰⁶ Προπολεμικά οι δερματέμποροι ήταν οι εξής: Γιώτης Ιωάννης, Μπάλκος Α. Μ, Καβάγιας και Υιοί. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 861.

²⁰⁷ Προπολεμικά οι καπνέμποροι στην πόλη της Πρέβεζας ήταν οι: Κουτρούμπας Βασίλειος, Χαρμπής Ελευθέριος. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 862.

²⁰⁸ Αυτοί που είχαν τα δέρματα ειδοποιούσαν τον δερματά να περάσει από το σπίτι να τα πάρει. Αφού τα πήγαιναν στο σπίτι τους τα τέντωναν με καλάμια και τα κρεμούσαν στην αυλή τους, στις φράχτες και τα χαμηλά δέντρα για να στεγνώσουν για λίγες μέρες. Στη συνέχεια αφού αφαιρούσαν τα καλάμια τα πατούσαν με τα πόδια τους για να στρώσουν. Τέλος, έριχναν πάνω στα δέρματα χοντρό αλάτι και τα τοποθετούσαν στεγνά και τεντωμένα σε μια αποθήκη, περιμένοντας τον έμπορο να τα πουλήσουν στη συμφωνημένη τιμή: Α. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 63.

κανε και τη δουλειά του δερματέμπορου. Γι' αυτό θα αποδίδαμε την ονομασία του επαγγέλματος αυτού σε μεταπράτη ή δερματά, διότι αυτοί αγόραζαν από πρώτο χέρι τα δέρματα και τα πουλούσαν σε δερματέμπορους²⁰⁹.

Εικόνα 19: Το πλοίο Γλάρος που εκτελούσε εμπορικές δραστηριότητες.

Οι παραλήπτες, μαζί με τους εμπόρους και τους δημοσίους υπαλλήλους ανήκαν και αυτοί στην ανώτερη κοινωνική διαστρωμάτωση²¹⁰ και ήταν υπεύθυνοι μαζί με τους εκτελωνιστές για τον έλεγχο των εισαγωγών της Ηπείρου από το λιμάνι της Πρέβεζας. Οι εκτελωνιστές, συμπεριλαμβανομένων και των παραληπτών πριν τον πόλεμο, ανέρχονταν σε 16²¹¹. Οι παραλήπτες ανήκαν μαζί με τους εκτελωνιστές σε ενιαίο σωματείο, όπως είδαμε και παραπάνω²¹². Όμως, όπως και οι εκτελωνιστές και οι παραλήπτες αρχίζουν να εξαφανίζονται από τα δρώμενα του λιμανιού από το 1950 και μετά, με την αλλαγή της οικονομικής βάσης της Πρέβεζας σε αγροτική²¹³.

Οι επιχειρηματίες και γενικά οι παντός είδους επαγγελματίες όπως είπαμε ανέρχονταν στο 0,3% και αποτελούσαν τη δεύτερη επαγγελματική ομάδα στη

²⁰⁹ I. Ζιώγας, *ό.π.*, σ. 39. A. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 63.

²¹⁰ Βλ. ανωτ. υποσημ. 92.

²¹¹ Βλ. ανωτ. υποσημ. 101, 102.

²¹² Βλ. ανωτ. υποσημ. 102.

²¹³ Βλ. ανωτ. υποσημ. 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 123.

Πρέβεζα²¹⁴. Επρόκειτο για επιτηδευματίες, παντός είδους επαγγελματίες, οι οποίοι είχαν στην κατοχή τους είτε σαν κληρονομιά είτε σαν προίκα ή αγορά, ελαιοκτήματα²¹⁵. Μία τέτοια ομάδα επιχειρηματιών είναι οι πράκτορες αυτοκινήτων, οι οποίοι ανέρχονταν στο 0,4%²¹⁶. Μία ιδιαίτερη όμως περίπτωση υπήρξαν οι επιχειρηματίες Καλλιμέρη από την Ερμούπολη της Σύρου, καθώς είδαμε και παραπάνω. Οι επιχειρηματίες αυτοί εγκαταστάθηκαν στην Πρέβεζα μετά τον Μεσοπόλεμο και σύστησαν την Ηλεκτρική εταιρία, η οποία εξαγοράστηκε από τη ΔΕΗ αργότερα, στη δεκαετία του 1950. Μάλιστα, εκτός από την Ηλεκτρική εταιρία ασχολήθηκαν παράλληλα και με την ελαιοπαραγωγή²¹⁷. Η έλλειψη πείρας όμως, ο έντονος συναγωνισμός, στον οποίο οι άνθρωποι της εταιρίας δεν μπόρεσαν να αντεπεξέλθουν και η μεγάλη οικονομική κρίση, έφεραν τους αδερφούς Καλιμέρη σε δεινή οικονομική θέση, γι' αυτό το λόγο αναγκάστηκαν να πουλήσουν την Ηλεκτρική εταιρία, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα χρέη τους και στη συνέχεια εγκατέλειψαν την Πρέβεζα.

Στον πίνακα 10 κατατάσσονται τα επαγγέλματα που σχετίζονται με τις μεταφορές. Μέσω της καμπύλης του διαγράμματος 10, παρατηρούμε την ανοδική πορεία των σοφέρ-οδηγών, σε σύγκριση με τα άλλα παραπλήσια επαγγέλματα, αφού εμφανίζονται με ποσοστό 1%. Ακολουθούν οι αμαξηλάτες με 0,5%, οι καραγωγείς και οι αυτοκινητιστές με 0,3% και έπονται οι αχθοφόροι με 0,1%. Όσον αφορά τους αυτοκινητιστές αξίζει να προσθέσουμε ότι δεν επρόκειτο για ιδιοκτήτες αυτοκινήτων, διότι δεν θα ανήκαν έτσι στην κατώτερη επαγγελματική τάξη. Επομένως, επρόκειτο πιθανότατα για οδηγούς. Όλα τα συγκεκριμένα επαγγέλματα ανήκουν στην κατώτερη επαγγελματική τάξη, στην οποία γενικότερα ανήκουν όσοι προσδοκούσαν να βγάλουν μεροκάματο από το λιμάνι²¹⁸.

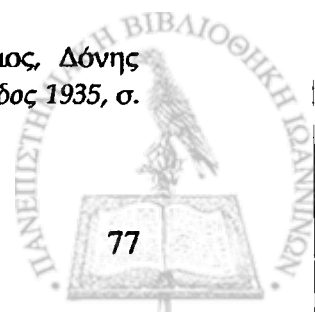
²¹⁴ Βλ. ανωτ. υποσημ. 92.

²¹⁵ Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 191.

²¹⁶ Προπολεμικά οι καταγεγραμμένοι πράκτορες αυτοκινήτων ήταν οι: Δόνος Γεώργιος, Δόνης Αθανάσιος και Υιώ και ο Τζώρτζης Κωνσταντίνος. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 361.

²¹⁷ Βλ. ανωτ. υποσημ. 195.

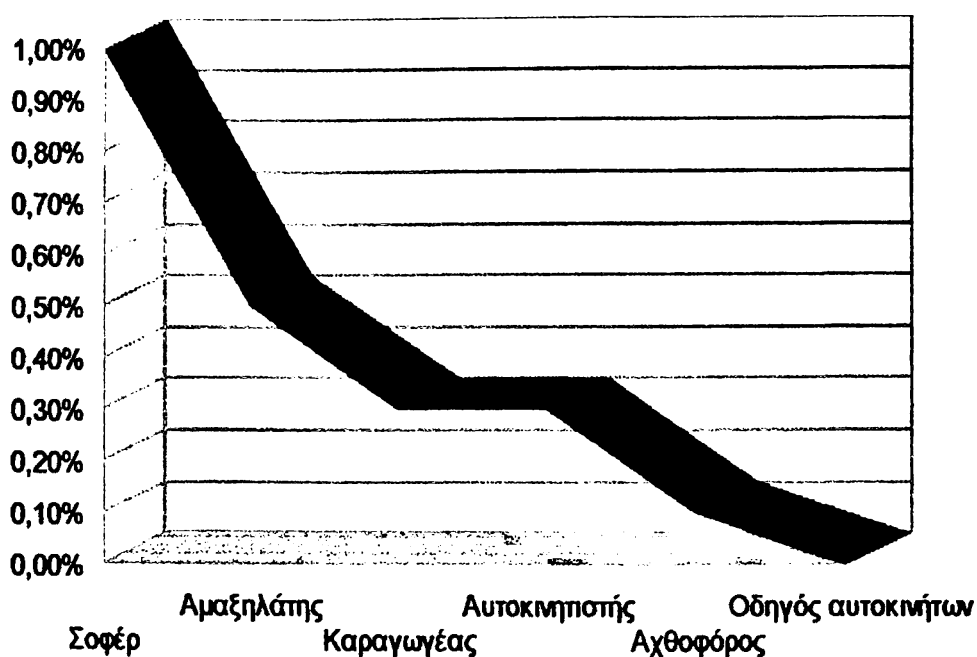
²¹⁸ Βλ. ανωτ. υποσημ. 92.

Πίνακας 10²¹⁹

Αύξων αριθμός	Μεταφορές
1	Σοφέρ=1%
2	Αμαξηλάτης=0,5%
3	Καραγωγέας=0,3%
4	Αυτοκινητιστής=0,3%
5	Αχθοφόρος=0,1%
6	Οδηγός Αυτοκινήτων=0,0%

Διάγραμμα 10

Οι σοφέρ-οδηγοί με ποσοστό 1% παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ποσοστό που οφείλεται στην εμφάνιση των πρώτων αυτοκινήτων, από το 1925 και μετά²²⁰. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση του ποσοστού των αμαξηλατών και των καραγωγέων και την αύξηση των σοφέρ-οδηγών αφενός και την εμφάνιση των αυτοκινητιστών αφετέρου. Οι αμαξηλάτες της Πρέβεζας σύμφωνα με τα μαθητολόγια (βλ. εικόνα 20) ανέρχονταν σε 22²²¹.

²¹⁹ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

²²⁰ Α. Ζορμπάς, ό.π., σ. 35.

²²¹ Οι σημαντικότεροι αμαξηλάτες ήταν οι Σίσκας Γιάννης, Νεοκλής Χάβρος, Φιφής Θεόδωρος, Δημολίτσας Θωμάς, Πολύζος Τάσος, Χριστοδούλου Νικόλαος, Χριστοδούλου Χρήστος, Καραστάθης Μιχάλης, Καραστάθης Σπύρος, Κολιαδήμας Βασίλης, Ματζαλίρας Βλάχος, Ράπτης Γιάννης: Α. Καρζής, ό.π., σ. 210.

ΜΑΘΗΤΟ

Αριθμ. Μητρώου	Όνομα μαθητού	ΤΟΠΟΣ		Ηλικία	Επάγγελμα πατρός	Χρόνος διδασχῆς	Τάξη εν διδασχῇ
		Πατρική	Επίσημη διεύθυνση				
107	Σπυρίδης Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	2/125	1915	Γεωργία	30	Σελυφωτιστής
110	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης		1922	Σελυφωτιστής	30	Σελυφωτιστής
111	Παναγιώτης Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3/112	1920	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
112	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	1164	1917	Σελυφωτιστής	"	Τριτοβάθμια
113	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3994/84	1919	Σελυφωτιστής	"	Τριτοβάθμια
114	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	9	1917	Γεωργία	"	Τριτοβάθμια
115	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	4007	1923	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
116	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	83	1922	Σελυφωτιστής	"	Τριτοβάθμια
117	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3647	1919	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
118	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	(22)	1922	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
119	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3724	1922	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
120	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης		1923	Σελυφωτιστής	"	Τριτοβάθμια
121	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3810	1921	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
122	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης		1919	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
123	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης		1922	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
124	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3903	1923	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
125	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	551	1923	Γεωργία	"	Τριτοβάθμια
126	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3485	1916	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
127	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης		1922	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
128	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3843	1922	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
129	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3113	1918	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
130	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης		1923	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
131	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	2	1919	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
132	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3978	1923	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
133	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3600	1918	Γεωργία	"	Τριτοβάθμια
134	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3678	1919	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια
135	Κωνσταντίνος Σπυρίδης Σπυρίδης	Σπυρίδης	3799	1923	Βιοπάσης	"	Τριτοβάθμια

Εικόνα 20: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1930-1938 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

Οι καραγωγείς με 0,3% συνδέθηκαν και αυτοί με τον τομέα του λιμανιού. Το επάγγελμα του καραγωγέα ή του αγωγιότη είναι ένα από τα παλιότερα επαγγέλματα της Πρέβεζας²²². Το πρώτο σωματείο των καραγωγέων ιδρύθηκε το 1933²²³ και επανασυστάθηκε το 1946 με το τίτλο: <<Σωματείο Καρραγωγέων Μεταφορών Παραλίας Πόλεως Πρεβέζης>>²²⁴. Μάλιστα, <<η ακτίνα οικονομικής δράσης του σωματείου ως τα τέλη της δεκαετίας του 1950 είχε ως κέντρο το λιμάνι και έφτανε ως τη Φιλιπιάδα και το Καναλάκι. Στη συνέχεια, το σωματείο δέχτηκε τους κλυδωνισμούς της οικονομικής κρίσης>>²²⁵. Η δουλειά του καραγωγέα ήταν να μεταφέρει με κόμιστρο και με δικό του ζώο (άλογο ή μουλάρι) διάφορα υλικά κατόπιν παραγγελίας ή συμφωνίας: [<<Μετέφεραν τα πάντα, πέτρες, ξύλα, σίδερα, τυριά, ελιές, πατάτες, τρόφιμα, ψάρια κτλ. Για το φόρτωμά τους χρησιμοποιούσαν κοφίνια, ξύλινα κασόνια τσουβάλια βαρέλια, ανάλογα με τα προϊόντα που μετέφεραν>>]²²⁶. Η οικονομική εξέλιξη όμως, έγινε μέσω της ντοματοπαραγωγής περίπου μέχρι το 1950. Οι καραγωγείς μετέφεραν τα προϊόντα τους με κάρο που τα έσερνε άλογο. Τα κάρα ήταν δίτροχα. Τα μεγαλύτερα τετράτροχα κάρα λέγονταν νταλίκες και ο οδηγός τους νταλικέρης. Η μεταφορά των προϊόντων ήταν ιδιαίτερα κοπιαστική και χρονοβόρα. Ο υποτυπώδης καρόδρομος Πρέβεζας-Ιωαννίνων ήταν μακρινός και σε κακή κατάσταση. Ειδικά όταν τα φορτωμένα κάρα, ανέβαιναν τον καρόδρομο προς Ιωάννινα στην τοποθεσία Κανέτα, ο δρόμος ήταν στενός και ανηφορικός, με αποτέλεσμα να κινδυνεύουν τόσο τα άλογα, όσο ο αναβάτης και το εμπόρευμα²²⁷.

²²² Οι Σίσκας, Κοτσοκολιός, Κολιαδήμας Τάκης, Κολιαδήμας Θανάσης, Μικρούλης, Πρίφτης Βασίλης ήταν οι πρώτοι Πρεβεζάνοι καροποιοί: Α. Καρζής, ό.π., σ. 210.

²²³ Σύλλογος ιδιοκτητών τετρατρόχων οχημάτων (χαμαλών) τελωνείου και λιμένος Πρεβέζης και με την επωνυμία Άγιος Χαράλαμπος, ημερομηνία έγκρισης 10.2.33, (αρχείο Ε.Κ.Π): <<Ιδρύεται Σύλλογος ιδιοκτητών τετραχώρων οχημάτων (χαμαλών) τελωνείου και λιμένος Πρεβέζης, με έδραν την Πρέβεζαν και με τίτλος σύλλογος ιδιοκτητών τετραχώρων οχημάτων (χαμαλών) τελωνείου και λιμένος ο άγιος Χαράλαμπος>>. Ιδρυτές ήταν οι: <<Σπυρίδων Θεοδ. Σαγανάς ή Πρόβας, Κωνσταντίνος Παν. Θαλασσινός, Χριστόφ. Νικ. Μπομποτάρης, Γεωργ. Θεοδ. Σαγανάς ή Πρόβας, Γιώτης ή Αριστ. Ηλ. Σακκάς ή Μπερετούλης, Οδυσ. Θεοδ. Σαγανάς, Γρηγ. Παν. Θαλασσινός, Βασ. Θωμάς Χελάς, Σπ. Κων. Φιλίππου ή Κομπούρας, Σωκρ. Παν. Θαλασσινός, Μιχ. Γεωργ. Μπάλης, Παν. Αναστ. Τάσσης ή Ματζαλήρας, Θεοδ. Γρηγ. Ζυγούρης, Αλεξ. Κασσούρας, Καλλήμαχος Παν. Θαλασσινός, Γρηγ. Ιωαν. Μπερετούλης>>. Βλ Α. Καρζής ό.π., σ. 215.

²²⁴ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης Σωματείο Καρραγωγέων μεταφορών παραλίας πόλεως Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 23/1946.

²²⁵ Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 149.

²²⁶ Ι. Ζιώγας, Παραδοσιακά επαγγέλματα και εποχιακές εργασίες στην παλιά Πρέβεζα, Πρέβεζα 2009, σ. 13.

²²⁷ Ι. Ζιώγας, ό.π., σ. 65-69 Α. Ζορμπάς, ό.π., σ. 78, 161-169 Γ. Μουσιώσης, Πρεβεζάνικα, σ. 121.

Το επάγγελμα του καραγωγέα άρχισε να εκλείπει από το 1925 και μετά. Ο καραγωγείς αραιώναν από τότε που άρχισαν οι απλοί χωμάτινοι δρόμοι να διαπλατώνονται και να βελτιώνονται ώστε να γίνονται βατοί στα κάρα και τις σούστες (βλ. εικόνα 21), που είχαν τη δυνατότητα να μεταφέρουν φορτία βάρους 1000-1500 κιλών. Ένας άλλος επιπρόσθετος λόγος του χαμηλού ποσοστού των καραγωγέων είναι η εμφάνιση των πρώτων αυτοκινήτων, όπως είπαμε από το 1921 και μετά. Γι' αυτό άλλωστε επικράτησε και η έκφραση <<η ρόδα έφαγε το πέταλο>>²²⁸.

Εικόνα 21: Ιππήλατη σούστα από το χωριό Θεσπρωτικό (Λέλοβα), σύμφωνα με τον Α. Ζορμπά.

Το 1950 όμως ήταν κομβικής σημασίας για το συγκεκριμένο σωματείο, όπως και για πολλά άλλα, εξαιτίας της κρίσης και της μείωσης του διαμετακομιστικού ρόλου του λιμανιού²²⁹, αλλά και λόγω εισαγωγής του αυτοκινήτου στις χερσαίες μεταφορές²³⁰. Η αντιμετώπιση της κρίσης για τους καραγωγείς ξεπεράστηκε με τη

²²⁸ Α. Ζορμπάς, ό.π., σ. 35.

²²⁹ Αγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Αύγουστος 1959 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 232, σ. 1: <<Κάτι τέτοιο συνέβη και εις την Πρέβεζαν όταν μετά την καταστροφή της παλαιάς μορφής της οικονομίας, της έμπορομεσιτικής, επιχειρήθη ή μεταβολή ταύτης εντός μικρού χρονικού διαστήματος εις γωργικήν παραγωγικήν>>.

²³⁰ Σωματείων Καρραγωγέων και Μεταφορών Παραλίας και Πόλεως Πρεβέζης, προς το Εργατοϋπαλληλικόν Κέντρον Πρεβέζης, αρ.π. 5 (23.2.68): <<Είναι γνωστή εις πάντας ή διαφέρει

αναλάβουν τη μεταφορά των λιπασμάτων, αλλά και με μεταφορά τομάτας. Αυτό είχε ως συνέπεια την προσωρινή ανάκαμψη και τη μείωση της ανεργίας, όμως οδήγησε αργότερα στην ίδρυση ενός καινούριου σωματείου αμαξοκαραγωγέων, η ίδρυση του οποίου προκάλεσε πολλούς δικαστικούς αγώνες με το προηγούμενο.

Οι αυτοκινητιστές με 0,3%, αρχίζουν και αναπτύσσονται αρχικά, ως αντιστάθμισμα της μείωσης του πόλου των καραγωγέων. Εν συνεχεία, η λειτουργία του πορθμείο Ρίου-Αντιρρίου και η κατασκευή της εθνικής οδού Αντιρρίου-Ιωαννίνων, ήταν ένας άλλος επιπρόσθετος λόγος ώστε το αυτοκίνητο να αναλάβει την πρωτοβουλία των μεταφορών, και οι αυτοκινητιστές να γνωρίζουν ιδιαίτερη ανάπτυξη²³¹.

Πέραν των ανωτέρω, υπάρχουν και κάποιες άλλες κατηγορίες επαγγελματιών, όπως οι Δικαστικοί, Νομικοί, Εκπαιδευτικοί, Νοσηλευτές, Ιερείς, Στρατιωτικοί, Δημόσιοι και Ιδιωτικοί υπάλληλοι, καθώς και οι Συνταξιούχοι, επαγγέλματα τα οποία ανήκαν στην ανώτερη επαγγελματική βαθμίδα της πόλης. Λόγω όμως, της χαμηλής συχνότητας που παρουσιάζουν τη δεδομένη χρονική περίοδο, δεν αναλύονται διεξοδικά στη παρούσα εργασία, δεδομένου ότι στην αντίθετη περίπτωση η εργασία άνευ λόγου, θα επεκτεινόταν σε πολλαπλάσιο αριθμό σελίδων.

Για τη συνέχεια ο πίνακας 11 και το διάγραμμα 11, με τη μορφή δικτύου, αναφέρονται στο δικαστικό σώμα, με τους δικαστικούς υπαλλήλους να ανέρχονται σε 0,2%, ενώ το επάγγελμα των δικαστικών κλητήρων σε μηδενικά ποσοστά. Το βασικότερο συμπέρασμα που μπορούμε να βγάλουμε από τον πίνακα αυτό, είναι η μικρή συμμετοχή των Πρεβεζάνων στην επάνδρωση του δικαστικού σώματος.

Πίνακας 11²³²

Αύξων αριθμός	Δικαστικοί
1	Δικαστικός Υπάλληλος=0,2%

την όποιαν ή τάξιν μας αντιμετώπιζει από του έτους 1949 όποτε έσταμάτησαν αί αποστολαί έφοδιών εκ του έξωτερικου. Ωσαυτος είναι γνωστόν ότι μέχρι πρότινος διά των τετραχώρων κάρρων μας μετεφέροντο εις την πόλιν μας εκ της υπαίθρου τόσον ο έλαιοκαρπός όσον και άπαντα τά είδη κηπευτικων. Δυστυχώς όμως οι καλλιεργταί μάς σήμερα, εφοδιασμένοι διά μηχανημάτων μετατρεπομένων εις μεταφορικά μέσα, διενεργούν οι ίδιοι τάς πάσης φύσεως μεταφοράς των εκ των κτημάτων εις την πόλιν και τανάπαλιν>>.

²³¹ Α. Ζορμπάς, ό.π., σ. 35 Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 105.

²³² Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

Διάγραμμα 11

Δικαστικός Υπάλληλος

■ 0,20%

0,10%

■ 0,00%

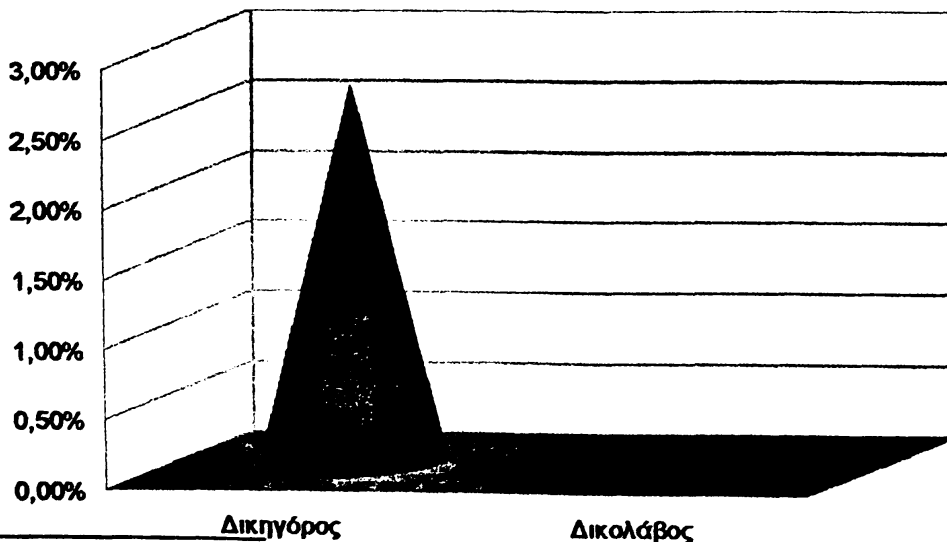
Δικαστικός Κλητήρας

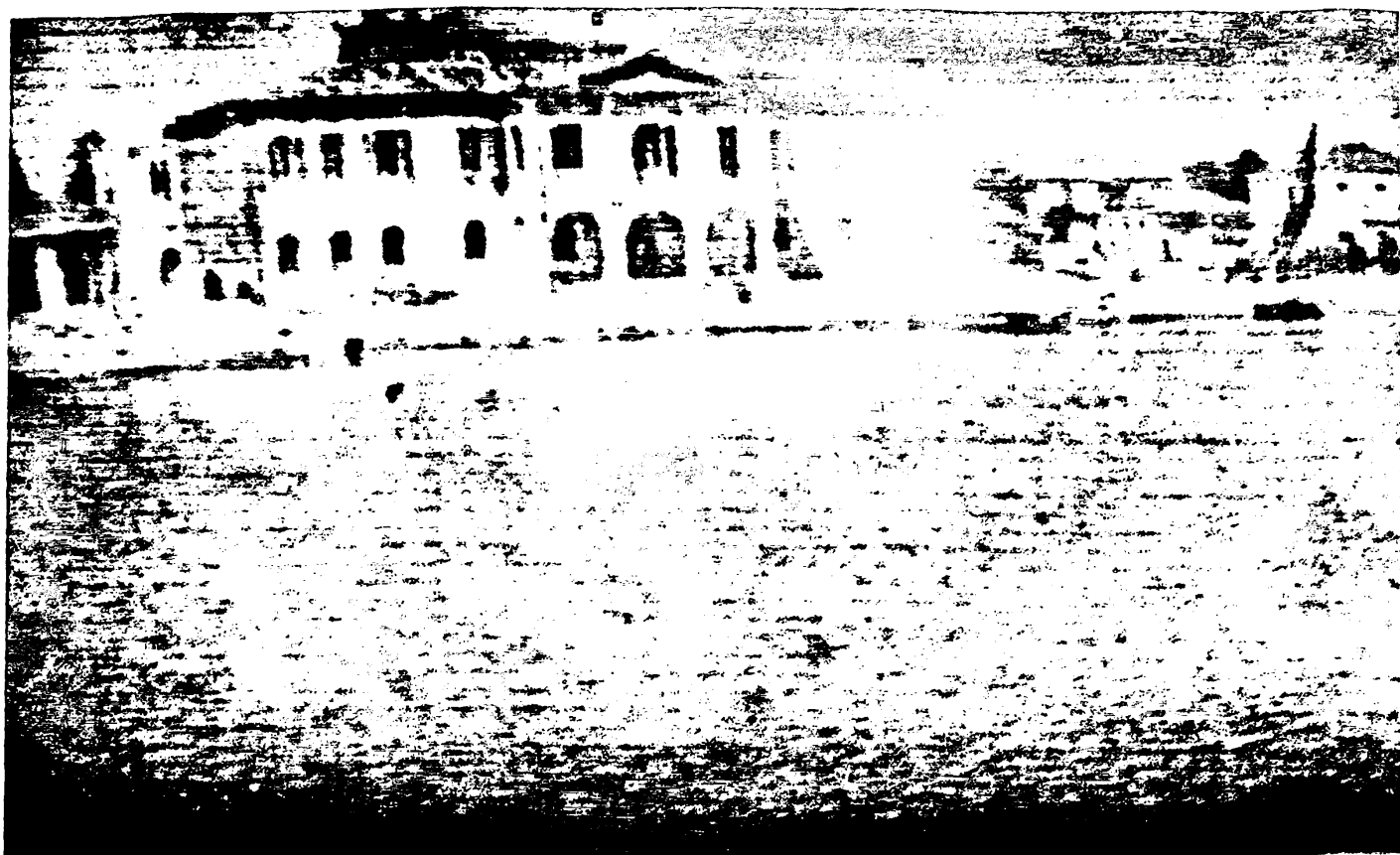
Ο πίνακας 12 αναφέρεται στο δικηγορικό σώμα (βλ. εικόνα 22). Οι δικηγόροι φαίνεται, ότι ήταν ένα ιδιαίτερα διαδεδομένο επάγγελμα στην Πρέβεζα το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, που φτάνει το 2,7%, σε αντίθεση με τους δικολάβους που κυμαίνονται σε μηδαμινά ποσοστά (βλ. διάγραμμα 12).

Πίνακας 12²³³

Αύξων αριθμός	Νομικοί
1	Δικηγόρος=2,7%
2	Δικολάβος=0,0%

Διάγραμμα 12

²³³ Αύτ.,

Εικόνα 22: Τα δικαστήρια πριν την απελευθέρωση.

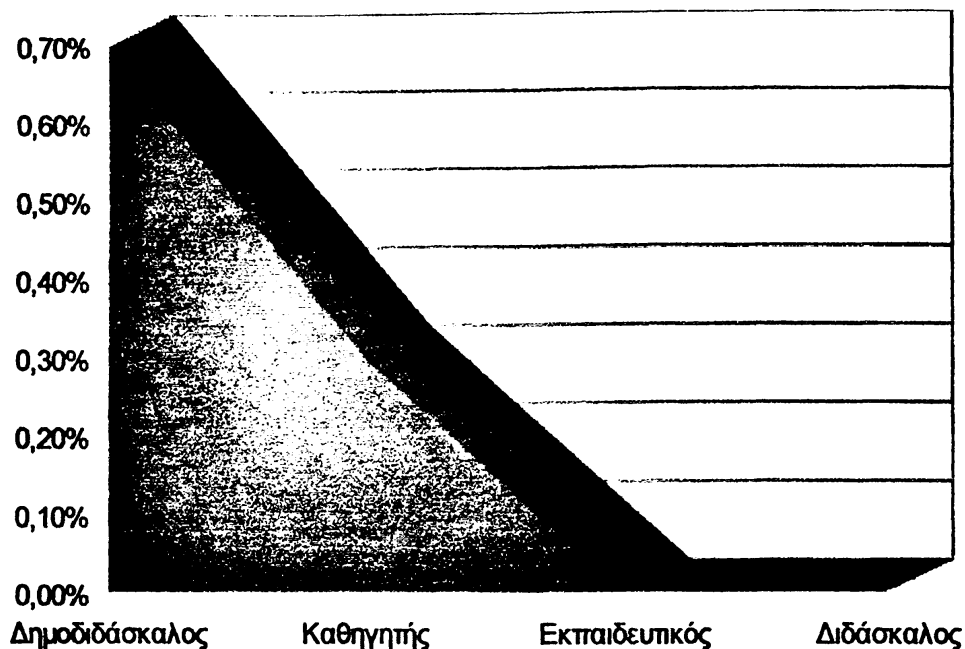
Όσον αφορά το επάγγελμα του εκπαιδευτικού δεν φαίνεται ότι βρισκόταν στην κορυφή των προτιμήσεων των Πρεβεζάνων. Αυτό αποδεικνύεται από τον πίνακα 13 και αποκρυσταλλώνεται οπτικότερα με τη μορφή του διαγράμματος 13, όπου οι δημοδιδάσκαλοι αγγίζουν το 0,7% και οι καθηγητές το 0,3%. Το σωματείο των δημοδιδασκάλων ιδρύθηκε το 1947 με την ονομασία: <<Εθνικός Σύλλογος Δημοδιδασκάλων Περιφέρειας Πρεβέζης>>²³⁴. Σκοπός του σωματείου ήταν η προαγωγή και υπεράσπιση των οικονομικών και πνευματικών δικαιωμάτων των μελών του σωματείου²³⁵. Τα μηδαμινά ποσοστά των εκπαιδευτικών και των διδασκάλων έρχονται να επιβεβαιώσουν την ανωτέρω άποψη περί μη ενασχόλησης των Πρεβεζάνων με τον εκπαιδευτικό κλάδο. Όμως, χρίζει ιδιαίτερης προσοχής το γεγονός ότι, το επάγγελμα του διδασκάλου, και του εκπαιδευτικού, δεν έχουν καμιά απολύτως διαφορά μεταξύ τους, και το πιθανότερο είναι η καταγραφή τους ως δημοδιδάσκαλοι και καθηγητές, αφού πρόκειται στην ουσία για το ίδιο επάγγελμα. Ωστόσο, στα μαθητολόγια δεν είναι σταθερή η καταγραφή τους με μία σταθερή ορολογία, αλλά διαφέρει και παρουσιάζεται με τις ανωτέρω ορολογίες των εκπαιδευτικών.

²³⁴ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Εθνικός Σύλλογος Δημοδιδασκάλων Περιφέρειας Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 51/1947

Πίνακας 13²³⁶

Αύξων αριθμός	Εκπαιδευτικοί
1	Δημοδιδάσκαλος=0,7%
2	Καθηγητής=0,3%
3	Εκπαιδευτικός=0,0%
4	Διδάσκαλος=0,0%

Διάγραμμα 13

Όσον αφορά το σύστημα υγείας στην Πρέβεζα, στην κορυφή της πυραμίδας, σύμφωνα με το διάγραμμα 14, βρίσκονταν οι ιατροί, με 1,2%, ακολουθούσαν οι φαρμακοποιοί με 0,7% και τέλος οι οδοντίατροι με τους οφθαλμιάτρους με 0,1% (βλ. πίνακα 14).

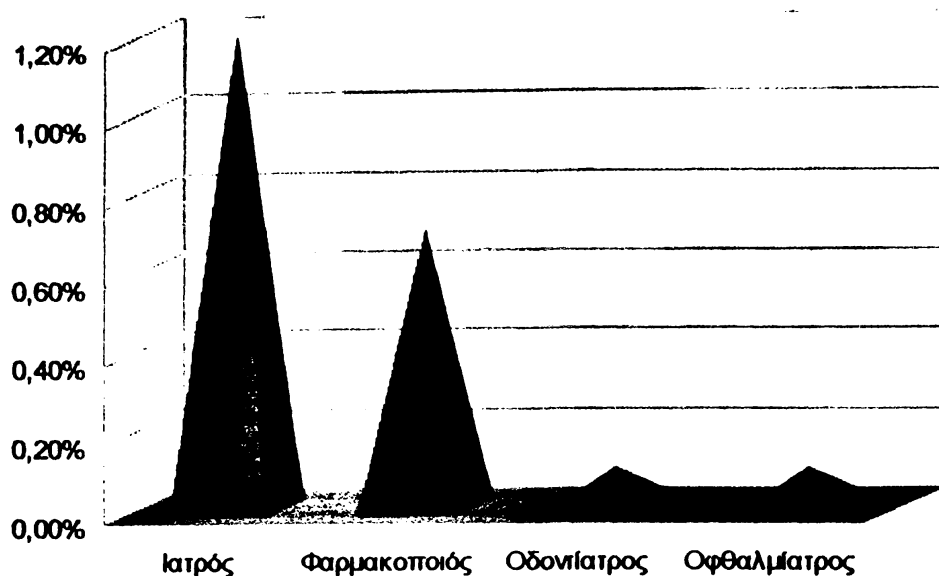
Πίνακας 14²³⁷

Αύξων αριθμός	Νοσηλευτικοί
1	Ιατρός=1,2%
2	Φαρμακοποιός=0,7%
3	Οδοντίατρος=0,1%
4	Οφθαλμιάτρος=0,1%

²³⁶ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

²³⁷ Αύτ.,

Διάγραμμα 14

Το πρώτο πρόχειρο Νοσοκομείο της Πρέβεζας έγινε το 1922 για τη θεραπεία των προσφύγων της Μικρασιατικής καταστροφής. Ωστόσο, με τη πάροδο των χρόνων το Δημοτικό Νοσοκομείο, με τις στοιχειώδεις υπηρεσίες λειτουργικές και ιατρικές. Δεν εξυπηρετούσε τις ιατρικές ανάγκες των ασθενών. Στόχος του Δήμου ήταν να κατασκευαστεί νέα οικοδομή κατάλληλη για νοσοκομείο, ώστε να διευκολύνονται και οι γιατροί και οι ασθενείς. Έτσι, με συνέλευσή του το Δημοτικό Συμβούλιο αποφάσισε ότι: <<ένεκριθη ή υπό του μηχανικού πλήρης μελέτη προς έποιστική και διαρρυθμισιν του Δημ. Κτιρίου πρώην οικοτροφείου, προς προσωρινήν στέγασιν του Δημ. Νοσοκομείου "Άγιος Κοσμάς", ως και ή προϋπολογισθήσα ταύτης δαπάνη ανερχομένη τας δραχμάς διακοσίας χιλιάδας (200.000) διά κατασκευάς συμφώνως τών υποδείξεων ταύτης>>²³⁸.

Τελικά, ύστερα από πολλές προσπάθειες, το Δημοτικό Συμβούλιο αφού ενέκρινε την αγορά εκ μέρους του δήμου του οικήματος και του οικοπέδου οι επισκευές του νέου κτιρίου τελείωσαν το καλοκαίρι του 1939 και το Νοσοκομείο μετακόμισε εκεί²³⁹. Τον άλλο χρόνο όμως κηρύχθηκε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος και το Νοσοκομείο κατεδαφίστηκε από τους ιταλικούς βομβαρδισμούς και ο τόπος έμεινε χωρίς νοσοκομείο την πολεμική περίοδο. Στις αρχές της Κατοχής σκιάδες νοσοκομείο λειτούργησε στο σπίτι της Άννας Κονκουρή - Γικόντη και αργότερα στο σπίτι του Γωργίου Κονεμένου, μέχρι να καταλήξει στην οικοδομή Κατηφόρη και το χτίσιμο

²³⁸ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας 15 (29.7.1938).

²³⁹ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας 14 (7.8.1939): <<Εγκρίνει τήν κατεδάφισιν και έκποίησιν τών έξαχθησομένων υλικών και κατακυρεί ταύτα έπ' όνόματι του τελειταίου πλειοδότου Θεοδώρου Μπάκα προσενεγκόντος τίμημα 43.500 δρχ.>>.

σύγχρονου Νοσοκομείου το 1973 στην πόλη της Πρέβεζας²⁴⁰.

Κάτω λοιπόν από αυτές τις ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες εργαζόντουσαν καθημερινά οι νοσηλευτές. Οι Ιατροί αποτελούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό με 1,2% και οι φαρμακοποιοί με 0,7%. Από κει και πέρα, οι χαμηλές αναλογίες των επαγγελματιών του οδοντίατρου και του οφθαλμιάτρου με 0,1%, αποδεικνύουν την χαμηλή προσέλευση αυτών των επαγγελματιών για τους Πρεβεζάνους.

Οι ιατροί ήταν διαφόρων ειδικοτήτων, όπως χειρουργοί, παθολόγοι, καρδιολόγοι, οδοντίατροι, γυναικολόγοι, μικροβιολόγοι. Η μελέτη των μαθητολογίων δείχνει ότι η δήμος της Πρέβεζας μεταξύ 1930-1950 διαθέτει 56 ιατρούς (1,2%). Οι σημαντικότεροι ιατροί προπολεμικά ήταν οι εξής: <<Λάζαρος Ιωσήφ (χειρουργός-παθολόγος), Λαλάκος (σχολίατρος), Κρόκος Δημήτριος (παθολόγος), Λογοθέτης Μιλτιάδης (παθολόγος), Σουμαλεύρης Αλέξανδρος (οδοντίατρος), Ππαμιχαήλ Αναστάσιος (γυναικολόγος), Νικλάμπας (γυναικολόγος), Σωτηρέλης Βασίλης (οδοντίατρος), Χριστάκης Θεόδωρος (οδοντίατρος), Γρατζούνης (οφθαμιάτρος Τραχωματικού), Ματσαϊδόνης Ευάγγελος (μικροβιολόγος), Τσαούσογλου (παθολόγος), Μάνος (παθολόγος)>>²⁴¹.

Οι φαρμακοποιοί ανέρχονταν μέχρι το 1950 σε 32 στον δήμο Πρέβεζας. Ωστόσο, μέχρι το 1935, οι Φαρμακοποιοί που ήταν καταγεγραμμένοι στην πόλη της Πρέβεζας, ανέρχονταν σε μικρότερο αριθμό²⁴². Σταδιακά όμως η αναλογία τους άρχισε να αυξάνεται και μέχρι το 1950 έφτασε το 0,7%²⁴³.

Στο πολεοδομικό συγκρότημα του δήμου λοιπόν, το χρονικό διάστημα 1930-1950 μέσα από τη μελέτη των μαθητολογίων (βλ. εικόνα 23) παρατηρούμε ότι υπήρχαν 8 οφθαλμιάτροι²⁴⁴ και 7 οδοντίατροι²⁴⁵. Πρόκειται για συχνότητες ιδιαίτερα χαμηλές για

²⁴⁰ Γ. Μουσταίσης, *Πρεβεζάνικα*, σ. 331-332.

²⁴¹ Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 206.

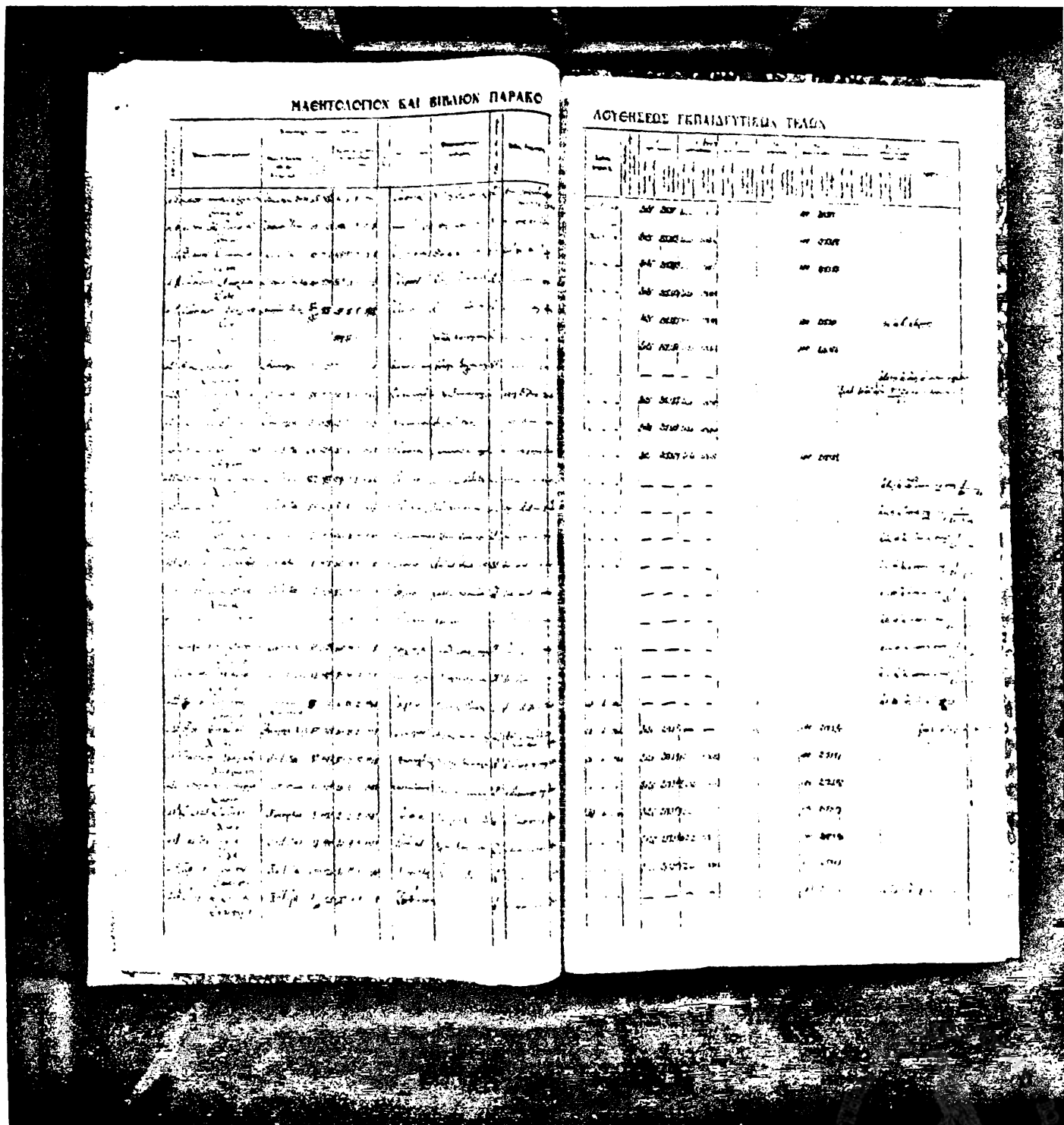
²⁴² Προπολεμικά οι Φαρμακοποιοί στην Πρέβεζα ήταν οι εξής: Αντωνάτος Σπυρίδων, Δήμας Σωτήριος, Κανέλλος Σωτήριος, Καραμουστάκης Χρήστος, Λαγός Θωμάς, Λαμπράκης Φιλήμονας. Βλ. *Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935*, σ. 863.

²⁴³ Μέχρι το 1950 τα καταγεγραμμένα Φαρμακεία ήταν των εξής: Αντωνάτου Σπύρου, Κανέλλου Σπύρου, Λαγού, Δήμα, Καραμουστάκη, Κλάπα Θανάση, Λαμπράκη, Κατινιώτη Σπυρίδωνα, Βαρζέλη Χριστόδουλου, Κόνιαρη Στυλιανού, Κοντογιάννη Αριστεΐδη, καθώς και το Δημοτικό Φαρμακείο στη κεντρική αγορά. Βλ. Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 206.

²⁴⁴ Αναφέρουμε ενδεικτικά το όνομα του οφθαλμιάτρου Γρατζούνη: Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 206.

²⁴⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε τους οδοντίατρους, Σουμαλεύρη, Σωτηρέλη Βασίλειο, Χριστάκη Θεόδωρο, Ιωαννίδη Γιάννη: Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 206.

μια εικοσαετία. Οι λόγοι της καθυστερημένης ανάπτυξης της οδοντιατρικής στη Πρέβεζα, αλλά και γενικότερα στην αγροτική ενδοχώρα του νομού, οφείλεται στην καθυστερημένη τεχνολογική ανάπτυξη, όπως ο οδυνηρός και βάρβαρος τρόπος της εξαγωγής δοντιών με μία ειδική οδοντιατρική τανάλια που επιχειρούσαν μερικοί (βλ. εικόνα 24). Το γεγονός αυτό αποθάρρυνε πολλούς ανθρώπους για τέτοιες επισκέψεις²⁴⁶. Συνεπώς, οι λόγοι αυτοί αποτελούσαν τροχοπέδη για την ανάπτυξη της οδοντιατρικής.

Εικόνα 23: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1938-1950 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

²⁴⁶ Αρκετές ήταν επίσης και οι περιπτώσεις όπου πολλοί οδοντίατροι δεν χρησιμοποιούσαν αναισθητικό και από λάθος διάγνωση καμιά φορά να μην έβγαζαν το πονεμένο δόντι, αλλά το διπλανό: Α.

Εικόνα 24: Η τανάλια των οδοντιάτρων.

Ο πίνακας 15 αναφέρεται στο χώρο της εκκλησίας και δείχνει την ενασχόληση των πρεβεζάνικου πληθυσμού με επαγγέλματα συνδεδεμένα με το χώρο της εκκλησίας. Έτσι, βλέπουμε ότι, οι ιερείς ανέρχονται στο 1% και ακολουθούν οι ιεροψάλτες με 0,3%²⁴⁷, ενώ οι νεωκόροι, επάγγελμα επίσης από τον εκκλησιαστικό χώρο, ανέρχονται στους 2²⁴⁸. Η τεθλασμένη γραμμή του διαγράμματος 15 αποτυπώνει την πορεία των επαγγελμάτων το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην Πρέβεζα.

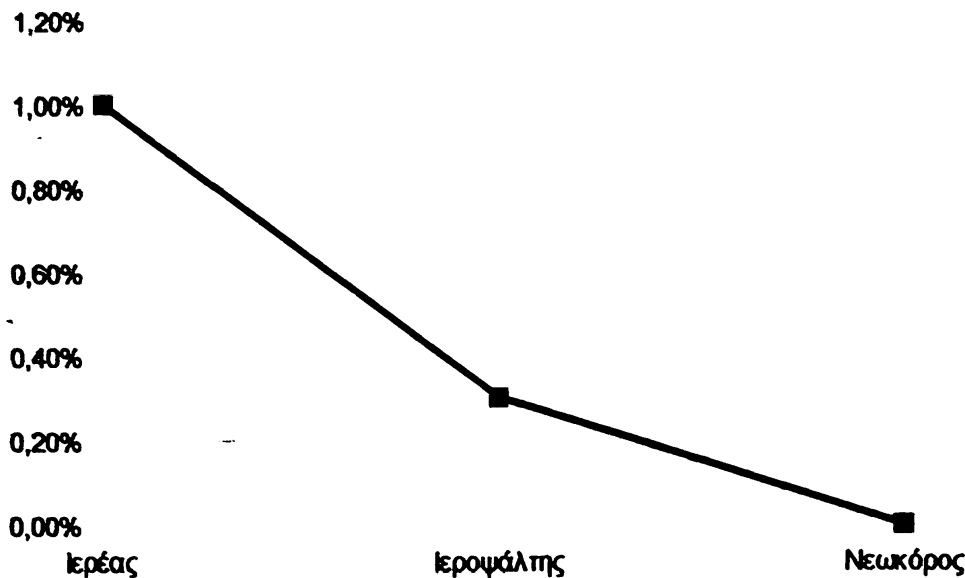
Πίνακας 15²⁴⁹

Αύξων αριθμός	Εκκλησία
1	Ιερέας=1%
2	Ιεροψάλτης=0,3%

²⁴⁷ Το σωματείο των Ιεροψαλτών συστάθηκε αργότερα το 1976 με την επωνυμία: Σύνδεσμος Ιεροψαλτών Ν. Πρεβέζης, "Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός". Βλ. Μητρώο Σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 8/1976. Σκοπός του σωματείου ήταν η ηθική, μουσική και πνευματική καλλιέργεια των μελών του σωματείου καθώς και η καλλιέργεια βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής και η αλληλοβοήθεια μεταξύ των μελών.

²⁴⁸ Οι ιερείς μαζί με τους ιεροψάλτες και τους νεωκόρους στελέχωναν τις εκκλησίες του πολεοδομικού ιστού της πόλης. Οι εκκλησίες στην Πρέβεζα το χρονικό διάστημα 1930-1950 ήταν οι εξής: Ο Άγιος Χαράλαμπος ο οποίος είναι και ο πολιούχος της πόλης, ο Άγιος Αθανάσιος, ο Άγιος Βασίλειος, ο Άγιος Ιωάννης ο Άγιος Κωνσταντίνος και Ελένη, ο Άγιος Νικόλαος και ο Άγιος Δημήτριος: Α. Καοζής, ό.π., σ

Διάγραμμα 15

Το διάγραμμα 16 εν συνεχεία μας δείχνει ότι η επαγγελματική προτίμηση των Πρεβεζάνων πέρα από το χώρο της παιδείας, της εκκλησίας και της υγείας επεκτείνεται και στα σώματα ασφαλείας το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, όπως φανερώνεται μέσα από τον πίνακα 16. Ωστόσο, τα σώματα ασφαλείας, σύμφωνα με τη μελέτη των μαθητολογίων, δεν φαίνεται να βρίσκονται στις επαγγελματικές επιδιώξεις των Πρεβεζάνων. Παρατηρούμε λοιπόν ότι ένα ποσοστό της τάξης του 0,8% αναφέρεται στους αξιωματικούς και να ακολουθούν οι αγροφύλακες με 0,2%. Οι αγροφύλακες συστάθηκαν σε σωματείο το 1975 με τον τίτλο: <<Σύλλογος Οργάνων Αγροφυλακής Περιφέρειας Αγρονομείου Πρεβέζης>>²⁵⁰. Σκοπός του σωματείου ήταν η μελέτη και η προστασία των επαγγελματικών συμφερόντων των μελών του σωματείου και η ανάπτυξη της αλληλεγγύης των μελών προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων αυτών²⁵¹.

Πίνακας 16²⁵²

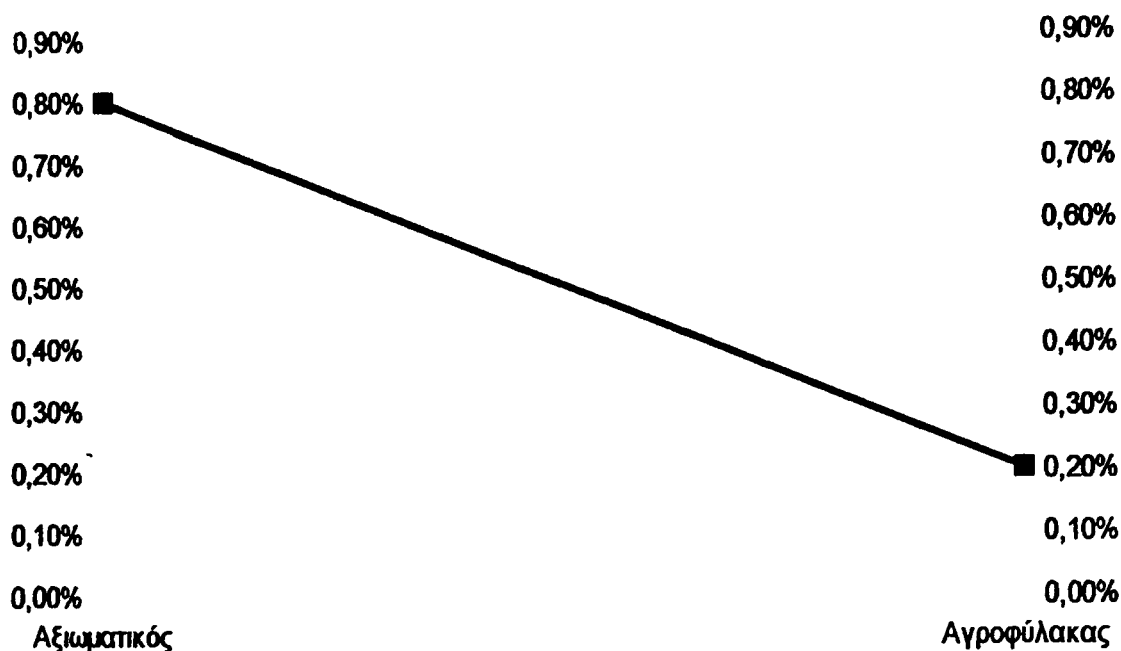
Αύξων αριθμός	Στρατιωτικοί-Σώματα Ασφαλείας
1	Αξιωματικός=0,8%
2	Αγροφύλακας=0,2%

²⁵⁰ Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης Σύλλογος Οργάνων Αγροφυλακής Περιφέρειας Αγρονομείου Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 25/1975.

²⁵¹ Αύτ.,

²⁵² Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

Διάγραμμα 16

Όσον αφορά τους αξιωματικούς μπορούμε να πούμε ότι προέρχονται ως επί το πλείστον από τις περιοχές της Μακεδονίας, Θεσσαλίας, και Κρήτης, οι οποίοι ήρθαν στην Πρέβεζα μετά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στη μεγάλη τους πλειοψηφία. Πρόκειται για στρατιώτες αξιωματικούς που παντρεύτηκαν Πρεβεζάνες και παρέμειναν στην πόλη²⁵³.

Ο πίνακας 17 αναφέρεται στους Δημοσίους υπαλλήλους. Ο πίνακας αυτός μας βοηθάει να καταλάβουμε το μικρό ποσοστό συμμετοχής του πρεβεζάνικου πληθυσμού στην διοικητική μηχανή του ελληνικού κράτους. Συγκεκριμένα, οι δημόσιοι υπάλληλοι είχαν το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στον κρατικό μηχανισμό με 1,3%. Από κει και πέρα στα μαθητολόγια (βλ. εικόνα 25) αναφέρονται και κάποιες άλλες κατηγορίες δημοσίων υπαλλήλων, που μολονότι δεν αναφέρονται με αυτή την ορολογία, εν τούτοις είναι δημόσιοι υπάλληλοι. Πρόκειται για τα εξής επαγγέλματα: το επάγγελμα του τραπεζικού υπαλλήλου με 0,8%, του ταχυδρομικού υπαλλήλου με 0,6%, του τελωνειακού υπαλλήλου με 0,5%, του ταμειακού υπαλλήλου με 0,2% και του λιμενικού υπαλλήλου με 0,1%. Επίσης, κάποιες άλλες κατηγορίες δημοσίων υπαλλήλων συμπεριλήφθησαν σε μία από τις ανωτέρω κατηγορίες, αφενός γιατί πρόκειται για παραπλήσια επαγγέλματα, αφετέρου επειδή παρουσιάζουν ιδιαίτερα αμελητέες συχνότητες. Συγκεκριμένα, πρόκειται για τους διευθυντές

²⁵³ Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 98.

τραπέζης, τους αντιπροσώπους τραπεζών²⁵⁴ και τους τραπεζικούς κλητήρες, που συμπεριλήφθησαν στους τραπεζικούς υπάλληλους, καθώς και για τους τελωνοφύλακες που συμπεριλήφθησαν στους τελωνειακούς υπάλληλους. Το διάγραμμα 17, υπό την μορφή δικτύου, μας βοηθάει να καταλάβουμε τη διασπορά των επαγγελματιών. Βλέπουμε λοιπόν, ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι αποτελούσαν ένα μικρό ποσοστό του πρεβεζάνικου πληθυσμού, λόγω του γεγονότος ότι ο βασικός οικονομικός πυλώνας της πόλης ήταν το λιμάνι. Πολλοί από αυτούς ήταν ντόπιοι αλλά και ετερόχθονες που διορίστηκαν στην πόλη, παντρεύτηκαν Πρεβεζάνες, όπως και οι στρατιώτες και παρέμειναν στην πόλη²⁵⁵.

Πίνακας 17²⁵⁶

Αύξων αριθμός	Δημόσιοι Υπάλληλοι
1	Δημόσιος Υπάλληλος=1,3%
2	Τραπεζικός Υπάλληλος=0,8%
3	Ταχυδρομικός Υπάλληλος=0,6%
4	Τελωνειακός Υπάλληλος=0,5%
5	Ταμειακός Υπάλληλος=0,2%
6	Λιμενικός Υπάλληλος=0,1%

Διάγραμμα 17

²⁵⁴. Προπολεμικά οι αντιπρόσωποι τραπεζών ήταν οι: Δόνος Γ. Α και Υιοί και Καβάγιας Γ. και Υιοί. Ενώ οι σημαντικότερες τράπεζες ήταν: η τράπεζα Αθηνών και η Εθνική. Βλ. Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 861-862.

²⁵⁵ Β. Αυδίκος, ό.π., σ. 98.

²⁵⁶ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

ΜΑΘΗΤΟΛΟΓΙΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΑΡΑΡΤΗ				ΔΟΥΧΗΡΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΩΝ ΤΕΛΩΝ																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																								
1	Α. Αλεξάνδρου Γεωργίου	Ελευθερίου	1898	1944	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529	530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558	559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587	588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616	617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645	646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674	675	676	677	678	679	680	681	682	683	684	685	686	687	688	689	690	691	692	693	694	695	696	697	698	699	700	701	702	703	704	705	706	707	708	709	710	711	712	713	714	715	716	717	718	719	720	721	722	723	724	725	726	727	728	729	730	731	732	733	734	735	736	737	738	739	740	741	742	743	744	745	746	747	748	749	750	751	752	753	754	755	756	757	758	759	760	761	762	763	764	765	766	767	768	769	770	771	772	773	774	775	776	777	778	779	780	781	782	783	784	785	786	787	788	789	790	791	792	793	794	795	796	797	798	799	800	801	802	803	804	805	806	807	808	809	810	811	812	813	814	815	816	817	818	819	820	821	822	823	824	825	826	827	828	829	830	831	832	833	834	835	836	837	838	839	840	841	842	843	844	845	846	847	848	849	850	851	852	853	854	855	856	857	858	859	860	861	862	863	864	865	866	867	868	869	870	871	872	873	874	875	876	877	878	879	880	881	882	883	884	885	886	887	888	889	890	891	892	893	894	895	896	897	898	899	900	901	902	903	904	905	906	907	908	909	910	911	912	913	914	915	916	917	918	919	920	921	922	923	924	925	926	927	928	929	930	931	932	933	934	935	936	937	938	939	940	941	942	943	944	945	946	947	948	949	950	951	952	953	954	955	956	957	958	959	960	961	962	963	964	965	966	967	968	969	970	971	972	973	974	975	976	977	978	979	980	981	982	983	984	985	986	987	988	989	990	991	992	993	994	995	996	997	998	999	1000

Εικόνα 25: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1938-1944 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

Ο πίνακας 18 αναφέρεται στους ιδιωτικούς υπαλλήλους. Το κυριότερο συμπέρασμα που εξάγεται από τον πίνακα είναι το μεγάλο ποσοστό που καλύπτουν οι υπάλληλοι με 3%. Πρόκειται για ένα μεγάλο αριθμό υπαλλήλων, 131 σε αριθμό, το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε στη Πρέβεζα. Πιθανότατα πρόκειται για υπαλλήλους γενικών καθηκόντων. Ακολουθούν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι που ανέρχονται σε 43 και αγγίζουν το 0,9%²⁵⁷. Από κει και πέρα στην λίστα των ιδιωτικών

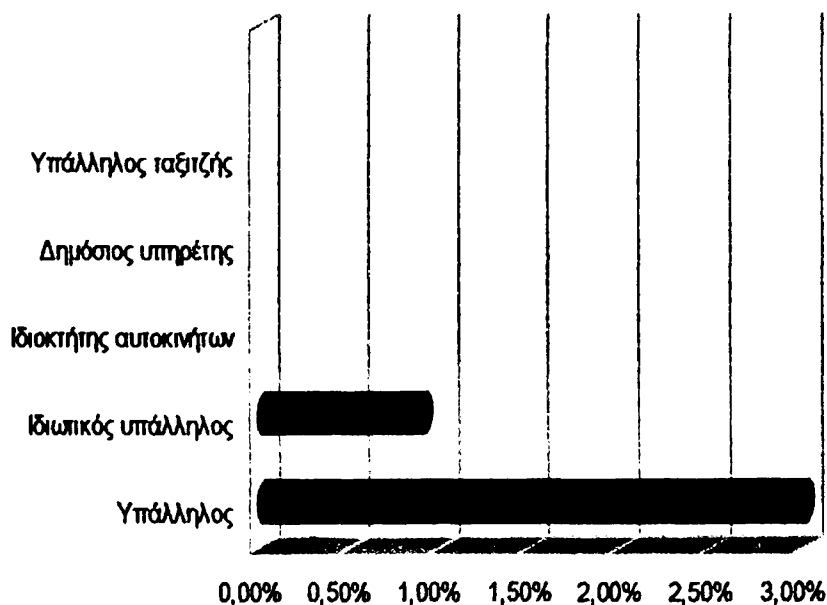
²⁵⁷ Το σωματείο των Ιδιωτικών Υπαλλήλων συστάθηκε ως σωματείο το 1972. Βλ. Μητρώο σωματείων

υπαλλήλων ανήκαν και οι δημόσιοι υπηρέτες (οι δούλοι), οι ιδιοκτήτες αυτοκινήτων (αυτοκινητιστές), καθώς και οι μισθωτοί υπάλληλοι ταξί (ταξιτζήδες), που δεν βρίσκονταν στις βασικές προτιμήσεις του πρεβεζάνικου πληθυσμού²⁵⁸. Μπορούμε να παραστήσουμε οπτικά καλύτερα τα επαγγέλματα μέσα από το διάγραμμα 18.

Πίνακας 18²⁵⁹

Αύξων αριθμός	Ιδιωτικοί Υπάλληλοι
1	Υπάλληλος=3%
2	Ιδιωτικός Υπάλληλος=0,9%
3	Ιδιοκτήτης Αυτοκινήτων=0,0%
4	Δημόσιος Υπηρέτης=0,0%
5	Υπάλληλος Ταξιτζής=0,0%

Διάγραμμα 18

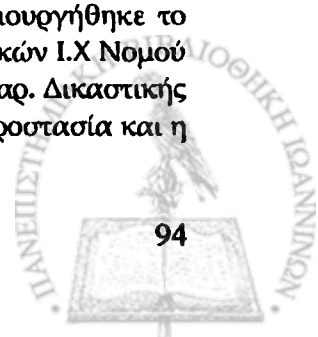

Μία άλλη κατηγορία του πρεβεζάνικου πληθυσμού που δεν εμφανίζει υψηλή συχνότητα και δεν αναλύεται διεξοδικά για τους λόγους που είπαμε παραπάνω, αποτελούν οι συνταξιούχοι, που παριστάνονται με μία τεθλασμένη καμπύλη στο διάγραμμα 19. Οι συνταξιούχοι λοιπόν, σύμφωνα με τον πίνακα 19 κάλυπταν ένα

Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σωματείο Ιδιωτικών Υπαλλήλων Νομού Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 10/1972.

²⁵⁸ Το σωματείο των ιδιοκτητών αυτοκινήτων και επιβατικών Ι.Χ είναι ενιαίο και δημιουργήθηκε το 1964. Η πλήρης τίτλος του σωματείου είναι: Σύλλογος Ιδιοκτητών Αυτοκινήτων Επιβατικών Ι.Χ Νομού Πρεβέζης, "η Νικόπολη Πρεβέζης". Βλ. Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 164/1964. Σκοπός του σωματείου ήταν η μελέτη, η προστασία και η προαγωγή των οικονομικών και επαγγελματικών συμφερόντων του σωματείου.

²⁵⁹ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

σημαντικό ποσοστό της τάξης του 1% και ακολουθούσαν οι απόστρατοι αξιωματικοί με 0,7%.

Πίνακας 19²⁶⁰

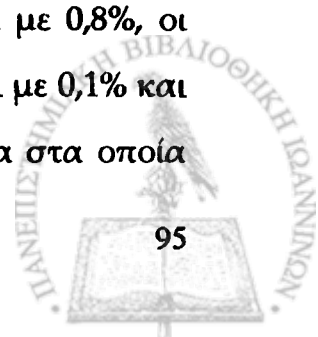
Αύξων αριθμός	Συνταξιούχοι
1	Συνταξιούχος Υπάλληλος=1%
2	Απόστρατος Αξιωματικός=0,7%
3	Συνταξιούχος Δημοδιδάσκαλος=0,0%
4	Απόστρατος Χωροφύλακας=0,0%

Διάγραμμα 19

Πέρα από τα προαναφερθέντα επαγγέλματα υπάρχουν και διάφορα άλλα επαγγέλματα, από τα οποία άλλα εμφανίζουν υψηλές συχνότητες και άλλα μικρότερες στις επαγγελματικές προτιμήσεις των Πρεβεζάνων, τα οποία αναφέρονται στον πίνακα 20. Πρόκειται για επαγγέλματα τα οποία δεν υπάγονται σε κανέναν από τους προαναφερθέντες πίνακες. Το κυριότερο συμπέρασμα που εξάγεται από τον πίνακα 20 είναι η μεγάλη συχνότητα των ορφανών που αγγίζει το 14%. Η συχνότητα αυτή μάλιστα, παρουσιάζει ανοδικές τάσεις ιδιαίτερα μετά την κατοχή και τον εμφύλιο. Ακολουθούν οι κουρείς με 1,7%, οι εργολάβοι με 0,8%, οι ξενοδόχοι με 0,4%, οι γεωπόνοι με 0,3%, οι άνεργοι με 0,2%, οι παιδονόμοι με 0,1% και οι τυπογράφοι με 0,1%. Τέλος υπάρχουν και κάποια άλλα επαγγέλματα στα οποία

²⁶⁰ Αύτ.,

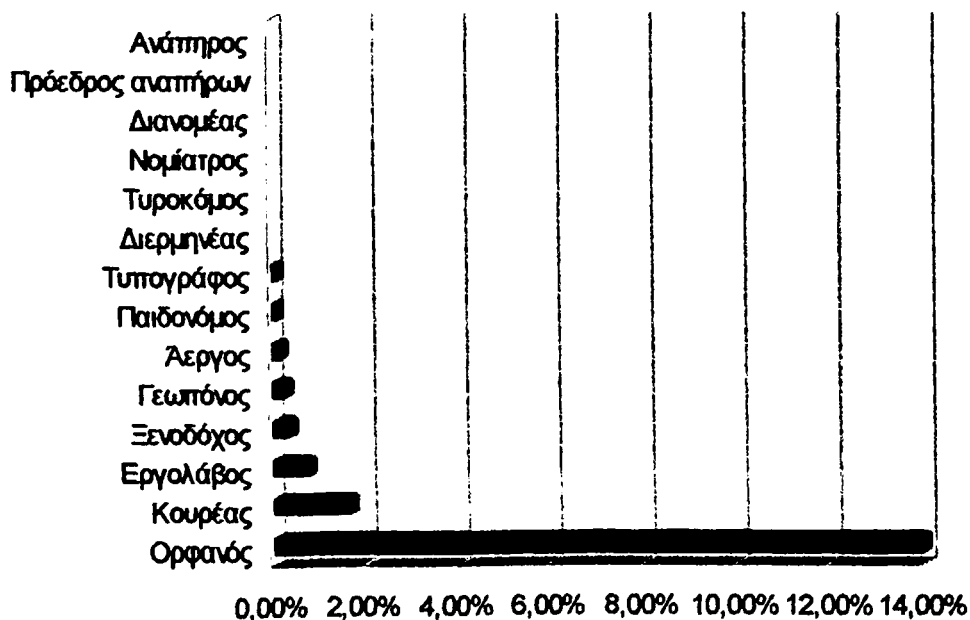

απασχολείται ένα πάρα πολύ μικρό ποσοστό του πρεβεζάνικου πληθυσμού. Μάλιστα, πρόκειται για ποσοστά ιδιαίτερα χαμηλά, που δεν αγγίζουν ούτε την μία ποσοστιαία μονάδα. Τέτοια επαγγέλματα είναι του διερμηνέα, του τυροκόμου, του νομιάτρου και του διανομέα. Όλα τα ανωτέρα επαγγέλματα μπορούμε να τα παραστήσουμε μέσα από το διάγραμμα 20, με τη μορφή ράβδων.

Πίνακας 20²⁶¹

Αύξων αριθμός	Διάφοροι
1	Ορφανός=14%
2	Κουρέας=1,7%
3	Εργολάβος=0,8%
4	Ξενοδόχος=0,4%
5	Γεωπόνος=0,3%
6	Αεργος=0,2%
7	Παιδονόμος=0,1%
8	Τυπογράφος=0,1%
9	Διερμηνέας=0,0%
10	Τυροκόμος=0,0%
11	Νομιάτρος=0,0%
12	Διανομέας=0,0%
13	Πρόεδρος Αναπήρων=0,0%
14	Ανάπηρος=0,0%

Διάγραμμα 20

²⁶¹. Αύτ.,

Το κύριο συμπέρασμα που μπορούμε να αντλήσουμε από αυτόν τον πίνακα, όπως είπαμε, είναι το μεγάλο ποσοστό των ορφανών που φτάνει το 14%, δηλαδή 607 παιδιά ήταν ορφανά, αφού το επάγγελμα του πατέρα τους στα μαθητολόγια έχει την ένδειξη ορφανός. Αυτό σημαίνει ότι είχαν χάσει τον πατέρα τους ή τη μάνα τους. Τα ορφανά παιδιά όμως, αποτελούν μια κοινωνική τάξη της Πρέβεζας και όχι επαγγελματική τάξη. Γι' αυτό άλλωστε, εντάχθηκαν στην κατηγορία "διάφορα", με την έννοια ότι σε αυτή την κατηγορία εντάχθηκαν οι κάθε λογής επαγγελματικές και κοινωνικές τάξεις της πρεβεζάνικης κοινωνίας.

Οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι Πρεβεζάνοι αλλά και οι υπόλοιποι κάτοικοι της ηπειρωτικής ενδοχώρας ήταν πάρα πολλές. Η ιστορία της επαγγελματικής δραστηριότητας των κατοίκων του δήμου Πρέβεζας, κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950 είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, δεδομένο ότι, ανέκαθεν οι Πρεβεζάνοι αυτόχθονες και ετερόχθονες έδιναν τον δικό τους αγώνα για τα προς το ζην. Το μεγάλο ποσοστό των ορφανών παιδιών μπορεί να ανιχνευτεί σε πολλά γεγονότα. Ο βασικότερος λόγος είναι η μεταπολεμική μετεμφυλιοπολεμική περίοδος. Ειδικότερα, οι πόλεμοι του παρελθόντος αλλά και ο ελληνοϊταλικός πόλεμος κατά το διάστημα που πραγματεύεται η παρούσα εργασία. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι, η Μικρασιατική καταστροφή με τις συνέπειες της, ο Γερμανο-ιταλικός πόλεμος, καθώς και ο εμφύλιος άφησαν πίσω τους πληθώρα θυμάτων και τραυματιών από την τάξη των επαγγελματιών²⁶². Οι αρπαγές των εμπορευμάτων από τα μαγαζιά τους, τα πλιατσικολογήματα και γενικά οι καταστροφές ζημίωσαν αφάνταστα τον κλάδο των επαγγελματιών. Τέλος, οι κατά καιρούς πολιτικές αστάθειες και ταραχές και οι οικονομικές κρίσεις ήταν αστάθμητοι παράγοντες που αποδιοργάνωναν τις δουλειές των επαγγελματιών.

Η Πρέβεζα στη διάρκεια του πολέμου 1940-41 δέχθηκε τους περισσότερους βομβαρδισμούς στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, με πολλά θύματα και μεγάλες υλικές ζημιές²⁶³. Η τοπική εφημερίδα Αγών περιγράφει το βομβαρδισμό της πόλης και

²⁶² Α. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 17, 33-479.

²⁶³ Οι ιταλικές βλέψεις στην Ήπειρο ήταν γνωστές από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Φανερά εκδηλώθηκαν το 1917 με την κατάληψη και κατοχή της Ηπείρου από τα ιταλικά στρατεύματα για τρεις μήνες. Οι Πρεβεζάνοι τότε αντέδρασαν δυναμικά, οι Ιταλοί εκδιώχθηκαν και η Πρέβεζα ήταν το μοναδικό κομμάτι της Ηπείρου που δεν πάτησε ελληνικός στρατός. Για τον ελληνοϊταλικό πόλεμο βλ. περισσότερο Γ. Μουστάκης, *Πρεβεζάνικα*, σ. 215-241.

τις υλικές ζημιές ως εξής: <<Σήμερα, 27 Δεκέμβρη 1940, ανήμερα τῆς γιορτῆς τοῦ Πρωτομάστορα Στεφάνου, ἡ Πρέβεζα ἔζησε ὄρες ἐφιαλτικές. Από τίς δέκα τό πρωί ὡς τίς τέσσερες τό ἀπόγευμα Ἰταλικά ἀεροπλάνα τῆ βομβαρδίζανε χωρίς σταμάτημα. Μά ἔβαλε τό χέρι του ὁ Ἅγιος καί καμιά ὀβίδα δέ χτύπησε τήν πόλιν. Πέσανε ὅλες στίς ἐλιές καί τῆ θάλασσα. Ὡς τήν ἡμέραν ἐκείνη οἱ Ἰταλοί μάς πολεμοῦσαν μέ τό γάντι. Ἄπ' τόν καιρό πού εἶχε ἐγκατασταθεῖ στόν Παντοκράτορα ἡ πυροβολαρχία μέ τά βαριά ἀντιαεροπρικά κανόνια εἶχαμε βρεῖ τήν ἡσυχία μας. Από τα δυτικά φάνηκε σχηματισμός ἀπό πέντε ἀεροπλάνα νά 'ρχεται κατά πάνω μας. Τά ἀντιαεροπορικά ἄρχισαν νά βάλουν. Μά τά ἀεροπλάνα ἦταν πολύ ψηλά. Περάσανε τό φράγμα κι ἀδειάσανε τίς μπότες τούς πάνω ἀπό τήν πόλη. Πέσανε ὅλες στή θάλασσα. Από κείνη τῆ στιγμή οἱ ἐπιδρομές δέ σταμάτησαν ὡς τό δειλινό. Ἀπότά δυτικά ἢ ἀπό τό βορρά, κύματα ἔρχονταν τά ἀεροπλάνα σε σχηματισμούς ἀπό πέντε ἢ ἀπό τρία κι ἀδειάζανε τίς μπόμπες τούς πάνω ἀπό τήν πόλη. Πῶς νά περιγράψει κανεῖς τίς ἐφιαλτικές ἐκείνες ὄρες; Τό ἀδιάκοπο μοιρολόι τῆς σειρήνας, τόν ἀγριο βόμβο τῶν ἀεροπλάνων, τά μπουμπουνητά τῶν ἀντιαεροπορικῶν, τό ἀπαίσιο σφύριγμα τῶν ὀβίδων, τούς σεισμούς τῶν ἐκρήξεων; Καί νά 'ναι τό Γυμνάσιο γεμάτο τρομαγμένο κόσμο, γέρους, γυναῖκες καί παιδιά, πού νομίζανε πῶς βρήκαν σίγουρο καταφύγιο μέσα σ' αὐτό. Σέ μιά στιγμή ἔξαλλος πετάχτηκε ἔξω ὁ Κ.Μ., ἱεροψάλτης, τρελλός ἀπό καιρό κι ἄρχισε νά κόβει ἀγριεμένες βόλτες στό προαύλιο καί νά ψέλνει τῆ νεκρώσιμη ἀκολουθία: Ὡς ἄνθος μαραίνεται καί ὡς ὄναρ παρέρχεται καί διαλύεται πᾶς ἄνθρωπος. Κερώσαμε ὅλοι. Μά τί νά τοῦ πεις, σάμπως τόθελε κι αὐτός. Κι ὕστερα ἦταν τόσο ἀλλόκοτη ἐκείνη ἡ ὠρα. Ἀφήσανε τόν τρελλό νά μάς διαβάζει ζωντανούς κι ἀπασχολήσαμε τό νού μάς – μοναδική ἀντίδραση – νά βρούνε τρόπους νά μετριάζονε τόν τρόπο τῶν γυναικοπαίδων πού κλαίγαν καί τσιρίζανε. Ὡταν ἦρθε τό δειλινό καί σταμάητσε τό κακό, ὁ διοικητής μάς, ὁ ἀλησμόνητος Περικλῆς Τόλιας, ἔκαμε φλεγματικά τόν ἀπολογισμό τῆς μάχης. Φτηνά τῆ γλυτώσαμε εἶπε, ἂν αὐτή ἡ μπόμπα ἔπεφτε μέσα στήν πόλη, δέν θα 'χε μείνει τίποτε ὀρθό>>²⁶⁴.

Ἡ πρώτη ουσιαστική, κρατική, κοινωνική πολιτική που ασκήθηκε για πρώτη φορά στην Πρέβεζα για την προστασία των ορφανών παιδιών, ήταν στα χρόνια του

²⁶⁴ Ἡ εφημερίδα Ἀγών δέν ἦταν δυνατόν να ευρεθεῖ προ του 1950. Ἐτσι τίς πληροφορίες ἀπό τήν τοπική εφημερίδα τίς παίρνουμε ἀπό ἄλλες πηγές. Βλ. Γ. Μουστάκης, Πρεβεζάνικα, σ. 221-222.

μεσοπολέμου με τη σύσταση Εθνικού Παιδικού Σταθμού για την στέγαση των ορφανών. Η αρχή όμως, έγινε από το 1923 με τη σύσταση οικοτροφείου στη Πρέβεζα για περίθαλψη των ορφανών και απόρων μαθητών²⁶⁵. Το οικοτροφείο αυτό έκλεισε λίγο προ του πολέμου. Ωστόσο στα τελευταία χρόνια προ του πολέμου εκδηλώνεται εκ νέου κρατικό ενδιαφέρον για το παιδί. Έτσι, <<άνεκοινώθη τό υπ' αριθ. 105835/8-8-38 έγγραφον του Υπουργείου Κρατικής Υγιεινής τῆς Ἀντιλήψεως καί του ἀριθμόν πρὸς τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην δι' ἰον γνωρίζει τὴν ἐν Πρεβέζῃ σύστασιν Ἐθνικοῦ Παιδικοῦ Σταθμοῦ διοικουμένον ὑπὸ 5μελοῦς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτην διὰ τὴν ἀνέγερσιν κτιρίου δρ. 500.000 ὑπὸ τόν ὁμοφίον τῆς τὴν ἴδρυσιν τοῦ Σταθμοῦ ἐγκρίνει τὴν προκήριξιν διαγωνισμοῦ δεχόμενον ἐγγράφως προσφοράς δι' οἰκόπεδα ἐντὸς τῆς πόλεως καί μέ ἕκτασιν 1200 τετραγωνικῶν μέτρων >>²⁶⁶. Επίσης, τη 14-11-1938 το Δημοτικό Συμβούλιο Πρέβεζας, ανακοίνωσε έγγραφο του Υπουργείου Πρόνοιας με το οποίο γνωστοποιούσε την απόφασή του να ιδρύσει παιδική χαρά στην Πρέβεζα, που θα λειτουργούσε ως κέντρο της Ηπείρου. Όπως σημειώνεται: <<ὑποβληθέντος καί ἀναγνωσθέντος τοῦ υπ' αριθ. ἐγγράφου ὑπουργείου Πρόνοιας καί ἀντιλήψεως περὶ ἰδρύσεως ἐν Πρεβέζῃ παιδικῆς χαρᾶς ὡς κέντρον διὰ τὴν Ἠπειρον διὰ κατασκευῆς παραπηγμάτων ἐν τῷ Δημοτ. Γηπέδῳ παρὰ τὰ Δημοτικά Λουτρά τό Συμβούλιον ὁμοφώνως ψηφίζει ὅπως ὑποβληθῇ ἐκ μέρους αὐτοῦ εὐχαριστήριον πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τηλεγράφημα διὰ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν>>²⁶⁷. Το κρατικό ενδιαφέρον για τα ορφανά εκδηλώνεται και το 1939, όταν το Δημοτικό Συμβούλιο παραχωρεῖ οικόπεδο 10 στρεμμάτων για την εγκατάσταση παιδικῶν ἐξοχῶν: <<ὁ κ. Δήμαρχος ὑπέβαλε πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τὴν ὑπ. Αριθ. 167494/38 διαταγὴν τοῦ Υπουργείου Κρατικῆς Υγιεινῆς καί Ἀντιλήψεως περὶ δωρεάν παραχωρήσεως ἐκ μέρους τοῦ Δήμου πρὸς τό πατριωτικόν ἴδρυμα Κοινωνικῆς Πρόνοιας καί Ἀντιλήψεως καί δὴ τῆς παρὰ τό Γυμναστήριον τοῦ Δήμου, ἐκτάσεως πρὸς ἐγκατάστασιν ἐκ μέρους αὐτοῦ Παιδικῶν Ἐξοχῶν>>²⁶⁸.

²⁶⁵ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας 9 (2.5.1923): <<Ὁ Δήμαρχος στή συνεδρία τῆς 2-5-1923 ἀνακοίνωσε στό δημοτικό συμβούλιο τη 49074 διαταγὴ του ὑπουργείου τῆς Υγιεινῆς Πρόνοιας καί Ἀντιλήψεως, περὶ προκαλέσεως ΒΔ γιὰ τὴν ἴδρυση οικοτροφείου ἀρρένων πρὸς περίθαλψη τῶν ὀρφανῶν καί ἀπόρων μαθητῶν τῆς Νομαρχίας Πρεβέζης καί παρακαλεῖται ὁ Δήμαρχος νά φροντίσει γιὰ τὴν ἐξεύρεση καταλλήλου οἰκήματος>>.

²⁶⁶ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας 22 (16.9.1938).

²⁶⁷ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας 29 (14.11.1938).

²⁶⁸ Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου Πρέβεζας 6 (3.4.1939).

Παρατηρώντας το διάγραμμα βλέπουμε ότι ακολουθούν οι κουρείς με 1,7%. Τα περισσότερα κουρεία στο διάστημα που εξετάζουμε βρίσκονται στη Δημοτική αγορά της πόλης. Οι κουρείς ανέρχονται σε 76. Το σωματείο των κουρέων πήρε σάρκα και οστά επίσημα το 1926 με τη σύστασή του από το πρωτοδικείο Πρέβεζας με το τίτλο: <<Συντεχνία κουρέων Πρεβέζης>>²⁶⁹. Τα σημαντικότερα κουρεία ήταν των: <<Αντρέα Απέργη, Κυριάκου Βέσκα, Φώτη Απέργη, Δημ. Καπέλτου, Σταύρου Κίκερη, Παν. Καραστάθη, Γιώργου Μανόπουλου, των αδερφών Τσαίμου, του Θανάση Διγόνη>>²⁷⁰.

Μετά τους κουρείς βλέπουμε να ακολουθούν οι εργολάβοι, με συχνότητα 0,8%(35), οι οποίοι αναλάμβαναν τα δημόσια και ιδιωτικά έργα της πόλης. Το σωματείο τους ιδρύθηκε το 1945 με την ονομασία: <<Σύνδεσμος Έργολάβων Δημοσίων και Ίδιωτικῶν Έργων Πρεβέζης>>²⁷¹.

Εν συνεχεία ακολουθούν οι ξενοδόχοι 0,4% (19). Οι ξενοδόχοι από το 1930 και εξής αρχίζουν να αυξάνονται σταδιακά. Έτσι, μέχρι το 1950 το ποσοστό τους φτάνει το 0,4%. Η ανέγερση των ξενοδοχείων εξάλλου, συνεπαγόταν και την προσφορά θέσεων εργασίας για τους εργολάβους και οικοδόμους (χτίστες). Οι ξενοδόχοι κατά το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία μέσα από τα μαθητολόγια ανέρχονται σε 19²⁷². Το σωματείο τους συστάθηκε το 1927 με την επωνυμία: <<Σύνδεσμος Έστιατῶρων και Ξενοδόχων Ὑπνου, ὁ Ἅγιος Κοσμάς>>²⁷³. Η Πρέβεζα κατά το χρονικό διάστημα 1930-1950 φαίνεται ότι διέθετε ένα ικανοποιητικό ποσοστό ξενοδοχείων ή ξενώνων. Τα ξενοδοχεία αποτελούν την εξέλιξη των πανδοχείων ή των χανίων²⁷⁴. Η Πρέβεζα κατά το διάστημα που εξετάζουμε στην παρούσα εργασία

²⁶⁹ Μητρώο σωματείου Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Συντεχνία Κουρέων Πρέβεζας με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 58/1926.

²⁷⁰ Α. Καρζής, *ό.π.*, σ. 207.

²⁷¹ Μητρώο σωματείου Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Σύνδεσμος Εργολάβων Δημοσίων και Ίδιωτικῶν Έργων Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 8/1945.

²⁷² Ενδεικτικά αναφέρουμε τα ξενοδοχεία, "Νικόπολις" που ανεγέρθηκε το 1926, το "Μητρόπολις" που ανεγέρθηκε το 1932, και το "Ακταίον" το 1937.

²⁷³ Βλ. ανωτ. υποσημ. 167, 168.

²⁷⁴ Τα πανδοχεία ή χάνια εμφανίζονται κυρίως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας όπου οι μετακινήσεις των ανθρώπων και οι μεταφορές των αγαθών και εμπορευμάτων γίνονταν με κάρρα, ταλικές και σούστες. Οι δρόμοι ήταν σε κακή κατάσταση και τα μεταφορικά μέσα τα έσερναν άλογα. Λόγω των δύσβατων δρόμων, των μεγάλων αποστάσεων, του μεταφερόμενου φορτίου, αλλά και των δυσμενών καιρικών συνθηκών, τα υποζύγια μαζί με τους καραγωγείς, αμαξάδες και ταξιδιώτες υποχρεώνονταν να σταματούν σε συγκεκριμένα μέρη για ξεκούραση και διανυκτέρευση. Τα μέρη αυτά ονομάζονταν χάνια. Ήταν ένα οργανωμένο κτιριακό συγκρότημα που αποτελούνταν από πανδοχείο με μαγειρεία και στάβλους. Εκεί οι άνθρωποι έτρωγαν, διανυκτέρευαν και ξεκουράζονταν: Α. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 459.

αποτελούσε πόλο έλξης, όπως είδαμε, για πολλούς ανθρώπους, λόγω του διαμετακομιστικού χαρακτήρα του λιμανιού της. Ήδη, <<στην προπολεμική Πρέβεζα λειτουργούσαν 46 καφενεία, 12 μαγειρεία – οινομαγειρεία και 9 ξενοδοχεία>>²⁷⁵. Πολλοί από αυτούς λοιπόν διανυκτέρευαν σε ξενοδοχεία της πόλης για ξεκούραση και ανεφοδιασμό. Τα ξενοδοχεία αυτά προσέφεραν μεγαλύτερες ανέσεις απ' ό,τι τα χάνια ή τα πανδοχεία. Αποτελούνταν συνήθως από τρία δωμάτια, τρίκλινο, δίκλινο και μονόκλινο. Έτσι στο ξενοδοχείο λόγω της κίνησης του λιμανιού διανυκτέρευαν κάθε λογής άτομα, όπως καθηγητές, δικαστικοί, έμποροι, μικρέμποροι, εμπορομεσίτες, φοροεισπράκτορες²⁷⁶.

Από κει και πέρα η μελέτη των μαθητολογίων που εξετάζουμε, μας οδηγεί σε μια κατηγορία επαγγελμάτων, τα οποία εμφανίζουν μηδενικά ποσοστά το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στο δήμο Πρέβεζας. Αυτό σημαίνει ότι εμφανίζονται με μονοψήφιο αριθμό. Τέτοια επαγγέλματα είναι του διερμηνέα (4), του τυροκόμου (2), του νομιάτρου(1), του διανομέα(3), του προέδρου αναπήρων(1) και του ανάπηρου(1). Η πραγματικότητα όμως, είναι τελείως διαφορετική, διότι η συχνότητα αν όχι όλων, τουλάχιστον μερικών εξ αυτών, ήταν σαφώς μεγαλύτερη, απ' ότι μαρτυρούν τα μαθητολόγια, για τους λόγους τους οποίους τονίσαμε στην αρχή του κεφαλαίου. Το συμπέρασμα αυτό επαληθεύεται στην περίπτωση των τυροκόμων.

Οι τυροκόμοι (βλ. εικόνα 26) αυξήθηκαν ιδιαίτερα μετά τον Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και κυρίως με την έλευση των Συρρακιωτών και των Λευκαδιτών στη Πρέβεζα²⁷⁷. Η μελέτη των μαθητολογίων μας δείχνει ότι στο πολεοδομικό συγκρότημα που αποτελούσε το δήμο Πρέβεζας μέχρι το 1950, υπήρχαν μόνο δύο τυροκόμοι. Ωστόσο, η πραγματική ανάπτυξη της τυροκομίας στην Πρέβεζα γίνεται από το 1950 και μετά, με την μόνιμη εγκατάσταση των Συρρακιωτών. Παρόλα αυτά όμως, μέχρι το 1950 υπήρχαν και άλλοι τυροκόμοι στην πόλη της Πρέβεζας, καθώς και στην αγροτική ενδοχώρα του νομού Πρεβέζης. Επειδή, όμως, όπως τονίσαμε και στην αρχή του συγκεκριμένου κεφαλαίου, η παρούσα εργασία έχει ως βασική πηγή τα μαθητολόγια της περιόδου, δεν σημαίνει ότι οι αναλογίες των τυροκόμων το

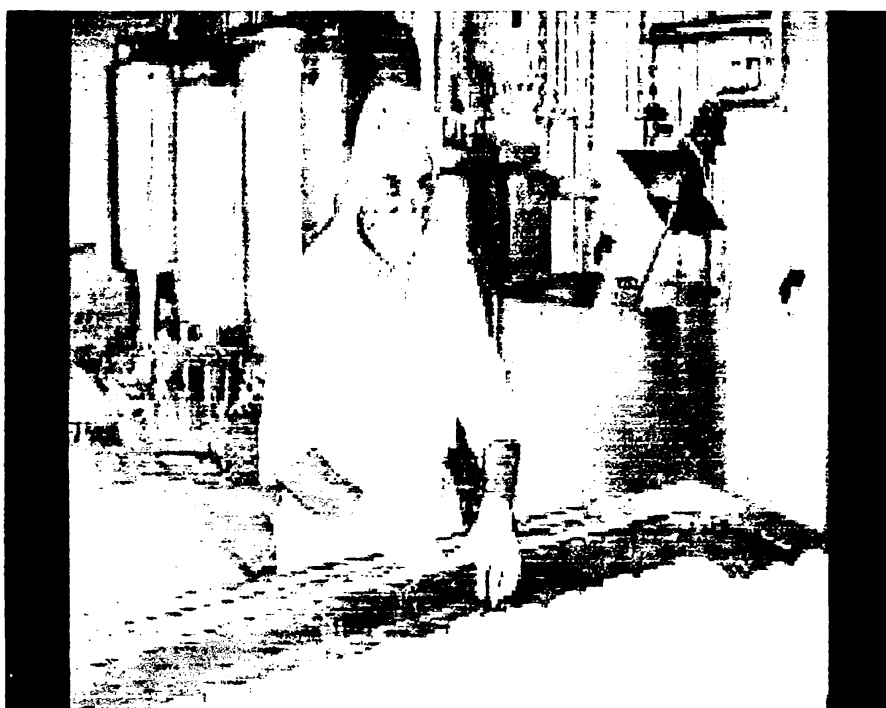
²⁷⁵ Βλ. ανωτ. υποσημ. 169.

²⁷⁶ Α. Ζορμπάς, ό.π., σ. 311.

²⁷⁷ Βλ. ανωτ. υποσημ. 71.

συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ήταν τόσο αμελητέα. Αυτό οφείλεται αφενός στο γεγονός ότι στα μαθητολόγια είναι καταγεγραμμένοι μόνον οι γονείς των παιδιών και όχι ολόκληρο το πληθυσμιακό δυναμικό της Πρέβεζας και αφετέρου στο ότι η παρούσα εργασία αφορά μόνο το δήμο Πρέβεζας και όχι ολόκληρη την αγροτική ενδοχώρα του νομού. Αυτοί λοιπόν, είναι και οι βασικότεροι λόγοι για τους οποίους οι τυροκόμοι εμφανίζονται με αμελητέα συχνότητα. Εξάλλου, άλλες πηγές κάνουν λόγο για την ύπαρξη τυρέμπορων στην πόλη της Πρέβεζας προπολεμικά²⁷⁸. Έτσι, θεωρούμε σκόπιμο, να αναλύσουμε τις προϋποθέσεις που δημιουργήθηκαν με την εγκατάσταση των Συρρακιωτών στη Πρέβεζα από το 1945 και εξής, που είχε σαν αποτέλεσμα την ταχύτατη ανάπτυξη της τυροκομίας και της κτηνοτροφίας εν γένει από το 1950 και εξής.

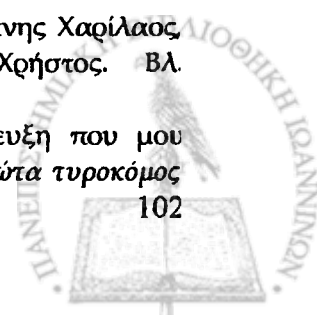

Εικόνα 26: Τυροκόμος σε σύγχρονο εργοστάσιο.

Η τυροκομία στην Ήπειρο έχει συνδεθεί με τους Βλάχους, διότι αυτοί με την τέχνη τους και το μεράκι τους και μέσω της εμπορίας των τυροκομικών προϊόντων κατάφεραν να αναπτύξουν την τυροκομία στον ηπειρωτικό χώρο. Όπως αναφέρει και ο γνωστός πληροφορητής, τυροκόμος και επιχειρηματίας Κωνσταντίνος Καράλης (βλ. εικόνα 27)²⁷⁹, ο οποίος είναι και ο ίδιος Βλάχος: <<Η τυροκομία για πολλά χρόνια ήταν

²⁷⁸. Οι τυρέμποροι προπολεμικά ήταν οι εξής: Γεώργιος Ιωάννης, Ζιάκας Μ. Ι., Καστάνης Χαρίλαος, Κουκότης Αλέξανδρος, Μακρής Θεοχάρης, Νίκας Νικόλαος, Σωτηρέλης Χρήστος. Βλ. Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, σ. 862-863.

²⁷⁹ Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο κύριος Καράλης σε προφορική του συνέντευξη που μου παραχώρησε στις 10-2-2013, πρώτα είναι τυροκόμος και μετά έμπορος: <<Εγώ είμαι πρώτα τυροκόμος

στους γνωστούς Βλάχους, αυτοί οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν, είναι λίγοι σήμερα, μεγάλη βλάχοι στην γλώσσα. Το επάγγελμα αυτό γιατί ήταν οι παλιοί τυροκόμοι, αλλά η εμπορία περισσότερο ήταν σ' αυτούς, δηλαδή σε ποσοστό είναι υπερβολή να πω το 90% πανελλαδικά και περισσότερο το 90% ήταν υπάλληλοι, δηλαδή δεν υπήρχε τυροκομείο όχι μόνο στην Ηπειρο αλλά μέχρι την Πελοπόννησο και από κει Μακεδονία που να μην είναι ο μάστορας βλάχος, ήτανε ίσως ήτανε όχι στην αδυναμία τους στο χάρισμά τους δηλαδή. Τώρα όσον αφορά για τους Συρρακιώτες δεν είναι μόνο Συρρακιώτικο αυτό, γιατί εγώ προέρχομαι από αυτό το χωριό, είναι ότι ήτανε πολλοί οι έμποροι κάποτε από το χωριό Συρράκο σε σχέση με άλλα βλαχοχώρια, πέρα από τους εμπόρους ήτανε και υπάλληλοι πάρα πολλοί. Σήμερα όμως έχει αντίθετα. Το Συρράκο δεν έχει κανένα έμπορο, αλλά έχει το διπλανό χωριό το Βαθύπεδο που προέρχεται από το Συρράκο, μόνο από εκεί έχει τώρα στην Ηπειρο Βλάχους εμπόρους>>²⁸⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γνωστών τυροκόμων αποτελούν οι Συρρακιώτες, οι οποίοι μετέφεραν την τέχνη της τυροκομίας και σε άλλες περιοχές της Ηπείρου, όπως στην Πρέβεζα. Από τους Συρρακιώτες ξεκίνησε η παραγωγή και εμπορία των τυροκομικών προϊόντων και εν συνεχεία επεκτάθηκε και στα υπόλοιπα βλαχοχώρια.

Οι Συρρακιώτες είναι μια ιδιαίτερη πληθυσμιακή ομάδα μετά τους Λευκαδίτες που αναπτύχθηκαν οικονομικά στην Πρέβεζα μετά το Δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η βιοτεχνική ακμή του ορεινού χώρου στην Ελλάδα επηρέασε και το Συρράκο, που γνώρισε σημαντική άνθιση στην <<κατασκευή τυροκομικών προϊόντων>>²⁸¹. Το Συρράκο εκμεταλλεύτηκε με τον καλύτερο τρόπο τα πολλά πρόβατα που είχε και έτσι η τυροκομία αναπτύχθηκε ιδιαίτερα χάρη στην αξιοθαύμαστη παραγωγή και της εμπορικής δραστηριότητας στην Ελλάδα και το εξωτερικό²⁸². Η άνθιση λοιπόν αυτή και μετά έγινε έμπορος. Έχω από πολύ μικρός σ' αυτή τη δουλειά, μέσα στο γάλα>>. Βλ. παράρτημα σ. 136.

²⁸⁰ Απόσπασμα από προφορική συνέντευξη του Κωνσταντίνου Καράλη. Βλ. παράρτημα σ. 140.

²⁸¹ Β. Ρόκου, <<Η ορεινή πόλη της κτηνοτροφίας, πόλη της υπαίθρου. Τρία Ηπειρωτικά παραδείγματα: Μοσχόπολη, Μέτσοβο, Συρράκο>>. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας: <<Νεοελληνική πόλη>>, Αθήνα 1985, τόμ. Α', σ. 75-82. Δ. Ψυχογιός, <<Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων>>, στο βιβλίο: ο οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων (συλλογικός τόμος), Αθήνα 1987, σ. 20. Γ. Μουστάκης, Πρέβεζα και Συρράκο, Πρέβεζα 2008, σ. 221-233.

²⁸² Τ. Στοϊανovich, <<Ο κατακτητής ορθόδοξος Βαλκάνιος έμπορος>>, στο βιβλίο: Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15^{ος}-19^{ος} αιώνας), εισαγωγή – επιμέλεια Σ. Ασοδεραχάς, μετ. Ν. Μαμαρέλη, Αθήνα 1979, σ. 310: <<Η ύπαρξη πλεονασμάτων πρώτων υλών-μαλλιά, τυρί και δέρματα- και τα επεξεργασμένα προϊόντα>>. Η Ρόκου συνδέει την εμπορευματοποίηση των προϊόντων της κτηνοτροφίας με το καθεστώς των τζελέπηδων και την αδυναμία του κράτους να εκσυγχρονίσει την οργάνωση της κτηνοτροφικής παραγωγής και τη φορολογική σκληρότητα, που οδηγεί το σύστημα σε αδιέξοδο: Β.

Εικόνα 27: Στα αριστερά ο βλάχος έμπορος και τυροκόμος Κωνσταντίνος Καράλης.

έφερε τους Συρρακιώτες στην Πρέβεζα²⁸³, που αποτελούσε διαμετακομιστικό κέντρο της Ηπείρου²⁸⁴. Έτσι, λοιπόν, η τυροκομία στην Πρέβεζα αναπτύχθηκε ιδιαίτερα, αφού προσέλκυσε όσους Συρρακιώτες ασχολούνταν με το εμπόριο²⁸⁵, δεδομένο ότι, λόγω της καταγωγής τους είχαν εξασφαλισμένη την προτίμηση των κτηνοτρόφων, που χρησιμοποιούσαν το χειμώνα τα βοσκοτόπια της Λάμαρης, την πεδιάδα που απλώνεται κάτω από τα ριζά του Ζαλόγκου, προς τη μεριά της Πρέβεζας²⁸⁶.

Οι τυροκόμοι Συρρακιώτες ασχολήθηκαν με τη τυροκομία και μετά τον πόλεμο του 1940. Στη διάρκεια της Κατοχής το Συρράκο δεν εξασφάλιζε την επιβίωση για τους τυροκόμους και αμέσως μετά την υποχώρηση των Γερμανών άρχισαν πάλι οι μετακινήσεις τους προς την Πρέβεζα. Το τέλος του πολέμου σημαίνει την αρχή της κατάρρευσης της υπάρχουσας οικιστικής συμπεριφοράς των τυροκόμων. Οι τυροκόμοι τώρα επιδιώκουν να έρθουν πιο κοντά στην πόλη της Πρέβεζας. Ο σπουδαιότερος λόγος που τους ωθούσε προς την πόλη, ήταν η επαγγελματική

Ρόκου, Συμβολή στη μελέτη της κοινωνίας του κτηνοτροφικού χώρου, Διδακτορική Διατριβή, Γιάννενα 1983, σ. 74-89. Βλ. επίσης και Γ. Μουστάκης, Πρέβεζα και Συρράκο, σ. 235-250.

²⁸³ Στις αρχές του 20ου αιώνα εντοπίζονται στην Πρέβεζα 130 Κουτσόβλαχοι οι οποίοι ήταν ημινομάδες. Βλ. Κ. Καραβίδας, Αγροτικά. Μελέτη Συγκριτική, Αθήνα 1978, (Φωτογραφική ανατύπωση από την έκδοση του 1931), σ. 55.

²⁸⁴ Βαγγέλης Αυδίκος, ό.π., σ. 103 κε.

²⁸⁵ Πάνος Τζιόβας, Χριστόφορος Κ. Ρίζος, ο ευεργέτης της Πρέβεζας και του Συρράκου, Ιωάννινα 2010, σ. 13-14, σ. 177.

²⁸⁶ Γ. Μουστάκης, Πρέβεζα και Συρράκο, σ. 221-233.

αποκατάσταση των παιδιών τους, φροντίδα που ταυτιζόταν με την τέχνη τους και την προοπτική να προσανατολισθούν και αυτά στην τέχνη του τυροκόμου. Η απασχόληση για τους άνδρες στο τυροκομείο είναι το κύριο επάγγελμα²⁸⁷.

Η Πρέβεζα λοιπόν προσέλκυσε αρκετούς Συρρακιώτες να ασχοληθούν με την τυροκομία διότι διέθετε αρκετές ευνοϊκές προϋποθέσεις. Πρώτο και κύριο η Πρέβεζα διέθετε αρκετά χειμωνιάτικα τυροκομεία²⁸⁸ δεδομένου ότι η κύρια απασχόληση του Συρρακιώτη της κατώτερης τάξης, αλλά και των υπόλοιπων τυροκόμων ήταν το "μπατζαριό"²⁸⁹. Όπως ισχυρίζεται ο πληροφορητής κύριος Καράλης το "μπατζαριό" ήταν το τυροκομείο της εποχής, ότι πιο πρόχειρο υπήρχε σαν στέγη δηλαδή. Συγκεκριμένα: <<Εεε την πρώτη μου ζωή την γνώρισα γύρα από το τυροκομείο, 'μπατζαριό' της εποχής, που γινόταν τότε σε κάθε χωριό, ότι πιο πρόχειρο υπήρχε σαν στέγη, χωρίς να χρειάζεται άδεια τυροκόμησης>>²⁹⁰. Οι Συρρακιώτες λοιπόν μέσω του "μπατζαριού" κατάφεραν και ανέπτυξαν ιδιαίτερα την τυροκομία στον ηπειρωτικό χώρο, διότι, <<οι κτηνοτρόφοι, πέρα από την παραγωγή τους 42.000 πρόβατα, έδωσαν από το ανθρώπινο δυναμικό τους εκατοντάδες τυροκόμων και αγωγιατών. Οι Συρρακιώτες τυροκόμοι, αργότερα όχι μόνο κάλυπταν τις ανάγκες του τυρμπορίου του Συρράκου, αλλά δούλευαν και σε άλλους εμπόρους, σε διάφορα μέρη της Ελλάδος και στο εξωτερικό>>²⁹¹. Υπήρχαν αρκετοί Συρρακιώτες έμποροι που έκαναν στάνες, αλλά και στα γύρω χωριά της Πρέβεζας ήταν περιζήτητοι²⁹².

Άλλη μία κατηγορία που εμφανίζεται στα μαθητολόγια (βλ. εικόνα 28) με μονοψήφιο νούμερο και η οποία εντάχθηκε στην κατηγορία "διάφορα", αποτελούν οι ανάπηροι, αφού στα μαθητολόγια μόνο ένας αναφέρεται ως ανάπηρος. Όπως όμως, με την περίπτωση των ορφανών, έτσι και εδώ οι ανάπηροι, αποτελούν μια κοινωνική

²⁸⁷ Για τους Συρρακιώτες τυροκόμους στην Πρέβεζα, καθώς και για την καθημερινή τους ζωή προπολεμικά και μεταπολεμικά βλ. περισσότερα Γ. Μουστάκης, *Πρέβεζα και Συρράκο*, σ. 221-233, σ. 235-250 Β. Αυδίκος, *ό.π.*, σ. 277-395.

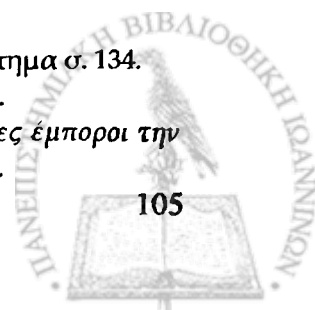
²⁸⁸ Το 1945 υπήρχε παράρτημα τυρεργατών, που ιδρύθηκε με την υπ' αριθ. 180/1935 απόφαση του πρωτοδικείου Ιωαννίνων. Ήταν μέλος του Εργατικού Κέντρου Πρέβεζας με 146 μέλη. Βλ. <<Μητρώο Εθνικού Εργατικού Κέντρου Πρεβέλης>>, αύξων αριθμός 17. Στην Πρέβεζα το σωματείο των τυροκόμων ιδρύθηκε το 1978 με την ονομασία: Σωματείο Τυροκόμων Νομού Πρεβέλης. Βλ. Μητρώο Σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέλης με αρ. δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέλης 17/1978.

²⁸⁹ Βλ. Γ. Μουστάκης, *Πρέβεζα και Συρράκο*, σ. 232 Α. Ζορμπάς, *ό.π.*, σ. 286.

²⁹⁰ Απόσπασμα από προφορική συνέντευξη του πληροφορητή κυρίου Καράλη. Βλ. παράρτημα σ. 134.

²⁹¹ Γ. Μουστάκης, <<Το τυρεμπόριο του 19^{ου} αιώνα>>, *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 12 (1986), σ. 41.

²⁹² Αύτ., σ. 43: <<Το εμπόριο του τυριού στο Συρράκο και στην Πρέβεζα, που οι Συρρακιώτες έμποροι την είχαν κέντρο των εμπορικών τους δραστηριοτήτων, έφερε οικονομική ανάπτυξη και ακμή>>.

τάξη της Πρέβεζας και όχι επαγγελματική. Ο ανάπηρος, μπορεί να ενταχθεί σε παραπάνω από μία κατηγορία επαγγέλματος, αφού εκτός από ανάπηρος, ενδεχομένως να ήταν και καπνοπώλης για να βγάλει τα προς το ζην. Διότι, <<με τους νόμους 1324/49, 1044/71 και 1043/80 κατοχυρώθηκε στους ανάπηρους και τα θύματα πολέμου το δικαίωμα εκμετάλλευσης περιπτερού ή πώλησης καπνοβιομηχανικών προϊόντων με ειδικά κρατική άδεια. Μετά το θάνατο του αδειούχου μάλιστα το δικαίωμα μεταβιβάζεται στη σύζυγο και στις άγαμες ή διαζευγμένες χωρίς εισόδημα κόρες>>²⁹³. Μαζί με τους αναπήρους με μονοψήφιο νούμερο εμφανίζεται και άλλη μία κοινωνική ομάδα, ο πρόεδρος των αναπήρων, αφού στα μαθητολόγια μόνος ένας αναγράφεται. Το σωματείο των αναπήρων ιδρύθηκε το 1931 με την ονομασία: <<Ένωση Αναπήρων και θυμάτων πολέμου Νομού Πρεβέζης>>²⁹⁴ και σκοπός του σωματείου ήταν η εξυπηρέτηση των μελών του με κάθε μέσο²⁹⁵.

ΜΑΘΗΤΟ

Α/Α	Όνομα μαθητή	Όνομα πατέρα	Όνομα μητέρας	Ηλικία	Επίσημο έγγραφο	Κατάσταση οικογενειακή	Τέλειο ή ήμισυ
1	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
2	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
3	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
4	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
5	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
6	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
7	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
8	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
9	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
10	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
11	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
12	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
13	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
14	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
15	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
16	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
17	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
18	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
19	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
20	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
21	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
22	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
23	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
24	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
25	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
26	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα
27	Αθανάσιος	Γεωργίου	Αθανάσιος	1922	1922	Αναπηρικός	Πρέβεζα

Εικόνα 28: Ενδεικτική σελίδα μαθητολογίου της περιόδου 1938-1944 από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους Νομού Πρέβεζας.

²⁹³ Α. Ζορμπάς, ό.π., υποσημ. 181, σ. 322.

²⁹⁴ Μητρώο σωματείου Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Ένωση Αναπήρων και θυμάτων πολέμου Νομού Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 122/1931.

²⁹⁵ Αύτ.,

Εν κατακλείδι λοιπόν, τελειώνοντας αυτό το κεφάλαιο, συντάξαμε έναν τελικό πίνακα ο οποίος περιλαμβάνει όλα τα παραπάνω επαγγέλματα και τις συχνότητες που ταξινομήσαμε στους πίνακες. Ο πίνακας αυτός οδηγεί στο τελικό διάγραμμα 21, στο οποίο παριστάνεται αναλυτικότερα η έκταση του ποσοστού που κάλυπτε κάθε κατηγορία επαγγέλματος στην πρεβεζάνικη κοινωνία μεταξύ 1930-1950. Μέσα από το τελικό αυτό διάγραμμα παρατηρούμε αυτό που αναλύθηκε σε όλο το συγκεκριμένο κεφάλαιο. Δηλαδή η οικονομία της Πρέβεζας κατά το διάστημα που διαπραγματεύεται η παρούσα εργασία, βασίζεται ως επί το πλείστον, στους 3 βασικότερους πυλώνες δηλαδή, λιμάνι-ελαιώνας (γεωργία)-θάλασσα και από κει και πέρα κάποια άλλα επαγγέλματα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το λιμάνι.

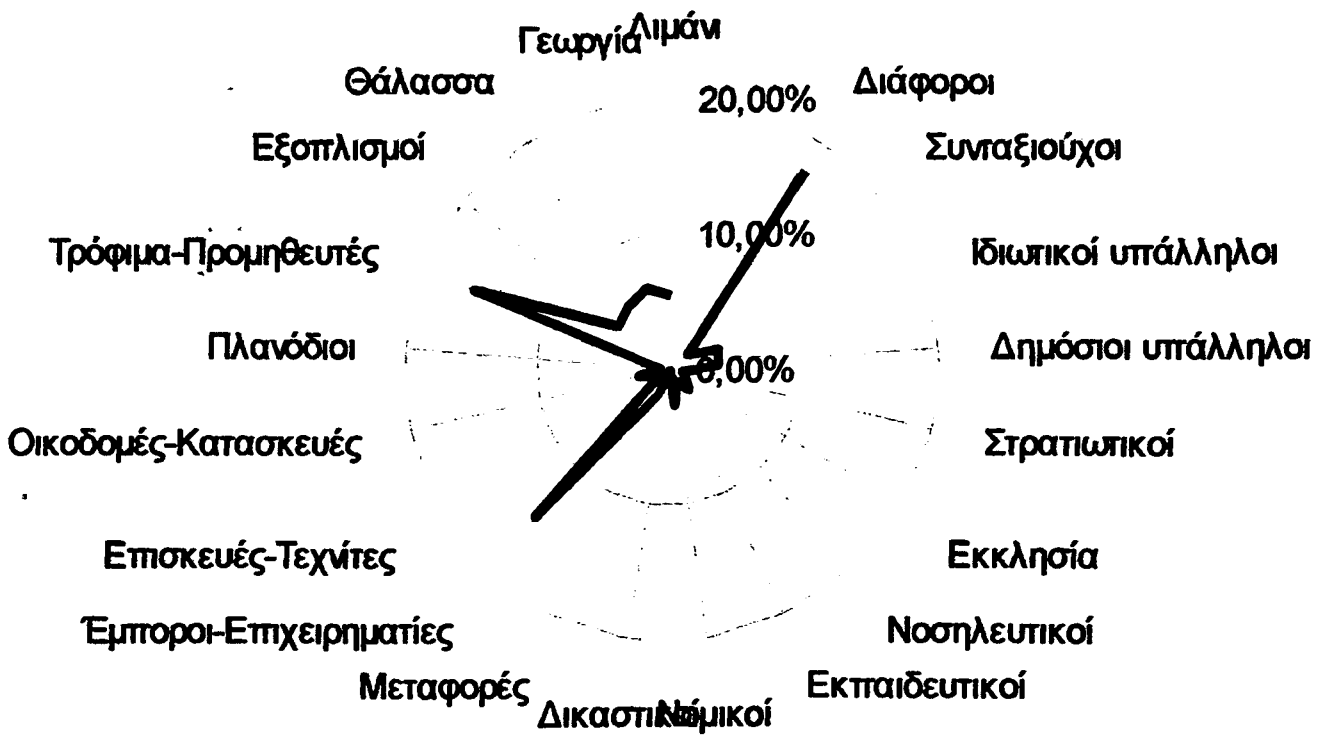
Πίνακας 21²⁹⁶

Αύξων αριθμός	Κατηγορίες επαγγελμάτων
1	Λιμάνι=5,4%
2	Ελαιώνας-Γεωργία=6,2%
3	Θάλασσα=5,6%
4	Εξοπλισμοί=5%
5	Τρόφιμα-Προμηθευτές=15,9%
6	Πλανόδιοι=0,8%
7	Οικοδομές-Κατασκευές=2,4%
8	Επισκευές-Τεχνίτες=0,8%
9	Έμποροι-Επιχειρηματίες=14,7%
10	Μεταφορές=2,2%
11	Δικαστικοί=0,2%
12	Νομικοί=2,7%
13	Εκπαιδευτικοί=1%
14	Νοσηλευτικοί=2,1%
15	Εκκλησία=1,3%
16	Στρατιωτικοί=1%
17	Δημόσιοι Υπάλληλοι=3,6%
18	Ιδιωτικοί Υπάλληλοι=3,9%
19	Συνταξιούχοι=1,7%

²⁹⁶ Βλ. ανωτ. υποσημ. 95.

20	Διάφοροι=17,6%
----	----------------

Διάγραμμα 21

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η Πρέβεζα, πόλη της Ηπείρου στην είσοδο του Αμβρακικού κόλπου, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα σχέσης χώρου και ρόλου. Η γεωγραφική θέση καθώς επίσης και οι ιστορικές συγκυρίες ανέσυραν τον προϋπάρχοντα οικισμό από την αφάνεια και τον επιφόρτισαν με ευθύνες, όσον αφορά την ευρύτερη περιοχή, γεγονός που αναδεικνύει τη διαμορφούμενη πόλη. Ο ρόλος της επηρέασε την πληθυσμιακή σύνθεση με τις μετακινήσεις του πληθυσμιακού δυναμικού αλλά και τα επαγγέλματα των κατοίκων της.

Μέσα από την παρούσα εργασία δόθηκε η δυνατότητα να τοποθετηθεί ο δήμος Πρέβεζας, απέναντι στον εαυτό του και την ευρύτερη περιοχή. Εντοπίστηκαν έτσι μέσα από τη μελέτη της Δημογραφίας του δήμου οι μεταβολές εκείνες που διαφοροποιούν τη Πρέβεζα από το 1930 έως το 1950. Η γεωγραφική θέση του χώρου της Πρέβεζας έπαιξε σημαντικό ρόλο στη δημιουργία και στην εξέλιξη του οικισμού. Τα ιστορικά γεγονότα (οθωμανική περίοδος) επέδρασαν στην εξέλιξη του οικισμού.

Η Πρέβεζα ως τις αρχές του 1950, αποτελούσε οικονομική βάση χάρη στο λιμάνι, πάνω στο οποίο στήριξε την οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική της συμπεριφορά. Αφού, το λιμάνι επηρέασε τόσο την επαγγελματική, όσο και την πληθυσμιακή σύνθεση του δήμου. Η γεωγραφική θέση της Πρέβεζας υπήρξε καθοριστικής σημασίας για τη δημιουργία και εξέλιξη του οικισμού. Τα ιστορικά γεγονότα (Βενετοκρατία, Τουρκοκρατία), διαδραμάτισαν σοβαρό ρόλο στην ανάδειξη του λιμανιού της Πρέβεζας σε διαμετακομιστικό κέντρο για όλη την Ήπειρο, Αλβανία και Αιτωλοακαρνανία. Ακριβώς αυτός ο χαρακτήρας προσδιόρισε και άλλα γνωρίσματα της πόλης. Γύρω από το λιμάνι είχαν διαμορφωθεί δύο βασικές τάξεις, οι εμπορευόμενοι, η ανώτερη τάξη, και η κατώτερη, οι εργαζόμενοι κατά βάση γύρω από το λιμάνι. Στο λιμάνι όμως στήριξαν την ύπαρξή τους και άλλοι επαγγελματίες όπως οι εκτελωνιστές, οι λεμβούχοι, οι καραγωγείς, οι εργάτες ξηράς, υπάλληλοι καφεστιατορίων και ξενοδοχείων ύπνου.

Η Πρέβεζα ως το 1950 αποτελούσε διαμετακομιστικό κέντρο της Ηπείρου, διότι άνθρωποι και προϊόντα διακινούνταν μέσα από την Πρέβεζα. Οι πίνακες που

συντάξαμε στο κεφάλαιο IV μας φανερώνουν τον κυρίαρχο ρόλο του λιμανιού ως διαμετακομιστικό κέντρο. Δεν είναι τυχαίο μάλιστα που η δεκαετία του 1940 χαρακτηρίστηκε από την αποφασιστική συμβολή του λιμανιού στην ενίσχυση των μαχόμενων δυνάμεων του ελληνικού στρατού στο μέτωπο της Ηπείρου. Το λιμάνι, όπως είδαμε μέσα από τους πίνακες, περιελάμβανε τα κύρια επαγγέλματα του λιμανιού, τα οποία υπήρχαν χάρη στο λιμάνι και μόνο. Υπήρχαν όμως και μια σειρά από άλλα επαγγέλματα, που συνέδεαν την πορεία τους με την τύχη του λιμανιού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν κάτω από άλλες συνθήκες.

Ο ελαιώνας, δημιουργήθηκε την εποχή που η Πρέβεζα βενετοκρατούνταν και εντάχθηκε στα πλαίσια της πολιτικής που ασκούσε η Γαληνοτάτη. Μάλιστα, η συλλογή της ελιάς, ήταν η βασική απασχόληση των γυναικών των κατώτερων τάξεων της πόλης αλλά και μερικών χωριών της υπαίθρου. Με την εργασία τους οι γυναίκες εξασφάλιζαν ένα απαραίτητο μεροκάματο για το νοικοκυριό τους, που τους πρόσφερε σιγουριά για την επιβίωση.

Η θάλασσα, απασχολούσε επίσης έναν ικανοποιητικό αριθμό επαγγελματιών μέσα από τα οποία ζούσαν οι Πρεβεζάνοι. Ο κεντρικός άξονας ήταν όπως είδαμε το λιμάνι και ο βασικός κορμός όσων δούλευαν σ' αυτό το λιμάνι ως λιμενεργάτες, εργάτες ξηράς, αμαξοκαραγωγείς, αχθοφόροι και γενικότερα όλοι όσοι προσδοκούσαν να βγάλουν μεροκάματο από το λιμάνι.

Ο ρόλος όμως του λιμανιού της Πρέβεζας επηρέασε και την οργάνωση του εσωτερικού χώρου αλλά και τη σύνθεση του πληθυσμού. Όλη η πόλη στηριζόταν στο λιμάνι. Έτσι, σπουδαιότερο τμήμα της πόλης ήταν αυτό, που ακουμπούσε σ' αυτό, ο κεντρικός πυρήνας. Επίσης, ο ρόλος αυτός προσείλκυσε στην πόλη πολλούς φτωχούς, που πίστευαν ότι η Πρέβεζα των υπηρεσιών θα τους εξασφάλιζε την επιβίωση. Επίσης, στην πόλη συναντάμε άτομα από την ύπαιθρο του νομού Πρεβέζης, από το Συρράκο Ιωαννίνων, τη Λευκάδα, την Αιτωλοακαρνανία, το νομό Ιωαννίνων. Η πόλη, η οποία κατάφερε να γίνει αστικό κέντρο μόλις το 1951, πρόσφερε τη δυνατότητα και της επιβίωσης αλλά και της ανάπτυξης δραστηριοτήτων.

Η ανατροπή του οικονομικού ρόλου του λιμανιού της Πρέβεζας είναι η

σπουδαιότερη μεταβολή που υφίσταται η Πρέβεζα σε μια ιστορική πορεία δύομισι αιώνων και αλλοιώνει τα οικονομικά της και κοινωνικά χαρακτηριστικά, σε σημείο που μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι η μεταπολεμική Πρέβεζα είναι διαφορετική πόλη από κάθε άποψη.

Την ώρα που το λιμάνι έσβηνε είχε αρχίσει από τα τέλη της δεκαετίας του 1940, να αναπτύσσεται μια καινούρια παραγωγική δραστηριότητα, η παραγωγή σπυροκηπευτικών, η οποία θα πρωταγωνιστήσει στη μεταβολή της οικονομίας της πόλης. Αυτή μεταβάλλεται από διαμετακομιστικό σε αγροτικό κέντρο. Ο χώρος μέσα στον οποίο αναπτύσσεται η νέα δραστηριότητα είναι ο ελαιώνας που αποτελούσε εμπορικό στοιχείο των εμπορευομένων. Η μετάβαση βέβαια από τον ελαιώνα στα κηπευτικά όπως είδαμε ειδικά στο κεφάλαιο IV, συνοδεύτηκε από ακμή και παρακμή μερικών επαγγελμάτων.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες δούλεψαν οι Πρεβεζάνοι τα τελευταία 150 χρόνια, οι δε σημερινοί κλυδωνίζονται αφάνταστα από το φάντασμα της σύγχρονης οικονομικής κρίσης που βιώνουμε όλοι μας την τελευταία πενταετία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Α. ΠΗΓΕΣ

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ – ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΕΣ

ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ, ΑΡΧΕΙΑ ΝΟΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ: Μαθητολογία.

- , Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου, 9 (2.5.1923), 6 (28.3.1925), 13 (26.5.1926), 25 (22.12.1930), 15 (29.7.1938) 17 (30.8.1938), 18 (2.9.1938), 22 (16.9.1938), 23 (26.9.1938), 29 (14.11.1938), 6 (3.4.1939), 14 (7.8.1939) 14 (24.10.1949), 15 (21.11.1949), 2 (24.2.1950), 3 (13.3.1950), 11 (1.8.1950), 15 (6.10.1950), 18 (4.12.1950), 14 (2.7.1951), 27 (6.12.1951), 12 (9.7.1954).

Εργατικό Κέντρο Πρέβεζας: Πράξη 29 (31.10.1952).

- , Μητρώο Εθνικού Εργατικού Κέντρου Πρεβέζης: Σύλλογος Ξυλοκόπων και ελαιοκλαδευτών Πρεβέζης, Ο Άγιος Χριστόφορος, έτος ιδρύσεως 1934.

ΕΣΥΕ: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας, *Λεξικόν των Δήμων Κοινοτήτων και Συνοικισμών της Ελλάδος, επί τη βάσει της απογραφής του πληθυσμού του έτους 1928 και των επελθουσών μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1935 Διοικητικών μεταβολών, εν Αθήναις 1936.*

- , Προσωρινόν Αλφαβητικών Ευρετήριον των Συνοικισμών και λοιπών τόπων της Ελλάδος, κατά την γενικήν απογραφήν του πληθυσμού της 16ης Οκτωβρίου 1940, Αθήναι 1948.

- , *Λεξικόν των Δήμων Κοινοτήτων και Συνοικισμών της Ελλάδος, επί τη βάσει της απογραφής του πληθυσμού του έτους 1951 και των επελθουσών μέχρι τέλους Ιουνίου 1955 Διοικητικών μεταβολών και εγκριθεισών μετονομασιών, Αθήναι 1956.*

- , *Λεξικό των Δήμων/Κοινοτήτων, Δημοτικών/Κοινοτικών Διαμερισμάτων και Οικισμών της Ελλάδος, Αθήνα 2004.*

- , Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 15-16 Μαΐου 1928, Πραγματικός πληθυσμός κυρωθείς διά του από 23 Νοεμβρίου 1928 Διατάγματος, Δευτέρα έκδοσις, περιέχουσι τας μέχρι τέλους του έτους 1934 Διοικητικές μεταβολάς, εν Αθήναις 1935.

- , Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 16 Οκτωβρίου 1940, Πραγματικός, νόμιμος και μόνιμος κυρωθείς δια του από 28 Ιανουαρίου 1946 Διατάγματος, εν Αθήναις 1946.

- , Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 7^{ης} Απριλίου 1951, Πραγματικός

πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητας, πόλεις και χωρία, έκδοσις περιέχουσα δι' υποσημειώσεων τας μέχρι τέλους Ιουνίου 1955 επελθούσας διοικητικάς μεταβολάς και εγκριθείσας μετονομασίας, εν Αθήναις 1955.

- , Πραγματικός πληθυσμός της Ελλάδος, Απογραφή 2001, Αθήνα 2003.

ΚΕΔΚΕ: Έκδοση Κεντρικής Ενώσεως Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος, Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων (Από της εφαρμογής του νόμου ΔΝΖ' του έτους 1912 και εφεξής), τόμ. 4^{ος}, Αθήναι Ιούλ. 1961, Νομός Αρτης

- , Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των Δήμων και Κοινοτήτων, τόμ. 39^{ος}, Αθήναι Αύγ. 1962, Νομός Πρεβέζης.

Μητρώο σωματείων Πρωτοδικείου Πρεβέζης: Εθνικός Σύλλογος Δημοδιδασκάλων Περιφέρειας Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 51/1947.

- , Εμπορικός σύλλογος Πρέβεζας με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 23/1916.

- , Ένωσις Αγροκτηματιών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 35/1936.

- , Ένωσις Αναπήρων και θυμάτων πολέμου Νομού Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 122/1931.

- , Ένωσις Καφφεπωλών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης σωματείου 54/1923.

- , Ένωσις Καφεπωλών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης σωματείου 89/1951.

- , Ένωσις Μηχανικών και Μηχανολόγων Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 94/1937.

- , Ένωσις Παντοπωλών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης πρωτοδικείου Πρεβέζης 75/1923.

- , Σύλλογος Εκτελωνιστών Παραληπτών Πρέβεζας με αριθμό δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 63/1933.

- , Σύλλογος Επιπλοποιών και Ξυλουργών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 117/1937.

- , Σύλλογος Ιδιόκτητων Αυτοκινήτων Επιβατικών Ι.Χ Νομού Πρεβέζης, "η Νικόπολη Πρεβέζης" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 164/1964.

- , Σύλλογος Οπωροπωλών Πρεβέζης, "η Δήμητρα" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 124/1936.

- , Σύλλογος Οργάνων Αγροφυλακής Περιφέρειας Αγρονομείου Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 25/1975.
- , Σύλλογος Σανδαλοποιών Πρεβέζης και περιχώρων με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 18/1938.
- , Σύλλογος Φορτοεκφορτωτών και Εργατών Λιμένων με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 84/1924.
- , Σύνδεσμος Αρτοποιιών Πρεβέζης "η Δήμητρα" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 118/1927.
- , Σύνδεσμος Γαλακτοζαχαροπλαστών Πρεβέζης, "ο Άγιος Κωνσταντίνος και Ελένης" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 51/1947.
- , Σύνδεσμος Εργολάβων Δημοσίων και Ιδιωτικών έργων Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 8/1945.
- , Σύνδεσμος Ιεροψαλτών Ν. Πρεβέζης, "Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 8/1976.
- , Σύνδεσμος Ιχθυοπωλών και Ιχθυεμπόρων Πρεβέζης, "ο Άγιος Παντελεήμων" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 127/1937.
- , Σύνδεσμος Καπνοπωλών Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 110/1927.
- , Συντεχνία Κουρέων Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 58/1926.
- , Συντεχνία Ραπτών Πρεβέζης, "ο Άγιος Παντελεήμων" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 43/1928.
- , Συντεχνία Υποδηματοποιών Πρεβέζης, "ο Άγιος Πρεβέζης" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 123/1927.
- , Σωματείο Αλιέων Πρεβέζης, "οι Άγιοι Απόστολοι" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 105/1950.
- , Σωματείο Ιδιωτικών Υπαλλήλων Νομού Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 10/1972.
- , Σωματείο Καρραγωγέων μεταφορών παραλίας πόλεως Πρεβέζης με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 23/1946.
- , Σωματείο Κρεοπωλών Πρεβέζης, <<ο Άγιος Γεώργιος>> με αρ. Δικαστικής

απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 18/1928.

- , Σωματείο Πλανόδιων Μικροπωλητών Ιχθυοπωλών Πρεβέζης, "η Μεταμόρφωση του Σωτήρος" με αρ. Δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 52/1950.

- , Σωματείο Τυροκόμων Νομού Πρεβέζης με αρ. δικαστικής απόφασης Πρωτοδικείου Πρεβέζης 17/1978.

Σύλλογος ιδιοκτητών τετρατρόχων οχημάτων (χαμαλών) τελωνείου και λιμένος Πρεβέζης, ημερομηνία έγκρισης 10.3.33, (αρχείο Ε.Κ.Π).

Σωματείων Καρραγωγέων και Μεταφορών Παραλίας και Πόλεως Πρεβέζης: Έγγραφο προς <<το Εργατούπαλληλικόν Κέντρον Πρεβέζης>>, αριθ. πρωτ. 5 (23.2.68).

Σύλλογος Λεμβούχων Πρεβέζης, <<Προς τόν κ. Δ/τήν Χωροφυλακής Πρεβέζης>> ως πρόεδρον της Ε.Ρ.ΦΕΛ. Πρεβέζης, αριθ. Πρωτ. 13 (22.10.45).

Σύλλογος τυροεργατών Πρεβέζης, με την υπ' αριθ. 180/1935 απόφαση του πρωτοδικείου Ιωαννίνων, <<Μητρώο Εθνικού Εργατικού Κέντρου Πρεβέζης>>, α. α 17.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Αγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Ιούλιος 1959 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 231, σ. 1.

Αγρότης, <<Παραγωγή – το μέλλον του τόπου>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Αύγουστος 1959 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 232, σ. 1.

Ανώνυμος, <<Οι αγροτικοί δρόμοι>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Απρίλιος 1957 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 113, σ. 1.

Ανώνυμος, <<Επιβεβλημένη η εκρίζωσις του ελαιώνα>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Αύγουστος 1956 (Πρέβεζα), αρ. φύλλου 78, σ. 3.

Ανώνυμος, <<Σκίτσα από την αγροτική ζωή του νομού μας>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Φεβρουάριος 1955 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 2, σ. 3.

Παπαδάκης Κ. , <<Η θαλάσσια άγονος γραμμή>>, εφ. Αγών Πρεβέζης, Μάιος 1963 (Πρέβεζα), αρ. Φύλλου 388, σ. 1.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΑ-ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- Αγγελόπουλος Α., *Οικονομικά προβλήματα ελληνικά και διεθνή*, Αθήνα 1986.
- Αραβαντινός Σπ., *Ιστορία Αλή πασά Τεπελενλη*, τόμ. Ι, εν Αθήναις 1895, ανατύπ. 1979.
- Αυδίκος Β., *Πρέβεζα 1945-1990, Οφεί της μεταβολής μιας επαρχιακής πόλης*, Λαογραφική εξέταση, Πρέβεζα 1991.
- Βαβαρέτος Γ., *Νεότεροι αστικοί νομοί*, Αθήναι 1934.
- Βακατσάς Κ., *Η γενική διοίκηση Ηπείρου, η αγροτική ιδιοκτησία (1913-1918)*, Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2001.
- Βαβαρέτος Κυριάκος, *Εκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος, περίλ. Ι* Πεσμαζόγλου - εισαγ. Κ. Κωστής, Αθήνα 2002.
- Βασιλάς Η., <<Ο Ελακόν της Πρεβέζης>>, *Ηπειρωτική Εστία*, τόμ. 3 (1954), σ. 606-610.
- Βεργόπουλος Κ., *Εθνικισμός και οικονομική ανάπτυξη, Η Ελλάδα στο μεσοπόλεμο*, Αθήνα 1978.
- , *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα-Το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης της γεωργίας*, Αθήνα 1986.
- ΓΕΣ: Γενικό Επιτελείο Στρατού, *Η εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν 1919-1922, ο ελληνικός στρατός εις την Σμύρνην (Μάϊος 1919-Μάϊος 1920)*, Αθήνα 1957.
- , *Απεφοδιασμοί και μεταφοραί κατά την Μικρασιατικήν εκστρατείαν (1919-1922)*, Αθήναι 1969.
- , *Επίτομος ιστορία της εις Μικράν Ασίαν εκστρατείας 1919-1922*, Αθήναι 1967.
- , *Ιστορία του ελληνικού στρατού 1821-1997*, Αθήνα 1997.
- , *Επιχειρήσεις προς Αγκυραν 1921, μέρος Α*, Αθήναι 1965 και μέρος Β', Αθήναι 1965.
- Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών Πρακτικά Δημογραφικού Συνεδρίου, Αθήνα 5-6 Οκτωβρίου 1992, *Οι δημογραφικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα*, επιμέλεια Β. Κοτζιαμάνης, Α. Μαράτου-Αλιμπράντη, Αθήνα 1994.
- Εμποροβιομηχανικός οδηγός της Ελλάδος 1935, εκδόσεις εταιρείας Παναγόπουλος Γκανασούλης και ΣΙΑ, Πάτραι-Αθήναι 1935.
- Ζκόγας Ι., *Παραδοσιακά επαγγέλματα και εποχιακές εργασίες στην παλιά Πρέβεζα*, Πρέβεζα 2009.

Ζορμπάς Α. , *Επαγγέλματα και επαγγελματίες στο Θεσπρωτικό (Λέλοβα) από το 1860 έως σήμερα*, Θεσπρωτικό 2013.

Ευαγγελίδης Χ. , *Η γεωργία της Ελλάδος*, Αθήνα 1944.

ΙΕΕ: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΔ', *Νεότερος Ελληνισμός (1881-1913)*, Εκδοτική Αθηνών 1977 και τ. ΙΕ', *Νεότερος Ελληνισμός (1913-1941)*, Εκδοτική Αθηνών 1978.

Καμαρινού Λ. , *Γεωργία και αναπτυξιακή διαδικασία στην Ελλάδα*, Αθήνα 1977.

Καραβίδας Κ. , *Αγροτικά. Μελέτη Συγκριτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1978, (Φωτογραφική ανατύπωση από την έκδοση του 1931).

Καράμπελας Ν. , *Πρέβεζα μέσα από το συλλεκτικό αρχείο του Ν. Δ. Καράμπελα και το φωτογραφικό αρχείο του Δήμου Πρέβεζας*, Πρέβεζα 1991.

Καρανάτση Κ. , <<Η εμπορική κίνηση στο λιμάνι της Πρέβεζας (1811-1813)>>, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Η ιστορία της Πρέβεζας (Πρέβεζα 22-24 Σεπτεμβρίου 1989)*, σ. 99- 118.

Καρζής Α. , *Πρέβεζα (Ιστορικολαογραφική αναδρομή)*, Πρέβεζα 1993.

Κοκολάκης Μιχ. , *Το ύστερο γιαννιώτικο πασαλίκι. Χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην Τουρκοκρατούμενη Ηπειρο (1820- 1913)*, Αθήνα 2003.

Κόμης, Πρέβεζα: Κόμης Κ. , *Δημογραφικές όψεις της Πρέβεζας 16^{ος}-18^{ος} αιώνας*, Ιωάννινα 1999.

- , *Νησιωτικά: Νησιωτικά, πληθυσμιακές μετακινήσεις, δημογραφικές ανακατατάξεις και οικονομικές διαμορφώσεις, από την οθωμανική περίοδο στον 20ο αιώνα*, Ιωάννινα 2004.

- , *Σύναμμα, Κοινωνικές δομές και όψεις του νεοελληνικού χώρου: Πόλεις, Πληθυσμιακές μετακινήσεις, Μηχανισμοί κυριαρχίας και άλλα σχετικά ζητήματα*, Ιωάννινα 2007.

Κωστής Κ. , *Αγροτική οικονομία και γεωργική τράπεζα (όψεις της ελληνικής οικονομίας στο Μεσοπόλεμο 1919-1928)*, Αθήνα 1987.

Λαμπρίδης Ι. , *Ηπειρωτικά μελετήματα*, τχ 3^ο, τχ. 7^ο και τχ 10^ο, Ιωάννινα 1971.

Μάλλιος Μ. , *Η σύγχρονη φάση ανάπτυξης του καπιταλισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα 1975.

Μουζέλης Ν. , *Νεοελληνική κοινωνία. Όψεις υπανάπτυξης*, Αθήνα 1978.

Μουστάκης Γ. , *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα 2002.

- , Η Πρέβεζα και ο ελαιώνας της το 18ο αιώνα, *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, περ. Β', έτος 7ο, τ.χ 25((Ιανουάριος-Ιούνιος 1991), σ. 32-42.
- , <<Το τυρεμπόριο του 19^{ου} αιώνα>>, *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 12 (1986).
- , *Πρέβεζα και Συρράκο*, Πρέβεζα 2008.
- Μπαμπανάσης Σ. , – Σούλας Κ. , *Η Ελλάδα στην περιφέρεια των αναπτυσσόμενων χωρών*, Αθήνα 1976.
- Ομοσπονδία Γυναικών Ελλάδας, *Η γυναίκα της υπαίθρου*, Φεβρουάριος 1995.
- Παναγιωτούνης Ν. , *Πρέβεζα (Λυρικό όδοιπορικό μιᾶς ψυχῆς στό μύθο τῆς Πρέβεζας)*, Δωδεκάτη ώρα Αθήνα, 1970.
- Παπαγεωργίου Γ. , <<Ηπειρωτικά λιμάνια στην ύστερη Τουρκοκρατία: Η περίπτωση της Πρέβεζας>>. *Συνέδριο Ιστορίας <<Ηπειρος: Κοινωνία – Οικονομία 15ος – 19ος αι.>>*, Γιάννινα 4-7 Σεπτ. 1985, Γιάννινα 1986, σ. 139-170.
- , <<Οικονομικές και κοινωνικές όψεις του καζά της Πρέβεζας, το β' μισό του 19^{ου} αιώνα>>, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Η ιστορία της Πρέβεζας (Πρέβεζα 22-24 Σεπτεμβρίου 1989)*, Πρέβεζα 1993, σ. 119-131.
- , *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο Ζαγόρι (μέσα 18ου-αρχές 20ου αιώνα)*, Ιωάννινα 1995.
- Παρασκευόπουλος Λ. , *Βαλκανικοί πόλεμοι (1912-1913), επιστολές προς τη σύζυγο του Κούλα*, Αθήνα 1998.
- Πετράκη Γ. , *Από το χωράφι στο εργοστάσιο, Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο Σύγχρονο Λαύριο*, Αθήνα 2002.
- Ρόκου Β. , <<Η ορεινή πόλη της κτηνοτροφίας, πόλη της υπαίθρου. Τρία Ηπειρωτικά παραδείγματα: Μουσχόπολη, Μέτσοβο, Συρράκο>>. *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας: <<Νεοελληνική πόλη>>*, τόμ. Α', Αθήνα 1985.
- , Συμβολή στη μελέτη της κοινωνίας του κτηνοτροφικού χώρου, *Διδακτορική Διατριβή*, Γιάννενα 1983.
- Σαββίδης Α. , <<Η τουρκική κατάληψη της Πρέβεζας από τα βραχεία χρονικά>>, *Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, Η ιστορία της Πρέβεζας*, Πρέβεζα 1993, σ. 25-38.
- Σακελλαρίου, *Ηπειρος: Σακελλαρίου Μ. Β.(επιμέλεια), Ηπειρος 4000 χρόνια Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών 1997.

Σακελλαρόπουλος Θ. , *Κείμενα οικονομικής και κοινωνικής Ιστορίας*, Αθήνα 2003.

Σαλαμπάντας Π. , *Σούλι ήτοι τα Ηρωικά θαύματα των Σουλιωτών και Σουλιωτιδών*, Αθήνα 1860.

Σιορόκας Γ. , *Το γαλλικό προξενείο της Άρτας (1702-17890)*, Διδακτορική Διατριβή στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1981.

Σταθάκης Γ. , *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ, Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Αθήνα 2004.

Τζιόβας Πάνος, *Χριστόφορος Κ. Ρίζος, ο ευεργέτης της Πρέβεζας και του Συρράκου*, Ιωάννινα 2010.

Φουρικής Πέτρος, <<Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν. Νικόπολης-Πρέβεζα>>, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 3 (1928), σ. 117-159.

- , <<Μικρά συμβολή εις την ηπειρωτικήν ιστορίαν. Νικόπολης – Πρέβεζα. Β' Πρέβεζα>>, *Ηπειρωτικά Χρονικά* 4, (1929), σ. 263-291.

- , <<Η Πρέβεζα. Θέσις – Κτήσις – Όνομα>>, *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών*, τόμ. Α' (1924), σ. 292-294.

Φράγκος Διον. , *Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Ελλάδος*, Διδακτορική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1980.

Χαλιάπα Α. , *Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα, η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Διδακτορική Διατριβή στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2009.

Χρονικόν του Μορέως. Το ελληνικόν κείμενο κατά τον Κώδικα της Κοπεγχάγης μετά συμπληρώσεων και παραλλαγών εκ του Παρισινού, Εισαγωγή, Υποσημειώσεις και Επεξεργασία υπό Πέτρου Π. Καλονάρου, Αθήναι 1940.

Ψιμούλη Βάσω, *Σούλι και Σουλιώτες*, Αθήνα 1998.

Ψυχογιός Δ. , <<Οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων>>, στο βιβλίο: ο οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός αγροτικών κοινοτήτων (συλλογικός τόμος), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1987.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ

Burgel Guy, <<Αγροτικές έρευνες στην Ελλάδα>>, μετ. Μ. Θεοφίλου, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 33-34 (1978).

- , Αθήνα η ανάπτυξη μιας μεσογειακής πρωτεύουσας, μετάφραση Πέτρος Ρυλμόν, Αθήνα 1976.

DGRG: W. Smith (εκδ.), *A Dictionary of Greek and Roman Geography*, Νέα Υόρκη 2006.

Hammond, Ηπειρος: Hammond N. G. L. , Ηπειρος, τόμ. Α', Η γεωγραφία, τ' αρχαία ερείπια, η ιστορία και η τοπογραφία της Ηπείρου και των παρακειμένων χωρών, μετάφραση Αθανασίου Χρ. Γιάγκα, Αθήνα 1971.

John Schimitt, *The Chronicle of Morea*, London 1904.

Kroh P. , *Λεξικό αρχαίων συγγραφέων. Ελλήνων και Λατίνων* μτφ. Δ.Λυπουρλής-Λ. Τρομάρας, Θεσσαλονίκη 1996.

Stoianovich T. , <<Ο κατακτητής ορθόδοξος Βαλκάνιος έμπορος>>, στο βιβλίο: Η οικονομική δομή των Βαλκανικών χωρών (15ος-19ος αιώνας), εισαγωγή – επιμέλεια Σ. Ασδραχάς, μετ. Ν. Μαμαρέλη, Αθήνα 1979.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ-ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 1928-1951					
ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ- ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1928					
				ΚΑΤΟΙΚΟΙ	
A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΙ	ΥΨΟΜΕΤΡΟ ΣΕ ΜΕΤΡΑ	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ
1	ΠΡΕΒΕΖΑΣ	10	31526	4835	3824
2	ΜΥΤΙΚΑΣ	15	14710	176	168
3	ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡ	5	6578	89	85
	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ		52814	5100	4077

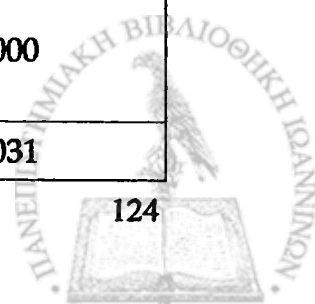
ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ-ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1940					
				ΚΑΤΟΙΚΟΙ	
A/A	ΟΙΚΙΣΜΟΙ	ΥΨΟΜΕΤΡΟ ΣΕ ΜΕΤΡΑ	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ
1	Πρέβεζα	10	31526	4858	4065
2	Αγία Τριάς	40	-	64	54
3	Άγιος Θωμάς	20	-	130	118
4	Μύτικας	15	14710	194	202
5	Νεοχώριον	50	32225	77	82
6	Παντοκράτωρ	5	6578	99	113
	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ		85039	5422	4634

ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ-ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1951

Α/Α	ΟΙΚΙΣΜΟΙ	ΥΨΟΜΕΤΡΟ ΣΕ ΜΕΤΡΑ	ΕΚΤΑΣΗ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ
1	<i>Πρέβεζα</i>	10	31526	11008
2	<i>Αγία Τριάς</i>	40	-	100
3	<i>Άγιος Θωμάς</i>	20	-	333
4	<i>Μύτικας</i>	15	14710	477
5	<i>Νεοχώριον</i>	50	32225	152
6	<i>Παντοκράτωρ</i>	5	6578	226
	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑΣ		85039	12296

Επαγγέλματα Πρέβεζας (1930-1950)

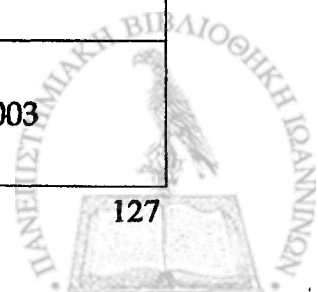
Αύξων αριθμός	Επαγγέλματα	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική Συχνότητα
1	Έμπορος	562	0,13
2	Καπνέμπορος	6	0,001
3	Ιχθυέμπορος	17	0,003
4	Ζωέμπορος	23	0,005
5	Δερματέμπορος	7	0,001
6	Εμποροπαραλήπτης	1	0,000
7	Εμποροϋπάλληλος	1	0,000
8	Καπνοπώλης	48	0,011
9	Παντοπώλης	164	0,037
10	Ιχθυοπώλης	31	0,007
11	Οινοπώλης	19	0,004
12	Ποτοπώλης	3	0,000
13	Καφεπώλης	134	0,031

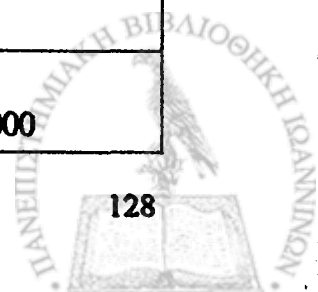
14	Κρεοπώλης	99	0,022
15	Γαλακτοπώλης	9	0,002
16	Βιβλιοπώλης	22	0,005
17	Χαρτοπώλης	11	0,002
18	Χρωματοπώλης	3	0,000
19	Οπωροπώλης	28	0,006
20	Υδροπωλητής	6	0,001
21	Λαχανοπώλης	7	0,001
22	Ανθοπώλης	3	0,000
23	Σιδηροπώλης	1	0,000
24	Αρτοποιός	84	0,019
25	Αλιεύς	134	0,031
26	Μάγειρας	13	0,003
27	Οινομάγειρας	27	0,006

28	Κτίστης	37	0,008
29	Ευλουργός	66	0,015
30	Γεωργός	133	0,030
31	Κτηνοτρόφος	12	0,002
32	Γεωργοκτηνοτρόφος	2	0,000
33	Γεωργοκτηματίας	1	0,000
34	Κτηματίας	74	0,017
35	Κηπουρός	59	0,013
36	Τραπεζικός Υπάλληλος	32	0,007
37	Υπάλληλος	131	0,030
38	Συνταξιούχος Υπάλληλος	44	0,010
39	Ιδιωτικός Υπάλληλος	43	0,009
40	Δημόσιος Υπάλληλος	57	0,013

41	Ταμειακός Υπάλληλος	10	0,002
42	Τελωνειακός Υπάλληλος	11	0,002
43	Ταχυδρομικός Υπάλληλος	28	0,006
44	Εφοριακός Υπάλληλος	2	0,000
45	Δικηγόρος	120	0,027
46	Δικολάβος	4	0,000
47	Δικαστικός Υπάλληλος	9	0,002
48	Δικαστικός Κλητήρας	3	0,000
49	Δημοδιδάσκαλος	33	0,007
50	Διδάσκαλος	1	0,000
51	Εκπαιδευτικός	1	0,000
52	Καθηγητής	15	0,003

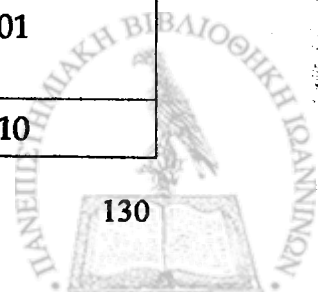

53	Συνταξιούχος Δημοδιδάσκαλος	3	0,000
54	Ιατρός	56	0,012
55	Φαρμακοποιός	32	0,007
56	Οδοντίατρος	7	0,001
57	Οφθαλμίατρος	8	0,001
58	Αγροφύλακας	9	0,002
59	Αρχαιοφύλακας	6	0,001
60	Τελωνοφύλακας	13	0,003
61	Αξιωματικός	37	0,008
62	Απόστρατος Αξιωματικός	34	0,007
63	Λιμενικός Υπάλληλος	8	0,001
64	Ναυτικός	63	0,014
65	Απόστρατος Χωροφύλακας	1	0,000

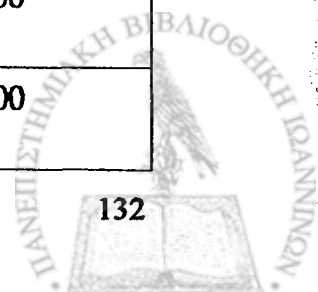
66	Πλοίαρχος	16	0,003
67	Τραπεζικός Κλητήρας	1	0,000
68	Διευθυντής Τραπεζίης	7	0,001
69	Καρροποιός	23	0,005
70	Υποδηματοποιός	129	0,029
71	Σανδαλοποιός	9	0,002
72	Επιπλοποιός	17	0,003
73	Ωρολογοποιός	17	0,003
74	Σαγματοποιός	4	0,000
75	Διερμηνεύς	4	0,000
76	Καραγωγεύς	17	0,003
77	Κουφεύς	76	0,017
78	Λεμβούχος	23	0,005

79	Ιερέυς	47	0,010
80	Ιεροψάλτης	14	0,003
81	Τελώνης	1	0,000
82	Εκτελωνιστής	18	0,004
83	Αμαξηλάτης	22	0,005
84	Αυτοκινητιστής	13	0,003
85	Οδηγός Αυτοκινήτων	4	0,000
86	Ιδιοκτήτης Αυτοκινήτων	1	0,000
87	Μηχανοδηγός	3	0,000
88	Μηχανικός Αυτοκινήτων	1	0,000
89	Πράκτωρ Αυτοκινήτων	20	0,004
90	Πράκτωρ	5	0,001
91	Σοφέρ	45	0,010

92	Πλοηγός	1	0,000
93	Κλαδευτής	1	0,000
94	Πεταλωτής	2	0,000
95	Λογιστής	3	0,000
96	Ζαχαροπλάστης	6	0,001
97	Κηροπλάστης	10	0,002
98	Παραλήπτης	12	0,002
99	Δημόσιος Υπηρέτης	1	0,000
100	Ράπτης	42	0,009
101	Επιθεωρητής	1	0,000
102	Υπάλληλος Ταξιτζής	1	0,000
103	Βιβλιοδέτης	3	0,000
104	Εργάτης	220	0,050

105	Ορφανός	607	0,140
106	Αχθοφόρος	7	0,001
107	Νεωκόρος	2	0,000
108	Γεωπόνος	17	0,003
109	Πτηνοτρόφος	3	0,000
110	Εργολάβος	35	0,008
111	Λευκοσιδηρουργός	6	0,001
112	Ξενοδόχος	19	0,004
113	Μηχανικός	19	0,004
114	Παιδονόμος	8	0,001
115	Τυπογράφος	6	0,001
116	Νομιάτρος	1	0,000
117	Τυροκόμος	2	0,000
118	Διανομέας	3	0,000

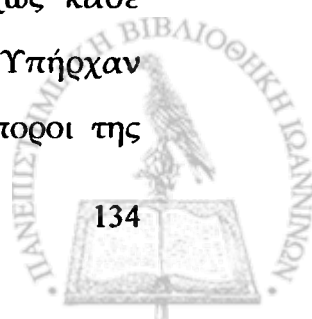
119	Επιχειρηματίας	16	0,003
120	Εστιάτωρ	42	0,009
121	Ηλεκτροτεχνίτης	6	0,001
122	Γραμματέας Μητρόπολης	2	0,000
123	Πρόεδρος Αναπήρων	1	0,000
124	Ανάπηρος	1	0,000
125	Άνεργος	10	0,002
	Σύνολο	4321	1,00

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑ ΚΑΙ ΤΥΡΟΚΟΜΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΚΑΡΑΛΗ

Απομαγνητοφώνηση 1^η

Ερευνητής: Κατ' αρχάς κύριε Καράλη ας συστηθούμε. Ονομάζομαι Κολιός Δημήτρης και είμαι μεταπτυχιακός φοιτητής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Στα πλαίσια του μαθήματος της Λαογραφίας μου ανατέθηκε μια έρευνα για τους τυροκόμους. Η στιγμή είναι πολύ ιδιαίτερη για μένα οφείλω να σας πω, διότι εργαζόμουν στο εργοστάσιό σας για 2,5 περίπου χρόνια, τα οποία ήταν και από τα καλύτερα της ζωής μου, διότι αφενός μου δόθηκε η ευκαιρία να εργαστώ και να εξοικονομήσω κάποια χρήματα τα οποία μου είναι απαραίτητα για τη συνέχιση των σπουδών μου και αφετέρου να κατανοήσω αρκετά χρήσιμα πράγματα γύρω από την παρασκευή του τυριού, αλλά κυρίως την πολύτιμη συμβολή ενός καλού τυροκόμου για την καλή ποιότητα του τυριού. Κύριε Καράλη λοιπόν πείτε μου κάποια πράγματα για τη ζωή σας; Που και πότε γεννηθήκατε; Το γένος σας;

Πληροφορητής: [-] Γεννήθηκα από γονείς Βλάχους που η καταγωγή τους είναι από το Βαθύπεδο Ιωαννίνων πάνω στην οροσειρά της Πίνδου. Έεε την πρώτη μου ζωή την γνώρισα γύρα από το τυροκομείο, "μπατζαριό" της εποχής, που γινόταν τότε σε κάθε χωριό, ότι πιο πρόχειρο υπήρχε σαν στέγη, χωρίς να χρειάζεται άδεια τυροκόμησης. Το μόνο που υπήρχε, υπήρχε ο υγειονομικός έλεγχος ως προς την καθαριότητα της τότε εποχής. Μέχρι το 1965 σε διάφορα χωριά τυροκομούσε ο πατέρας μου, Βούλιστα, Κεράσωβο, Αϊ- Γιώργη, Γορμόμυλο και λοιπά. Το 1960 και μετά τυροκόμησα στην Πέτρα Πρεβέζης μόνιμα και το 1965 υποχρεωθήκαμε όλοι οι τυροκόμοι της Ελλάδας να φτιάξουμε καινούριες εγκαταστάσεις, όχι καλύβες όπως μέχρι τότε αλλά κτήρια κανονικά, βαμμένα και τα λοιπά που πήραμε άδεια λειτουργίας. Δουλεύαμε πάντα πρόβειο γάλα, πολύ λίγο γίδινο γάλα, φτιάχνοντας μέχρι το 1970 το τυρί Κεφαλοτύρι. Συνήθως στην Ήπειρο αυτό γινότανε και λίγη φέτα. Στη συνέχεια μετά πήγαμε και σε άλλα τυριά, στη Γραβιέρα, στη Κεφαλογραβιέρα, αυξανότανε συνεχώς κάθε χρονιά η ποσότητα των τυριών, του γάλακτος και μετά των τυριών. Υπήρχαν οικονομικά σκαμπανευάσματα, λόγω κρίσης και λόγω γιατί κάποιοι έμποροι της

Αθήνας έπεσαν έξω και μας στερούσαν τα χρήματα που ήταν δικά μας, μέχρι που γύρισα από στρατό, η δουλειά μου είχε ναυαγήσει εντελώς, που την είχε ο πατέρας μου τη τύχη στα χέρια του. Η κατάσταση οικονομική όπως σας είπα, πλησίοι της Αθήνας μας έφερε στο μηδέν. Έγινε από κει το ξεκίνημα από μένα, συνεχίσαμε με δύσκολες συνθήκες πάλι την τυροκόμηση στην Πέτρα Πρεβέζης πάλι αυτό.

Ερευνητής: Το πρώτο εργοστάσιό σας ήταν στην Πέτρα;

Πληροφορητής: Στην Πέτρα το 1965. [-] Και χρόνο με το χρόνο με σκληρή δουλειά καταφέραμε να αναπτύξουμε πάλι αύξηση του γάλακτος σε τυρί. Μέχρι το 1982 σκέφτηκα μια άλλη αγορά για να μπορέσω να έχω καλύτερα κέρδη, την εξαγωγή σε τρίτες χώρες. Αυτό και έγινε με δυσκολία, δεν ήταν τίποτα εύκολο.

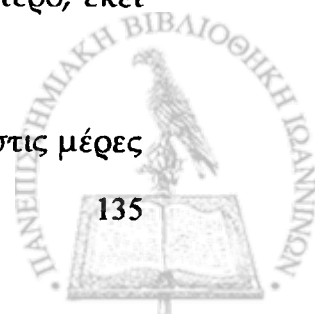
Ερευνητής: Πάνε οι εξαγωγές αρκετά καλά στις μέρες μας;

Πληροφορητής: Παρά τον αθέμιτο ανταγωνισμό, γνωστής βιομηχανίας γαλακτοβιομηχανίας στην Ήπειρο που μας απαγόρευε με διάφορους τρόπους όχι νόμιμους, να μην είμαστε και εμείς να εξάγουμε, εμείς τα καταφέραμε και καταφέραμε ελαφρώς καλύτερες τιμές απ' ότι στην Ελλάδα και έτσι μπορέσαμε και ανεβήκαμε σαν τυροκομείο στην Ήπειρο, γιατί πολλά τυροκομεία στην Ήπειρο εξαφανιστήκανε λόγω του σκληρού ανταγωνισμού της συγκεκριμένης γαλακτοβιομηχανίας, Δωδώνη. Το 1996 μετεγκατασταθήκαμε γιατί απαιτούνταν πάλι σύγχρονες εγκαταστάσεις πιο καλές, πιο αυστηρές νομοθεσίες ως προς τους όρους υγιεινής πάντα του γάλακτος και ήρθαμε εδώ στις καινούριες που είμαστε τώρα που μιλάμε στη Φιλοθέη της Αρτας. Συνεχίζονται οι εξαγωγές, αυξήσαμε τις ποσότητες σε γάλα και σε συνέχεια σε τυρί. Και καθημερινά δεν αναπαυόμαστε καθόλου αλλά ψάχνουμε και καινούριες αγορές αλλά και καλύτερη ποιότητα των τυριών μας.

Ερευνητής: Να σας ρωτήσω σχετικά με το εσωτερικό του εργοστασίου απασχολούνται πολλοί εργάτες-τυροκόμοι σήμερα;

Πληροφορητής: Σήμερα το γάλα γιατί το γάλα είναι το χειμώνα είναι πολύ, το καλοκαίρι λιγοστεύει, παίζεται ο αριθμός από 100 άτομα, μέχρι 50 το λιγότερο, εκεί μέσα παίζει.

Ερευνητής: Ποια χαρακτηριστικά χρειάζεται να έχει ένας καλός τυροκόμος στις μέρες

μας;

Πληροφορητής: Τι είπατε;

Ερευνητής: Κατά την άποψη σας ένας σωστός τυροκόμος στις μέρες μας ποια στοιχεία πρέπει να τον χαρακτηρίζουν;

Πληροφορητής: Πρώτον, πρέπει σαν άτομο να είναι συνεπής στα πάντα του σαν χαρακτήρας. Δεύτερον, να είναι εργατικός και τρίτον να ξέρει το αντικείμενο, γιατί αν δεν το ξέρει, δύσκολα θα καταφέρει.

Ερευνητής: Εσείς ο ίδιος από ότι γνωρίζω είστε και τυροκόμος;

Πληροφορητής: Εγώ είμαι πρώτα τυροκόμος και μετά έγινα έμπορος. Έχω από πολύ μικρός σ' αυτή τη δουλειά, μέσα στο γάλα.

Ερευνητής: Μπορείτε να μου πείτε την όλη διαδικασία σε γενικές γραμμές πως παίρνετε το γάλα;

Πληροφορητής: Η τυροκόμηση δεν είναι εύκολη, βεβαίως δεν είναι και ακατόρθωτη, γιατί έτσι είναι δύσκολη, γιατί από ένα υγρό που είναι το γάλα, καταφέρνεις και κάνεις ένα στερεό τυρί. Μέσα σ' αυτό χρειάζεται η τέχνη που λένε, να το καταφέρεις για να πετύχεις την άριστη ποιότητα. Εύκολα να το καταφέρεις σαν τυρί να το φτιάξεις, αλλά πως να καταφέρεις την ποιότητα. Εκεί είναι η λεπτομέρεια, δεν είναι η οποία δεν γράφεται μόνο, πρέπει να το καταλάβει ο καθένας που κάνει αυτό το πράγμα, το τι θέλει το γάλα για να γίνει το καλό τυρί.

Ερευνητής: Χρειάζεται και μεράκι δηλαδή πάνω απ' όλα;

Πληροφορητής: Μεράκι πάνω απ' όλα και να κόβει και λίγο το μυαλό. Χα χα χα...όπως σε όλες τις δουλειές.

Ερευνητής: Από ποιες περιοχές παίρνετε γάλα, γάλατα σήμερα;

Πληροφορητής: Εμείς σήμερα παίρνουμε από την περιοχή της Ηπείρου και της Αιτωλοακαρνανίας, το Ξηρόμερο συγκεκριμένα.

Ερευνητής: Τι γάλα παίρνετε γίδινα ή πρόβεια;

Πληροφορητής: Παίρνουμε πρόβεια, ελάχιστο γίδινο, πρόβειο γιατί το θεωρούμε, όχι

το θεωρούμε είναι το καλύτερο γάλα, για να φτιάξεις νόστιμα τυριά, το καλύτερο γάλα είναι το πρόβειο. //...// Εμείς έχουμε πρόβειο.

Ερευνητής: Ποιες περιοχές έχουν το καλύτερο γάλα πιστεύετε;

Πληροφορητής: Ε κοιτάξτε οι περιοχές έχουνε και αυτές την παραξενιά τους. Εάν δεν πάρεις γάλα από κάποια περιοχή, δεν ξέρεις αν σου δίνει γάλα καλό. Είναι κάτι πολύ περιεργο που λέμε εμείς οι τυροκόμοι, δηλαδή παίρνω γάλα από ημιράβι είτε από αγρίδι και αν δεν πάρεις γάλα να το τυροκομήσεις δεν μπορείς να ξέρεις, αν πράγματι αυτό το γάλα θα είναι καλό ή όχι. Είναι ημιορεινές περιοχές, όχι ακριβώς ορεινές οι πολύ ορεινές, ημιορεινές περιοχές που τις γνωρίζουμε εμείς κάτω από την πείρα που έχουμε αποκτήσει. [-] Αφού έχουμε δοκιμάσει πρώτα τις περιοχές.

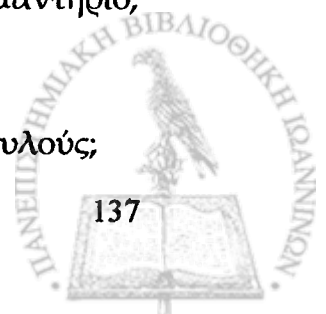
Ερευνητής: Μπορείτε να μου πείτε την διαδικασία που απαιτείται όταν έρχεται το γάλα μέχρι και τη δημιουργία του τυριού;

Πληροφορητής: Καταρχήν εμείς έχουμε στον κάθε παραγωγό στη στάνη του, στο μαντρί του, τους έχουμε προμηθεύσει όλους με παγολεκάνες, ψύκτες δηλαδή. Οπότε αρμέγοντας το γάλα αμέσως πάει στον ψύκτη και παγώνει. Εάν το γάλα, δεν παγώσει μετά τις δύο, τρεις ώρες αρχίζει να δημιουργεί προβλήματα, κατεβαίνει το ΡΗ, ξινίζει με λίγα λόγια η λέξη που χρησιμοποιούμε εμείς οι τυροκόμοι.

Ερευνητής: Ναι, ναι.

Πληροφορητής: Οπότε την επομένη το πρωί ξεκινάνε τα αυτοκίνητά μας βυτία πάντα μονωμένα και παίρνει ο καθένας, το καθένα τον τομέα του, πηγαίνει σε κάθε μαντρί, ζυγίζει, μετράει το ΡΗ του γάλα του και αφού φορτώσει το βυτίο, επιστρέφει σπίτι του, εγκατάσταση, στο τυροκομείο δηλαδή. Εδώ παίζει το πρώτο φίλτρο και δεύτερο χοντρά χοντρά έτσι, ψύκτεται και αποθηκεύεται σε σιλό για να είναι έτοιμο για τυροκόμηση την επομένη το πρωί. Αυτό και γίνεται. Ο μόνος που το πρωί ο τυροκόμος παίρνει το γάλα, το ξαναπερνάει σε φίλτρο, αλλά περνάει από τους 70, 72 βαθμούς ανάλογα ο τυροκόμος πόσο νομίζει ότι χρειάζεται αυτός εκεί περίπου και τυροκομείται. Και στη συνέχεια η διαδικασία της τυροκόμησης, ωριμαντήριο, συσκευασία, ψυγείο.

Ερευνητής: Όταν αποθηκεύεται το γάλα, αποθηκεύεται σε συγκεκριμένους σιλούς;

Πληροφορητής: Είναι συγκεκριμένοι, μονωμένοι συλοί, αφού ψύκτεται πρώτα κατά το πέρασμα σε ειδικό μηχάνημα "εναλάκτη", στη συνέχεια αποθηκεύεται σε μικρή θερμοκρασία, έτσι που να μην έχει ανάγκη την επομένη, αλλά να διατηρείται δροσερό και να μην πέφτει το ΡΗ του.

Ερευνητής: Όταν ακούει ένας ξένος σήμερα την λέξη παστερίωση, δεν ξέρει τι ακριβώς θα πει, όταν λοιπόν λέμε κύριε Καράλη ότι το γάλα παστεριώνεται, τι ακριβώς εννοούμε;

Πληροφορητής: Είναι το βράσιμο που χρησιμοποιούνταν πάντα στο γάλα, πάντα το βράσιμο χρησιμοποιούνταν στο γάλα, γιατί το γάλα όταν δεν βράσει σε κάποια θερμοκρασία έχει μικρόβια. Τώρα αυτά τα μικρόβια σκοτώνονται μόνο σε κάποια θερμοκρασία που θα βράσεις το γάλα, με τον παραδοσιακό τρόπο ήταν 65° βαθμοί. Τώρα με την παστερίωση που δεν αποθηκεύεται, αλλά είναι στο πέρασμα του "εναλάκτι" πάει στους 72°. Εκεί λοιπόν σκοτώνονται κάποιοι οργανισμοί που είναι βλαβεροί για την υγεία του ανθρώπου, οπότε έχουμε ένα γάλα καθαρό για τυροκόμηση και για να έρθει κάποιος να φάει.

Ερευνητής: Και για την πήξη του τυριού στη συνέχεια; Χρησιμοποιείτε, τι ακριβώς χρησιμοποιείτε;

Πληροφορητής: Ο "εναλάκτης" έχει τη δυνατότητα που το παστεριώνει και μετά χαμηλώνει την θερμοκρασία εκεί που χρειάζεται να γίνει η πήξη του τυριού στους 37° βαθμούς.

Ερευνητής: Ε [-] σήμερα τι προϊόντα παρασκευάζετε στο εργοστάσιο;

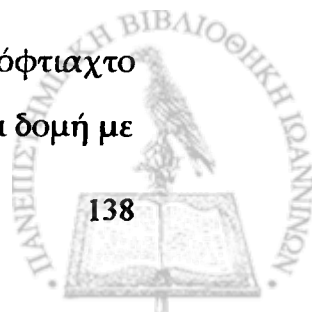
Πληροφορητής: Εμείς προσφέρουμε Γραβιέρα, Κεφαλογραβιέρα, Κεφαλοτύρι, Πεκορίνο, Βέτα βαρελίσια, Φέτα δοχείο, Ανθότυρο, Βούτυρο, Γιαουρτάκια, Μυζήθρες.

Ερευνητής: Εσάς προσωπικά ποιο είδος τυριού σας αρέσει;

Πληροφορητής: Το καθένα. //

Ερευνητής: Πιο πολύ;

Πληροφορητής: ...// Έχει την δική του νοστιμιά. Το πιο εκλεκτό και δυσκολόφτιαχτο αλλά καλοφάγατο είναι η γραβιέρα, η οποία είναι ένα, έχει μια συμπαγή έτσι δομή με

αραιές τρύπες σαν μάτι πέρδικας. Αυτό είναι και το πιο εκλεκτό πολυτελείας τυρί στο τυροκομείο μας.

Ερευνητής: Ο κόσμος τι προτιμάει σήμερα;

Πληροφορητής: Απ' όλα, δεν μπορείς να δώσεις ιδιαίτερη, σχεδόν απ' όλα αυτά που είπα, απ' όλα αγοράζει.

Ερευνητής: Το αλάτι παίζει σημαντικό ρόλο στην καλή ποιότητα του τυριού;

Πληροφορητής: Το αλάτι χωρίς αλάτι δεν ζει το τυρί, πεθαίνει. Όπως ο άνθρωπος χωρίς οξυγόνο, αν ένα τυρί δεν αλατιστεί, δεν έχει ζωή. Το αν θα είναι περισσότερο, λιγότερο είναι εμπειρία του τεχνίτη, πόσο αλάτι πρέπει να δώσει, για να είναι ένα καλό τυρί.

Ερευνητής: Σύμφωνα με την εμπειρία σας πάντα ποιο είναι το μυστικό για την παρασκευή ενός καλού τυριού;

Πληροφορητής: [-] Το κατά πόσον τι μυαλό διαθέτει ο τυροτεχνίτης που το φτιάχνει, αν το μυαλό του στερείται δεν μπορεί να καταλάβει ακριβώς την αδυναμία του γάλακτος, το τι τυρί θα του δώσει, ένας πιο έμπειρος και εύστροφος άνθρωπος καταλαβαίνει πιο γρήγορα και ξέρει τι κάνει και τι θέλει να κάνει και τι κάνει.

Ερευνητής: Ποιο είναι το κατάλληλο χρονικό διάστημα που πρέπει να καθίσει το τυρί στην ωρίμανση;

Πληροφορητής: [-] Δεν υπάρχει απάντηση, είναι η τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί, μετά από την παρασκευή από γάλα σε τυρί, πρέπει οπωσδήποτε να πάει στην ωρίμανση, είναι ο δρόμος του, δεν μπορεί να μην πάει.

Ερευνητής: Για τους Συρρακιώτες τυροκόμους να πάμε λίγο πιο πίσω, περίπου από το 1910 είχαν αρχίσει την κάθοδό τους προς την Πρέβεζα, είτε για να είτε έκαναν νομαδική κτηνοτροφία και επέστρεφαν στα χωριά τους πάλι και από ένα σημείο και μετά άρχισε η μόνιμη εγκατάστασή τους στην Πρέβεζα, οπότε πολλοί τυροκόμοι άρχισαν να ασχολούνται, να απασχολούνται σε πολλά τυροκομεία της περιοχής και η τυροκομία κατά κάποιο τρόπο στις μέρες μας έχει συνδεθεί με τους Συρρακιώτες τυροκόμους. Αυτοί ήταν που στην ουσία έφεραν την τυροκομία και επικράτησε στην

Ἡπειρο. Ισχύει κάτι τέτοιο;

Πληροφορητής: Η τυροκομία για πολλά χρόνια ήτανε στους γνωστούς Βλάχους, αυτοί οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν, είναι λίγοι σήμερα, μεγάλη Βλάχοι στην γλώσσα.

Ερευνητής: Το λέω επειδή είσαστε βλάχος. //...//

Πληροφορητής: Σ' αυτούς και αρέσει το επάγγελμα αυτό γιατί ήταν οι παλιοί τυροκόμοι, αλλά η εμπορεία περισσότερο ήταν σ' αυτούς, δηλαδή σε ποσοστό είναι υπερβολή να πω το 90% πανελλαδικά και περισσότερο το 90% ήταν υπάλληλοι, δηλαδή δεν υπήρχε τυροκομείο όχι μόνο στην Ἡπειρο αλλά μέχρι την Πελοπόννησο και από κει Μακεδονία που να μην είναι ο μάστορας Βλάχος, ήτανε ίσως ήτανε όχι στην αδυναμία τους, ήτανε στο χάρισμά τους δηλαδή. Τώρα όσον αφορά για τους Συρρακιώτες δεν είναι μόνο Συρρακιώτικο αυτό, γιατί εγώ προέρχομαι από αυτό το χωριό, είναι ότι ήτανε πολλοί οι έμποροι κάποτε από το χωριό Συρράκο σε σχέση με άλλα βλαχοχώρια, πέρα από τους εμπόρους ήτανε και υπάλληλοι πάρα πολλοί. [-] Σήμερα όμως έχει αντίθετα. Το Συρράκο δεν έχει κανένα έμπορο, αλλά έχει το διπλανό χωριό το Βαθύπεδο που προέρχεται από το Συρράκο, μόνο από εκεί έχει τώρα στην Ἡπειρο Βλάχους εμπόρους.

Ερευνητής: Ε οι εξαγωγές πως πάνε σήμερα κύριε Κώστα;

Πληροφορητής: Τις παλεύουμε πάντα.

Ερευνητής: Στο εσωτερικό υπάρχει ζήτηση όπως και πριν, ή με την οικονομική κρίση τώρα. ***

Πληροφορητής: Έχει μειωθεί ελαφρώς, δεν έχουν την δυνατότητα να πληρώσουν οι άνθρωποι, παλεύεται

Ερευνητής: Για την σημερινή οικονομική κατάσταση της χώρας τι έχετε να πείτε;

Πληροφορητής: Αυτό θα το κρίνουν οι πιο μεγάλοι που μας οδήγησαν εκεί.

Ερευνητής: Στο εργοστάσιο σήμερα εργάζονται νέοι ή κυρίως άτομα μεγαλύτερης ηλικίας; Εννοώ η οικονομική κρίση έχει φέρει και πολλούς νέους στο εργοστάσιο;

Πληροφορητής: Ακριβώς έτσι έγινε. Η οικονομική κρίση έφερε νέους γύρω από αυτή τη δουλειά, που πιο παλιά δεν υπήρχαν.

Ερευνητής: Γιατί δίσταζαν οι νέοι παλιά να εμπιστευτούν και σήμερα να εργαστούν σε τυροκομεία;

Πληροφορητής: Οι νέοι όχι πολύ παλιά γιατί στην εποχή του 60 και τα λοιπά εκεί ήτανε, ως εκεί ήθελες, έβρισκες και τότε νέους γύρω από τη δουλειά. Όμως μεταξύ 80 και μέχρι τις μέρες μας μέχρι δυο χρόνια τρία δεν πολυσυμπαθούσανε αυτήν την δουλειά οι νέοι. Προτιμούσαν να είναι πυροσβέστες, αστυφύλακες και λοιπά παρά να πάνε να δουλέψουνε. Τέλος πάντων το εύκολο χρήμα.

Ερευνητής: Και κάτι τελευταίο τι συμβουλή θα δίνετε στους νέους σήμερα;

Πληροφορητής: Να δουλεύουνε.

Ερευνητής: Ωραία. Κύριε Καράλη να σας ευχαριστήσω θερμά που με υποδεχθήκατε τόσο θερμά στο γραφείο σας και προθυμοποιηθήκατε να μου παραχωρήσετε την συνέντευξη. //...//

Πληροφορητής: Να είσαι καλά.

Ερευνητής: Καθώς μπόρεσα και έβγαλα αρκετά χρήσιμα συμπεράσματα γύρω από τη δημιουργία του καλού τυριού, αλλά και την συμβολή ενός καλού τυροκόμου σ' αυτό. Η στιγμή επίσης, ήταν πολύ ιδιαίτερη για μένα καθώς επέστρεψα στο εργοστάσιο, μετά από ένα χρόνο πλέον ως ερευνητής πια. Κύριε Καράλη να σας ευχηθώ λοιπόν ολόψυχα ότι καλύτερο στην επαγγελματική σας σταδιοδρομία και ότι καλύτερο προσωπικά σε σας και στην οικογένειά σας.

Πληροφορητής: Να είσαι καλά. Καλή σου επιτυχία στη ζωή σου.

Ερευνητής: Να είστε καλά σας ευχαριστώ.

Ερωτήσεις: Γνωρίζετε τον τρόπο με τον οποίο τα θύλακες των ενδοκρινών αδένων παράγουν ορμόνες και πώς μεταφέρονται στο αίμα για να φτάσουν στους στόχους τους?

Απαντήσεις: Οι ενδοκρινείς αδένες παράγουν ορμόνες που απελευθερώνονται στο αίμα. Οι ορμόνες φέρνουν πληροφορίες για τον μεταβολισμό και την ανάπτυξη. Οι ορμόνες φέρνουν πληροφορίες για τον μεταβολισμό και την ανάπτυξη. Οι ορμόνες φέρνουν πληροφορίες για τον μεταβολισμό και την ανάπτυξη. Οι ορμόνες φέρνουν πληροφορίες για τον μεταβολισμό και την ανάπτυξη.

Ερωτήσεις: Καταγράψτε τον μηχανισμό με τον οποίο η ορμόνη βλαστοκυτταρικής ανάπτυξης (HGH) επηρεάζει την ανάπτυξη.

Απαντήσεις: Η ορμόνη βλαστοκυτταρικής ανάπτυξης (HGH) παράγεται από τον υποφάρυγγα αδένα. Η ορμόνη βλαστοκυτταρικής ανάπτυξης (HGH) παράγεται από τον υποφάρυγγα αδένα. Η ορμόνη βλαστοκυτταρικής ανάπτυξης (HGH) παράγεται από τον υποφάρυγγα αδένα. Η ορμόνη βλαστοκυτταρικής ανάπτυξης (HGH) παράγεται από τον υποφάρυγγα αδένα.

Πυροφωσφορική: Είναι οξείδιο του φωσφόρου.

Ερωτήσεις: Καταγράψτε τον μηχανισμό με τον οποίο η ορμόνη παραθυροειδών αδένων (PTH) επηρεάζει την οστέωση. Η ορμόνη παραθυροειδών αδένων (PTH) παράγεται από τον παραθυροειδή αδένα. Η ορμόνη παραθυροειδών αδένων (PTH) παράγεται από τον παραθυροειδή αδένα. Η ορμόνη παραθυροειδών αδένων (PTH) παράγεται από τον παραθυροειδή αδένα. Η ορμόνη παραθυροειδών αδένων (PTH) παράγεται από τον παραθυροειδή αδένα.

Πυροφωσφορική: Είναι οξείδιο του φωσφόρου.

Ερωτήσεις: Να καταγράψετε τον μηχανισμό με τον οποίο η ορμόνη βλαστοκυτταρικής ανάπτυξης (HGH) επηρεάζει την ανάπτυξη.

